

Lapsi tarpeessa suojelun

- Lastensuojeluasiakkuuteen siirtymisen syyt käytännön sosiaalityössä

Milla Lohioja

Pro gradu- tutkielma

Sosiaalityö, Lapin yliopisto

Kevät 2021

Ohjaaja: Minna Zechner

Sisällys	
Tiivistelmä.....	3
1. JOHDANTO	5
2. SOSIAALITYÖ LASTEN JA PERHEIDEN TUKENA	8
2.1 Sosiaalihuoltolain mukainen suunnitelmallinen perhesosiaalityö	10
2.2 Lastensuojelu	12
3. TUTKIMUSPROSESSI.....	15
3.1 Tutkimustehtävä.....	15
3.2 Asiakirja-aineisto	16
3.3 Aineiston analyysi.....	19
3.4 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä	24
4. PORTINVARTIJOIDEN JA BYROKRAATTIEN VALTA	29
4.1 Portinvartijateoria sekä katutason byrokraatit	30
4.2 Vallankäyttö sosiaalityössä.....	34
5. ASIAKKUUKSIEN MONINAISUUS JA SAMANLAISUUS RAJAPINNALLA	37
5.1 Lastensuojelulliset huolet palveluiden rajapinnalla	41
5.1.1 Arjen sujumattomuus: Kun koulunkäynti ei suju ja vapaa-ajan vietto huolestuttavat	41
5.1.2 Päihteiden käyttö vaarantaa lapsen.....	47
5.1.3 Psykkinen vointi vaikuttaa koko perheeseen	50
5.1.4 Väkivalta luo turvattomuutta.....	54
5.1.5 Haasteita vanhemmuudessa	58
5.1.6 Perhe-elämän kuormittavuus.....	67
5.2 Muiden tekijöiden merkitys palveluiden rajapinnalla	68
5.2.1 Resurssien tärkeys	69
5.2.2 Tukea pyytävät perheet.....	72
5.2.3 Perheiden vastentahtoisuus	73
5.2.4 Akuutit asiakastilanteet.....	75
6. OIKEA-AIKAISTA AUTTAMISTA RIITTÄVILLÄ RESURSSILLA	76
6.1 Asiakkuuksien rajapinnan portinvartijat ja katutason byrokraatit	79
7. POHDINTA.....	86
7.1 Tulosten tarkastelu	86
7.2 Johtopäätökset.....	90
LÄHTEET.....	94

Tiivistelmä

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Lapsi tarpeessa suojelun -Lastensuojeluasiakkuuteen siirtymisen syyt käytännön sosiaalityössä

Tekijä: Milla Lohioja

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma

Sivumäärä: 93

Vuosi: 2021

Pro gradu-tutkimukseni tarkoituksena on selvittää mitkä lastensuojelulliset huolet näyttävät lastensuojeluasiakkuuteen siirtymisen syinä, sekä tarkastella muiden tekijöiden merkitystä lastensuojeluasiakkuuden alkamisen taustalla. Tutkimus käsittelee siirtymiä perhesosiaalityöstä lastensuojeluun eli näiden välistä rajapintaa. Perhesosiaalityö käsittää sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) mukaisen sosiaalityön. Tutkimuksen aihe on noussut käytännön sosiaalityön tarpeista.

Teoreettinen viitekehyseni koskee asiakkuuksien välistä rajapintaa. Tarkastelen tätä portinvatijuuden (Lewin 1949) sekä katutason byrokraattien toiminnan (Lipsky 1980) kautta. Tutkimuksen aineisto koostuu eteläsuomalaisen keskisuuren kaupungin perhesosiaalityön asiakasdokumenteista, jotka on analysoitu aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käyttäen. Tutkimuksessa on otettu laajasti huomioon tutkimusetiikka.

Analyysi osoittaa, että lastensuojelulliset huolet liittyvät monimuotoisesti sekä vanhemmuuteen että lasten ja nuorten omaan tilanteeseen sekä käytökseen. Lapsen suojelun tarpeen aiheuttaa lähes jokaisen lapsen ja nuoren kohdalla useammat huolet, kuten koulunkäynnin haasteet, vapaa-ajan vietto, päihteiden käyttö, väkivalta sekä psyynen vointi. Vanhemmuuteen ja kasvuoloihin liittyvissä huolissa painottuvat vanhempien päihteiden käyttö, psyykkinen vointi, väkivallan elementit sekä erilaiset haasteet vanhemmuudessa ja perhe-elämässä. Yksittäisillä huolilla ei ole oleellista vaikutusta lastensuojeluasiakkuuden alkamisen syinä. Lastensuojeluasiakkuuteen päätyminen tapahtuu tavallisimmin sosiaalityön riittämättömien resurssien vuoksi. Lastensuojeluasiakkuus nähdään mahdollisuutena tukea lasta ja perhettä kokonaisvaltaisemmin. Tulosten perusteella voidaan todeta, ettei sosiaalihuoltolain asettamiin tavoitteisiin tutkittavan kunnan osalta perhesosiaalityössä ole päästy.

Avainsanat: sosiaalihuolto, perhesosiaalityö, lastensuojelu, rajapinta, lastensuojelullinen huoli, resurssit

X Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

Totuuden lähteellä

sä syvin lapsensilmin uneksut

ja leikit tähdillä ja auringolla.

- Uno Kailas

1. JOHDANTO

Laadullisella Pro gradu- tutkimuksellani pyrin selvittämään sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) mukaista perhesosiaalityön ja lastensuojelun välistä rajapintaa sekä lastensuojeluasiakkuuteen siirtymisen syitä käytännön sosiaalityössä.

Käytän tutkimuksessani perhesosiaalityön käsitettä kuvaamaan perheille tarkoitettuja sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja, joista yleisesti käytetään myös nimitystä lapsiperheiden sosiaalityö. Nykyinen sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on tullut voimaan pääosin 1.4.2015. Koska lastensuojelun asiakasmäärät ovat kasvaneet 2000-luvulta alkaen tasaisesti ja perheiden on ollut vaikeaa saada tarvitsemaansa apua muualta kuin lastensuojelusta, on lainsäädäntöuudistuksen tavoitteena ollut saada lapsille ja perheille palveluja ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 13-16.) Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on siirtää painopistettä erityispalveluista kuten lastensuojelusta peruspalveluihin. Tavoitteena on myös vahvistaa viranomaisten yhteistyötä. Asiakkaalla on sosiaalihuoltolain mukaan oikeus niihin palveluihin, joilla turvataan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä lapsen terveys ja kehitys. (mt., 13-16.)

Lastensuojelulaissa aiemmin säädettyä ehkäisevää lastensuojelutyötä koskevat säännökset on siirretty sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) eli osa lastensuojelun avohuollon tukitoimista on siirretty sosiaalihuoltolain mukaisiksi palveluiksi. Tavoitteena on välttää lastensuojelun asiakkuutta ja siirtää lain vuonna 2015 voimaan tullessa osa lastensuojelun asiakkuuksista sosiaalihuollon asiakkuuksiksi. Tavoitteena on hoitaa asiakkuudet mahdollisimman pitkälle peruspalveluiden puolella, jotta lastensuojelu erityispalveluna ei kuormittuisi. Lain hengen mukaisesti tarkoituksena on ollut säästää lastensuojelun resurssit ainoastaan suojelua tarvitseville lapsille. (Räty 2015, 23.)

Lapsen hyvinvointiin ja tasapainoiseen kehitykseen liittyvä sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukainen tuen tarve voi toteutua erilaisissa tilanteissa. Perusteena tuen tarpeelle voivat olla joko lapsen tai perheen tilanteeseen liittyvät erilaiset tekijät. Tuen tarve voi johtua äkillisestä elämänmuutoksesta tai pitkään jatkuneesta perhettä kuormittavasta tilanteesta. Palvelut voivat olla varhaisessa vaiheessa kevyempiä ohjauksen ja neuvonnan muodossa tapahtuvia palveluja, pidempään jatkunut palveluiden tarve voi edellyttää useita pitkäkestoisia palveluja. Tavoitteena on tukea koko perheen voimavaroja riittävän varhaisessa vaiheessa. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 44-46.)

Kaupungit esittelevät internetissä kotisivuillaan tarjoamaansa perheosiaalityötä sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) määriteltyihin palveluihin perustuen. Esimerkiksi Helsingin kaupunki kuvailee perheosiaalityötään sosiaalihuoltolain mukaiseksi sosiaalityöksi, lapsiperheille tarkoitetuksi monipuoliseksi vanhemmuutta tukevaksi palveluksi. Kuvauksessa todetaan palvelun olevan suunnattu erityisen tuen tarpeessa oleville, muutostyöskentelyyn sitoutuneille perheille. (Helsingin kaupunki, 2020.) Mikäli lapsen ja perheen tilanne ei ole autettavissa riittävässä määrin sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisilla palveluilla ja lapsen tilanteeseen liittyy lastensuojelullista huolta, siirtyy lapsen asiakkuus lastensuojelun avohuoltoon. Tutkimukseni tarkastelee lastensuojeluasiakkuuteen johtaneita lastensuojelullisia huolia, jotka ovat aiheuttaneet lapselle suojelun tarpeen sekä asiakkuuden siirtymisen vaikuttaneita muita syitä.

Lastensuojeluprosessi on tarkasti lainsäädännöllä (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 ja SHL 1301/2014) säädelty hallinnollinen viranomaisprosessi. Sosiaalihuoltolaki määrittää periaatteet sosiaalipalveluihin, joihin lastensuojelukin kuuluu. Lastensuojelulaki määrittää hyvin yksityiskohtaisesti lastensuojeluprosessia, jonka tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulla tulee olla käytettävissään erilaisia ja monipuolisia tukitoimia, jotta lapset ja perheet saavat yksilöllisen ja etunsa mukaisen tuen. Tuen tarjoamisen tavoitteena on turvata lapsen kotona asuminen. (LSL 2007/417.)

Tarve tälle tutkimukselle on syntynyt työkokemukseni kautta lastensuojelun organisaatiossa keskisuudessa eteläsuomalaisessa kaupungissa. Tutkimuksen tarve on huomattu organisaatiossa laajemmaltikin. Organisaatiossa on käytännön sosiaalityössä alettu myös kiinnittää huomiota lastensuojeluasiakkuuden yhteneväisiin kriteereihin sekä asiakkuuksien siirtoprosessiin perheosiaalityön ja lastensuojelun välillä. Huomiota on kohdennettu myös siihen, millainen on asiakkaan kannalta sujuva palveluketju.

Organisaatiossa käytännön sosiaalityössä on huomattu, että perheosiaalityöstä lastensuojeluun siirtyneet asiakkuudet ovat olleet hyvin eri tasoisia asiakkuuksia. Eri tasoisuudella tarkoitan tässä yhteydessä huolta, minkä perusteella lapsen asiakkuus lastensuojeluun on siirtynyt. Osa asiakkuuksista on siirtynyt lastensuojeluun kevyemmin perustein, kun taas osalla asiakkuuksista on ollut jo ilmeinen sijoituksen uhka, jolloin asiakkuus olisi ollut lapsen edun mukaista siirtää lastensuojeluun jo aiemmin. Sijoituksen katsotaan olevan lastensuojelun viimesijaisempia toimia lapsen tilanteessa silloin, kun

kotona asuminen ei ole enää lapsen edun mukaista. Jotta sijoitukseen ei päädyttäisi, tulisi lastensuojelun avohuollon tukitoimien olla vahvat. Keskustelu asiakkuuksien oikea-aikaisesta siirtämisestä palveluiden välillä on herättänyt organisaation sisällä runsaasti pohdintaa. Keskustelua on käyty myös siitä kuka tai ketkä viranomaiset arvioivat organisaation sisällä siirtyvien asiakkaiden tarpeen lastensuojelun palveluille. Tämä näkyy myös asiakasdokumenteista koostuvassa aineistossani. Lähestyn työssäni tätä teemaa portinvartijateorian kautta. Portinvartijuudella tarkoitan tutkimuksessani viranomaistyöskentelyyn kuuluvaa päätöksentekoa ja muun muassa asiakkuuksien arviointiin liittyvää valtaa.

Nykyinen sosiaalihuoltolaki 1301/2014 ja siihen liittyneet rakenteelliset muutokset organisaatioissa ovat verrattain uutta siitäkin huolimatta, että lain voimaantulemisesta on tutkimusta tehdessäni useita vuosia aikaa. Rakenteelliset muutokset ovat liittyneet sosiaalityössä uusien organisaatioiden perustamiseen kuntien sisällä, joihin perustason palvelut lapsiperheille on keskitetty. Sosiaalihuoltolain mukanaan tuomat muutokset ovat edelleen monissa kunnissa vakiintumattomat ja lain edellyttämät muutokset ovat käynnistyneet hitaasti. Tutkimukseni aihe on tämän vuoksi käytännön sosiaalityölle keskeisen tärkeä sekä edelleenkin ajankohtainen ja voi antaa osittain viitteitä sosiaalihuoltolain vaikuttavuudesta.

Aikaisempaa tutkimusta sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisesta työskentelystä ja lastensuojelun välisestä rajapinnasta on tehty vielä hyvin vähän (Heino 2016, Wilén 2018). Väitöskirjatasoisia tutkimuksia aiheesta ei ole tehty. Pro gradu- tutkielmia aiheesta löytyy jonkin verran. Nostan omassa tutkimuksessani esiin niistä kaksi (Mäkinen 2018; Kivelä 2020), jotka koskevat eniten omaa tutkimusaiheeni. Sosiaalihuollon sekä lastensuojelun välistä rajapintaa on sivuttu jonkin verran uusimmassa tutkimuskirjallisuudessa sekä tuotu jonkin verran esiin erilaisissa lapsi- ja perhepalvelujen kehittämishankkeissa, joiden sisällä on tehty pienimuotoista tutkimusta esimerkiksi haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä ja kartoittamalla heidän kokemuksiaan aiheesta (Wilén 2018, Wuorio 2018). Koska asiakkuuden siirtyminen peruspalveluista perhesosiaalityön puolelta lastensuojeluun merkitsee erityistä huolenilmaisua lapsen tai perheen tilanteesta, on tärkeää pohtia syitä asiakkuuksien siirtymiselle lastensuojeluun, jotta sosiaalityön asiakkaille voidaan kohdentaa oikea-aikaisia ja lapsen edusta lähteviä palveluja sekä perhesosiaalityössä että lastensuojelussakin.

Tutkimukseni etenee keskeisimpien käsitteiden eli perhesosiaalityön ja lastensuojelun kautta itse tutkimusprosessiin ja aineiston analysointiin. Tämän jälkeen käsitteelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä portinvartijateorian sekä katutason byrokraattiuden kautta.. Liitän näihin sosiaalityöntekijöiden käyttämän vallan. Teoriaosuuden jälkeen siirryn tutkimustulosten esittelyyn, jotka olen analysoinut aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tulokset koostuu kahdesta luvusta tutkimuskysymysten mukaisesti. Tutkimukseni lopuksi on pohdintaosio, jossa tarkastelen tuloksia kokonaisuudessaan sekä nostan esiin jatkotutkimusaiheita.

2. SOSIAALITYÖ LASTEN JA PERHEIDEN TUKENA

Aulikki Kananojan (2011, 21) mukaan sosiaalityö on kansainvälisestikin tunnustettu ammatti, jolla on tietyt ydinpiirteet riippumatta sen alkuperäisistä lähtökohdista tai ympäröivän yhteiskunnan vauraudesta, yhteiskuntajärjestelmästä tai sosiaalipoliittisista orientaatioista. Vaikka erilaisissa yhteiskunnissa ammatin kehityshistoria on erilainen, kehitystä ohjaavat päämäärät ovat kuitenkin samat. Kananoja (mt., 21) nostaa esiin sosiaalityön professionaalisuuden merkityksen etenkin asiakkaiden vaikeissa elämäntilanteissa ja sosiaaliin ongelmiin kohdistuvassa työssä millaiseksi perheiden kanssa työskentely voidaan mieltää. Toikon mukaan (2012, 17) hyvinvointivaltio ja sen sosiaalipoliittinen järjestelmä muodostaa sosiaalipalveluiden kehyksen. Sosiaalipalveluiden tarkoitus on edistää ja ylläpitää hyvinvointia. Sosiaalipalveluita tuotetaan sosiaalipoliittisen järjestelmän avulla, jolloin niiden kohde on kansalaisten hyvinvoinnin tukemisessa. (Toikko 2012, 21).

Jatkan lukua esittelemällä seuraavaksi lyhyesti aikaisempaa tutkimusta ja kirjallisuutta tutkimastani aiheesta. Tämän jälkeen jatkan perhesosiaalityön ja lastensuojelutyön esittelyllä.

Sosiaalihuoltolain ja lastensuojelun rajapinnasta on tehty joitakin Pro gradu-tutkielmia, jotka tutkivat asiaa hieman eri näkökulmista. Jonna Kivelä Jyväskylän yliopistosta, Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksesta on tutkinut omassa Pro gradussaan vuonna 2020 lapsiperheiden sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon rajapintaa haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä. Hänen tutkimuksessaan “Lapset sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalla” selvitetään sosiaalityöntekijöiden kokemuksia rajapinnalla työskentelystä.

Kivelä käyttää keskeisenä käsitteenä työssään rajapinnan käsitettä ja nostaa tutkimuksessaan esiin myös asiakasnäkökulman. Kivelä pyrkii selvittämään asiakkassirtoihin liittyviä kriteereitä. Kivelän tutkimustulosten mukaan sosiaalihuollon ja lastensuojelun välinen rajapinta vaikuttaa olevan varsin epäselvä ja tulkinnanvarainen sekä sosiaalityöntekijöiden että asiakkaiden mielestä. (Kivelä 2020, 1-5.)

Anu Mäkinen Lapin yliopistosta on kirjoittanut Pro gradun vuonna 2018 “Sosiaalihuoltolain mukaisten asiakkuuksien arviointi sosiaalityöntekijän näkökulmasta”. Mäkinen tutkii sosiaalihuoltolain sekä lastensuojelulain mukaisten asiakkuuksien määrittelyä sosiaalityön käytännöissä. Mäkinen on tutkinut aihetta haastattelemalla sosiaalityöntekijöitä. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on ollut asiakkuuden käsite sekä sosiaalioikeudellinen näkökulma lapsen asiakkuuden määrittämiseen. Mäkinen tutkimustulosten mukaan sosiaalityöntekijöiden käsitykset sosiaalihuoltolain ja lastensuojelun välisten asiakkuuksien arvionnista ovat melko yhteneväisiä. Asiakkuuden määrittely on koettu haasteelliseksi ja kahden lain rajapinnalla toimimiseen koettiin tarvitsevan enemmän aikaa ja resursseja, jotta arviointityötä voitaisiin toteuttaa mahdollisimman laadukkaasti. (Mäkinen 2018, 54.)

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun välistä rajapintaa on käsitelty jonkin verran pienimuotoisissa lastensuojelun hankemuotoisissa tutkimuksissa kuten Lastensuojelun Keskusliiton ja Talentian kyselytutkimuksissa. Kirjallisuudessa on kuvailtu jonkin verran sosiaalihuoltolain ja lastensuojelun alaista työskentelyä, mutta keskustelu ei useinkaan koske näiden kahden toimijan välistä työskentelyä.

Lastensuojelun Keskusliitto on toteuttanut vuosina 2018–2019 julkaisusarjan, jossa tarkastellaan eri näkökulmista lastensuojelun toimivuutta. Toisessa julkaisussa “Kohtaamisia - lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta” tarkasteltiin lastensuojelun työntekijöiden ajatuksia sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapintojen selkeydestä. Selvitys suoritettiin vuonna 2018 kyselyaineistoon pohjautuen Lastensuojeluliiton ja Talentian toteuttamana. Kyselytutkimuksessa kartoitettiin sosiaalityön ammattilaisten mielipiteitä muun muassa siitä miten he olivat kokeneet sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapintatyöskentelyn. (Wilén 2018,18.) Saatujen vastausten mukaan rajapinta ja on jäänyt useimmille vastaajille varsin epäselväksi ja asiakasprosessit on nähty osittain päällekkäisinä molemmissa palveluissa. Uudistuksen toteutuminen nähtiin useilta eri osilta keskeneräisenä. (mt., 28.) Kyselyn perusteella yli

puolet vastaajista kertoivat uudistuksen toimeenpanoon liittyvissä asioissa olleen haasteita. Erityisesti tiedottaminen, ohjaaminen ja kouluttaminen nähtiin puutteellisena. (mt., 28-29.)

Tarja Pösö pohtii vuonna 2010 julkaistussa artikkelissaan “Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalista rajasta” lastensuojelun rajojen käsitettä. Rajoilla Pösö mieltää muun muassa ne kohdat, joissa lastensuojelu puuttuu lapsen ja perheen tilanteeseen. Tällaisena yhtenä rajana voidaan pitää lastensuojeluasiakkuuden alkamista. Heino painottaa lastensuojelussa arvioinnin merkitystä lapsen tilanteeseen liittyvistä ongelmista; olennaista on selvittää sitä vaikuttavatko ongelmat lapsen hyvinvointiin. Näiden yksilökohtaisten rajausten perusteella lapsia erotellaan instituution asiakkuuksiin ja niiden ulkopuolelle sekä asetetaan lastensuojelun sisällä oleviin toimenpiteisiin. (Pösö 2010, 1.)

Kuten Mäkinen (2018, 13) Pro gradussaan pohtii; Vaikka Pösö on tuonut ajatuksensa esiin (2010) ennen sosiaalihuoltolain uudistusta, Pösön määrittelemän institutionaalisen rajan voidaan ajatella siirtyneen sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ja lastensuojelun välisessä rajapinnassa tehtäväksi arvioinniksi.

Pösön mukaan empiiristä lastensuojelun tutkimusta on tehty yleisestikin melko vähän. Tutkimustiedon valossa tiedetään melko vähän muun muassa siitä millaisia asiakkuuksia valikoituu lastensuojelun piiriin. (Pösö 2010,1.)

2.1 Sosiaalihuoltolain mukainen suunnitelmallinen perhesosiaalityö

Peruspalveluiden kautta kasvuoloihin vaikuttaminen sekä lasten ja huoltajien tukeminen peruspalveluissa voidaan käsittää ennaltaehkäiseväksi lastensuojeluksi, jonka avulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia (Taskinen 2007, 10). Ehkäisevää lastensuojelutyötä tehdään myös kunnan muiden palveluiden piirissä kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa ja opetuksessa sekä nuorisotyössä mt., 11). Aino Kääriäisen ym. mukaan (2007, 11) lasten hyvinvoinnin edistäminen ehkäisee ongelmien syntymistä ja on inhimillisesti näin ollen hyvin tärkeää sekä myös taloudellisesti erittäin kannattavaa.

Ehkäisevä lastensuojelu mielletään sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisiksi palveluiksi.

Ehkäisevissä palveluissa kuten perhesosiaalityössä tavoitteena on, että ehkäisevien palveluiden avulla pystyttäisiin tukemaan lapsen ja perheen tilannetta tukemalla vanhempia kasvatustehtävässään oikea-aikaisesti. (Hämeen-Anttila 2017, 216.) Sosiaalihuoltolain mukaan (2014/1301) 13-14 § lapsella ja hänen perheellään on oikeus saada viipymättä ne palvelut, jotka ovat lapsen terveyden ja kehityksen kannalta välttämättömiä. Palvelut tulee järjestää perheen tarvitsemassa muodossa ja tarvittavassa laajuudessa. Palveluiden täytyy tukea lasta, vanhempia sekä muita lasten kasvatuksesta huolehtivia henkilöitä. Palvelut voivat olla esimerkiksi sosiaalityötä tai sosiaalihojausta, perhetyötä, kotihoitoa, päihdetyötä, kotipalvelua, mielenterveystyötä, kasvatus- ja perheneuvontaa, sosiaalista kuntoutusta, lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa tai muuta asiakkaan tarvitsemaa tukea.

Niin sosiaalihuoltolaissa (2014/1301) 32§:ssä kuin lastensuojelulaissakin (417/2007) lapsen etu ja hänen osallisuutensa täytyy ottaa kaikessa toiminnassa ja lasta koskevissa ratkaisuisissa huomioon. Lapsen mielipide tulee selvittää hienovaraisella ja ikätasolle sopivalla tavalla suunniteltaessa palveluita. Lapsen edun voidaan katsoa toteutuvan mikäli lapsi ja hänen perheensä saavat tarpeidensa mukaiset palvelut lapselle tehdyn asiakassuunnitelman mukaisesti. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 31.)

Sosiaalihuoltolaki (2014/1301) 41 § sekä terveydenhuoltolaki (1326/2010) 24 § määrittelevät erityistä tukea tarvitsevan lapsen, jolle sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut kohdistetaan: “Lapsi, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa, koska hänellä on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluita kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi.”

Suunnitelmallinen perhesosiaalityö kuuluu sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) määriteltyihin ja siinä tarkoitettuihin kunnallisiin sosiaalipalveluihin, jonka avulla edistetään ja ylläpidetään yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta sekä vähennetään eriarvoisuutta. Tärkeä sosiaalihuoltolain tavoite on myös parantaa yhteistyötä kunnan ja muiden toimijoiden välillä sekä painottaa asiakaskeskeisyyttä. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301) 1§.) Useat kunnat ovat ottaneet käsitteen “Perhesosiaalityö” käyttöön sosiaalihuoltolain voimaan tulemisen jälkeen erilaisilla aikatauluilla. Termi ei tule suoraan lainsäädännöstä, joten sitä ei voi tarkasti määritellä kirjallisuuden avulla.

Perhesosiaalityön asiakkuus ja työskentely alkaa kun perhe on itse ottanut yhteyttä sosiaalitoimeen tai muutoin on tullut tieto lapsen tai perheen tilanteesta, jossa voisi tarvita tukea. Lapsen ja perheen palveluiden tarve kartoitetaan palvelutarpeen arvioinnin aikana. Työskentely perheen kanssa alkaa kun palvelutarpeen arvioinnin tehnyt sosiaalityöntekijä on todennut lapsen palvelutarpeen ja tehnyt asiasta päätöksen. Perhesosiaalityössä työskentelevä lapsen omatyöntekijä vastaa lapsen asiakassuunnitelman laatimisesta, johon kirjataan tarvittavat tukitoimet ja palvelut. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 20.)

2.2 Lastensuojelu

Lastensuojelu kuuluu erityislainsäädännön perusteella tarjottaviin kunnallisiin sosiaalipalveluihin. Oikea-aikaisten ehkäisevien palvelujen lisääminen yhdessä lastensuojelutyön oikean resurssoinnin kanssa vähentävät raskaiden ja korjaavien lastensuojelutoimien tarvetta. Näillä toimilla tarkoitetaan lastensuojelun viimesijaisuutta eli huostaanottoja, sijoituksia ja laitospalveluja. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017, 20.)

Kun lapsen tilanteen on arvioitu vaativan suojelua, siirtyy lapsen asiakkuus lastensuojeluun. Usein tämä tapahtuu tilanteissa, joissa lapsen asiakkuus on alkanut jo aikaisemmin sosiaalihuollossa perhesosiaalityössä. Pro graduni käsittelee tätä asiakkuuden taitekohtaa. Toisinaan lapsen asiakkuus on avattu suoraan lastensuojeluun palveluntarpeen arvioinnin aikana tehdystä lastensuojelutarpeen selvityksestä ilman suunnitelmallista asiakkuutta perhesosiaalityössä. Lastensuojelullisen tarpeen ollessa kyseessä, sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin tekemisen yhteydessä lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen. On myös tilanteita, joissa lapsen asiakkuus lastensuojeluun on syntynyt äkillisestä kriisitilanteesta lapsen kiireellisen sijoituksen myötä. (mt., 20.)

Lapsen asiakkuus lastensuojelussa alkaa kun sosiaalityöntekijä on arvioinut, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat eivätkä tue lapsen kehitystä tai lapsi itse käytöksellään vaarantaa omaa kehitystään. Asiakkuus voi alkaa myös sen perusteella, että lapsen on arvioitu tarvitsevan akuutisti lastensuojelun avohuollon tukitoimia. (Lastensuojelulaki 2007/417) 27§.

Bardy kiteyttää (2009, 41) lastensuojelun viranomaisten tehtävän olevan perustaltaan melko yksinkertaisen. Lastensuojelutyön tavoitteena Bardyn mukaan on lapsen kasvun ja

kehityksen turvaaminen sekä niitä vaarantavien tekijöiden poistaminen. Moninaisemmaksi tehtävän tekee käytännön lastensuojelun työssä erilaiset yksilölliset elämäntilanteet ja poikkeukselliset tilanteet.

Lastensuojelu käsittää sekä avo-, sijais- että jälkihuollon. Lastensuojelun avohuollon työskentely on luonteeltaan suunnitelmallista korjaavaa työskentelyä, muutokseen tähtäävää sosiaalityötä. Sijaishuolto on sosiaalityötä, jota tehdään lapsen ja perheen kanssa tilanteissa kun lapsi on huostaanotettu ja jouduttu sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Jälkihuollon sosiaalityö koskee jälkihuoltoon oikeutettua nuorta sijaishuollon päätyttyä. (Lastensuojelulaki 2007/417) 3§.

Avohuollossa lapselle ja perheelle arvioidaan lapsen edun mukaiset tukitoimet ja tarjotaan vapaaehtoisuuteen perustuvat palvelut, joiden tavoite on tukea lapsen kehitystä sekä edistää vanhempien kykyä lapsen kasvattajana. Tukitoimien tavoite on suunnitelmallinen, prosessinomainen työskentely. Tavoitteellinen työskentely edellyttää vanhempien ja lapsen kanssa toteutettavaa tiivistä yhteistyötä. Avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia kodin ulkopuolelle sijoittamiseen ja huostaanottoon nähden. Oleellinen sosiaalityöntekijälle kuuluva työtehtävä on arvioida hyötyykö lapsi ja perhe avohuollon tukitoimista. Jos erilaisin avohuollon tukitoimin ei voida perhettä tukea ja suuri huoli lapsen tilanteesta jatkuu pidempiaikaisesti, on huostaanoton valmisteluun ryhdyttävä. (Hämeen-Anttila 2017, 232-234.)

Lastensuojelun sijaishuollossa lapselle voidaan viimesijaisesti ja vain tarvittaessa järjestää sijaishuoltoa, joka tarkoittaa kiireellisesti sijoitetun tai huostaanotetun lapsen sijoittamista kodin ulkopuolelle. Lapsen voi lastensuojelun päätöksellä sijoittaa perhehoitoon, ammatilliseen perhekotiin tai lastensuojelulaitokseen. Sijaishuoltopaikka tulee aina valita lapsen edun periaatteen mukaisesti ja sen valinnassa on aina otettava huomioon lapsen perhesuhteet ja yhteydenpito lapselle läheisiin ihmisiin. Lapselle tärkeitä ihmissuhteita tulee sijaishuollon aikana tukea. (mt., 243-244.)

Lapselle tulee huostaanoton päättymisen tai pitkän, yli puoli vuotta kestäneen avohuollon sijoituksen jälkeen oikeus jälkihuoltoon. Jälkihuollon tulee olla suunnitelmallista ja sen tavoitteena on tukea nuorta. Jälkihuoltona voidaan esimerkiksi myöntää nuorelle taloudellista tukea, auttaa asumiseen liittyvissä asioissa sekä koulutukseen ja työllistymiseen pääsemisessä. (mt., 245.)

Hakalahto-Wainion (2008) mukaan lastensuojelulla on Suomessa perustuslaillinen perusta. Sitä on luonnehdittu Suomessa “erityisen perus- ja ihmisoikeusherkäksi julkishallinnon alueeksi”. Lähtökohtana on aina “lievimmän riittävän puuttumisen periaate”, kuitenkin samaan aikaan muistaen, että samalla tehtävänä on turvata lapsen edun toteutuminen käyttämällä riittäviä keinoja tavoitteisiin pääsemiseksi. (Hakalahto-Wainio 2011, 60-61.)

Lastensuojelussa korostuvat erityisesti yksityiselämän suoja, vapausoikeudet, osallisuus- ja oikeudet sekä oikeusturva. Julkisen vallan vastuulla on turvata erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien henkilöiden asema ja oikeudet. Perustuslaillisen tehtävään kuuluu turvata kaikkien ihmisarvoinen kohtelu. Arvona on myös pyrkimys sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. (mt., 61.)

Lastensuojelutyössä puututaan ihmisten yksityisyyteen. Lastensuojelussa työntekijä joutuu tekemään jatkuvaa arviointia lapsen tilanteesta; vanhempien rooli kasvattajana on aina arvioinnin kohteena. Sosiaalityöntekijän tehtävä lapsen suojelijana samalla perhettä tukien ei ole aina yksiselitteistä. (Laiho 2011, 174.)

Lastensuojelulaki on voimakkaasti lapsen etua painottava laki (Räty 2015, 13). Lapsen etu kulloisissakin tilanteissa ja sen toteuttaminen työssä on sosiaalityöntekijän yksi tärkeimmistä, mutta samalla myös vaativin tehtävä (Laiho 2011, 174). Lapsen etua ei voida määrittellä yksiselitteisesti. Lapsen edun määrittely vaatii aina kunkin lapsen yksilökohtaista pohdintaa, mihin vaikuttavat muun muassa lapsen ikä, perheen olosuhteet ja vanhempien kyky vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta. Lapsen etua arvioitaessa on aina otettava huomioon lapsen elämään vaikuttavat olosuhteet ja punnittava erilaisia ratkaisuja huomioiden kaikki käytössä olevat vaihtoehdot. (Räty 2015, 13.) Sosiaalityöntekijä joutuu työssään tekemään päätöksiä, joihin lastensuojelulaki sekä velvoittaa että oikeuttaa. Lastensuojelun asiakkuus ei perustu vapaaehtoisuuteen vaan asiakkuuden alkaminen määräytyy työntekijöiden tekemästä arviosta ja päätöksestä käsin. (Laiho 2011, 174.) Asiakkuus lastensuojelussa voidaan kokea eri tavoin: joku voi kokea päässeensä asiakkaaksi kun taas toinen kokee joutuneensa. Lastensuojelun työntekijän rooli on kuitenkin juridiikastaan huolimatta paljon muutakin; työssä pyritään luomaan luottamuksellinen vuorovaikutus asiakkuudessa olevien lasten ja heidän perheidensä kanssa. (mt., 174.)

Taskisen (2007, 15) mukaan lastensuojelussa tehtävien ratkaisujen on aina perustuttava lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistämiseen. Kaikki lastensuojelussa tehtävät

toimenpiteet täytyy tehdä mahdollisimman hienovaraisesti ja yhteistyössä vanhempien kanssa aina kun se on mahdollista ja lapsen edun mukaista. Toisinaan lastensuojelussa joudutaan kuitenkin tilanteisiin, joissa vanhempien kanssa ei yrityksistä huolimatta saavuteta yhteistä ymmärrystä tilanteesta (Hurtig 2006, 176-177). Lastensuojelutyö voi olla haastavaa tilanteissa, joissa vanhemmat tai lapsi eivät ole sitoutuneita ottamaan tukea vastaan. Käytännön sosiaalityössä puhutaan tällöin vastentahtoisista asiakkuuksista. Lapsen avun saaminen ei voi estyä sen takia, että vanhemmat eivät suostu yhteistyöhön lastensuojelun kanssa. (mt., 176-177.)

2008 vuonna voimaan tullessa uusimmassa lastensuojelulaissa on huomioitava erityisen hyvin muun muassa lapsen edun toteutuminen ja ennaltaehkäisy. Laissa kiinnitetään huomiota yhteistyöhön viranomaisten kesken sekä painotetaan työskentelyn suunnitelmallisuutta sekä pyritään parantamaan annetun tuen vaikuttavuutta. (Päkkilä 2008, 161.) Lastensuojelun tuloksellisuutta voidaan mitata lapsen tilanteessa tapahtuvilla muutoksilla (Taskinen 2007, 21). Kaikkien lasta koskevien päätösten täytyy sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä edistää hänen kehitystään (mt., 21).

3. TUTKIMUSPROSESSI

Tässä luvussa kerron ensin lyhyesti tutkimustehtävästäni eli tutkimuskysymyksistäni, minkä jälkeen esittelen tutkimuksen aineiston ja sisällönanalyysin tutkimusmenetelmänä. Lopuksi käyn läpi tutkimukseen liittyviä eettisiä näkökulmia.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni on laadullinen ja se pyrkii selvittämään perhesosiaalityön ja lastensuojelun välistä rajapintaa ja lastensuojeluasiakkuuden syitä käytännön sosiaalityössä. Tutkimukseni tarkastelee lastensuojelullisia huolia ja syitä asiakkuuksien siirtymiselle perhesosiaalityöstä lastensuojeluun perhesosiaalityön työntekijöiden tekemistä yhteenvedoista ja arvioinneista käsin.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitkä tekijät aiheuttavat aineiston mukaan lastensuojelullisen huolen?
2. Mitkä muut tekijät vaikuttavat aineiston mukaan asiakkuuden siirtämiseen perhesosiaalityöstä lastensuojeluun?

Lapsi saattaa tarvita erityistä suojelua ja lastensuojelun asiakkuutta kokiessaan turvattomuutta erilaisten kasvuympäristöön ja vanhemmuuteen liittyvien syiden vuoksi. Tällaisia lastensuojelullisia huolia voivat olla esimerkiksi vanhemman päihteiden käyttö, vanhemman uupumus tai mielenterveysongelmat tai perheen vuorovaikutusongelmat. Toisinaan myös lapsen tai nuoren oma käytös voi aiheuttaa lastensuojelullista huolta ja näin ollen lastensuojelun tarpeen mikäli lapsi vaarantaa kasvua ja kehitystään esimerkiksi käyttäytymällä itsetuhoisesti tai käyttämällä päihteitä. (Hämeen-Anttila 2017, 225.)

3.2 Asiakirja-aineisto

Hyödynnän tutkimuksessani valmista aineistoa, joka koostuu perhesosiaalityön työntekijöiden kirjoittamista asiakasdokumenteista. Dokumentteihin on kirjattu lapsiin ja perheisiin liittyviä huolenilmaisuja. Näiden dokumenttien perusteella lastensuojelun asiakkuuden aloittaminen nähdään välttämättömänä. Tutkimukseni rajautuu tarkastelemaan ainoastaan asiakkuuksien siirtoja perhesosiaalityöstä lastensuojeluun, eli asiakkuuksia, joille on palveluntarpeen arvioinnin perusteella aloitettu ensin perhesosiaalityön asiakkuus. Tutkimukseni rajaa siis näin ollen pois asiakkuudet, jotka ovat palveluntarpeen arvioinnin perusteella siirtyneet suoraan lastensuojelun piiriin.

Olen päätenyt kyseiseen aineistoon, koska olen arvioinut sen soveltuvan hyvin tämän tutkimuksen käyttötarkoitukseen ja antavan vastauksia tutkimuskysymyksiini. Tutkimukseni aihe on noussut työelämän tarpeista käytännön sosiaalityöstä. Uskon tutkimusaineiston antavan luotettavan kuvauksen lapsi- ja perhepalveluiden asiakkuuksista alueella, josta aineisto on saatu. Tutkimukseni voi auttaa alueen organisaatioita kehittämään lasten ja perheiden palveluita tai toimintamalleja niin perus- kuin erityistasollakin.

Koska aineisto koostuu arkaluonteisista ja salassapidettävistä asiakirjoista, olen pyytänyt aineiston saamiseksi tutkimuslupaa. Tutkimusluvan saaminen osoittautui pitkäksi prosessiksi, jossa otettiin huomioon erityisesti tutkimuksen eettisyyteen liittyvät kysymykset

laajasti huomioon. Tutkimusluvan saaminen edellytti salassapidettävien asiakastietojen poistamista aineistosta ennen sen saamista. Aineistosta anonymisoitiin näin ollen kaikki tunnistetiedot kuten henkilö- ja osoitetiedot. Henkilötietojen anonymisointi koski myös dokumenteissa mainittuja työntekijöitä. Aineistosta esiin jätettiin toiveestani lasten iät sekä työntekijöiden ammattinimikkeet, koska arvioin niiden olevan tutkimukseni aineiston analysoinnin kannalta relevantteja.

Aineistona tutkimuksessa käytetään 34 kpl perhesosiaalityöstä lastensuojeluun siirtynyttä lapsikohtaista asiakkuutta tarkastelemalla asiakkuuksien siirtovaiheiden yhteenvedoja ja asiakaskirjauksia kuntayhtymään kuuluvan yhden kunnan osalta. Osa aineiston lapsista on saman perheen lapsia. Lasten lukumäärä samaa perhettä kohden on 1-4. Lasten iät aineistossa vaihtelevat 0-17-vuoden välillä. Aineistosta 10 on tyttöjä ja 24 poikia. Perhekohtaisia asiakkuuksia on 22 kpl. Olen käsitellyt aineiston lapsikohtaisesti analysoiden.

Olen työskennellyt tutkimuksen kohteena olevassa organisaatiossa tehden sosiaalityöntekijän viransijaisuutta tutkimuksen aloittamisen alkuvaiheessa. Olen tiedostanut kaksoisroolini työntekijänä ja tutkijana tutustuessani aineistoon ja analysoidessani sitä. Olen huomionnut tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä muun muassa sillä, etten ole ottanut aineistooni asiakkuuksia, joiden vastuutyöntekijänä olen lastensuojelutyössä toiminut. Olen pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen analysointiin, minkä en olisi uskonut olevan mahdollista itselleni tuttuja asiakkuuksia tarkastellessa. Käsitellen tarkemmin rooliani tutkijana ja sosiaalityöntekijänä luvussa "Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä".

Aineisto on poimittu sähköisestä asiakastietojärjestelmästä perhesosiaalityön keräämänä ja luovutettu itselleni paperisena tietojen anonymisoinnin jälkeen tutkimukseen nimetyn yhteyshenkilön toimesta. Asiakkuudet on poimittu vuosien 2019-2021 ajalta ja ne edustavat osittain viimeisimmäksi siirtyneitä asiakkuuksia. Osa aineistosta on kerätty mahdollisesti satunnaisotoksella. Tutkimusluvan saaminen edellytti vähintään 30 lapsen tietojen käsittelyä. Aineisto koostuu kokonaisuudessaan perhesosiaalityön yhteenvedoista tai viimeisimmistä asiakaskirjauksista, jotka selventävät lapsen ja perheen kokonaisvaltaista tilannetta ja lapsen tilanteesta nousseita huolia. Aineistosta käy myös esiin perheellä käytössä olleet palvelujen tukitoimet ja arviot niiden toimivuudesta. Usein myös dokumenteissa kuvataan yhteenvetomaisesti läpi lapsen asiakkuuden historiaa perus- ja

erityispalveluissa. Osassa dokumenteissa otetaan kantaa syihin, mitkä muodostavat lapsen tilanteessa vakavan lastensuojelullisen huolen. Osassa dokumenteissa syyt asiakassiirtoihin on kirjattu. Kaikissa dokumenteissa ei suoranaisia asiakkuuksien siirron syitä mainita, jolloin olen analysoinut ne tekstistä lapsen ja perheen tilanteen kuvausten perusteella. Tutkimuksen aineistona ei käytetä lastensuojelun asiakaskirjauksia eikä tutkimukseni käsittele lastensuojelun aikaista työskentelyä.

Aineistoni koko on yhteensä 81 kpl A4-kokoista sivua. Koska aineistoni koostuu asiakasdokumenteista, kiinnitin huomiota aineistoon tutustumisen ja analysoinnin vaiheissa myös anonymisoitujen työntekijöiden dokumentointitapoihin. Koska dokumentti toimii työntekijöiden lisäksi myös asiakkaille ja perheille itselleen tärkeänä yhteenvetona lapsen tilanteeseen liittyvästä kokonaisarviointista, dokumentin täytyisi sisällöllisesti olla kattavasti kirjoitettu. Tosiasiallisesti aineistona toimineiden asiakaskirjausten dokumentaation sisällöllinen laatu ja pituus vaihtelevat paljon. Suppeimmillaan kirjatukset ovat noin yhden sivun mittaisia, kun ne taas pisimmillään ovat noin neljä sivuisia (fonttikoko 12, riviväli 1,5). Asiakirjoissa on useimmiten dokumentoitu asiakkuuden siirtämiseen liittyvää prosessia; erityisesti siitä näkökulmasta kuka tai ketkä työryhmästä ovat päätöksen asiakkuuden siirtämisestä tehneet. Käsittelem tätä teemaa tutkimuksessani portinvartija-teorian kautta.

Aineistoni koskee asiakaskohtaisesti vain pientä dokumentoinnin osaa perhesosiaalityössä. Asiakkuuden alkaessa sähköiseen asiakastietojärjestelmään lapselle avataan kansio, minkä alle asiakastyö ja lapselle tehdyt päätökset ja asiakassuunnitelmat dokumentoidaan. Asiakastietojärjestelmä, josta tutkimukseni aineisto on poimittu, pitää sisällään myös tilastointia, mistä voidaan seurata asiakkuuden hoitamiseen käytettyä työaika. Asiakastietojärjestelmä sisältää muun muassa päätökset asiakkuuden alkamisesta sekä kaikista lapselle myönnettävistä palveluista. Kaikki asiakasta koskeva työ dokumentoidaan, joten asiakaskirjauksia kertyy etenkin pitkissä asiakkuuksissa hyvin paljon. Aineistoni koostuu perhesosiaalityön asiakkuuden loppupään dokumenteista, lapsikohtaisesti 1-2 dokumentista. Dokumentit vaihtelevat myös rakenteellisesti; osa dokumenteista ovat loppuyhteenvetoja lapsen tilanteesta perhesosiaalityössä kun taas osa on asiakaskirjausmerkintä esimerkiksi neuvottelusta tai puhelinsoitosta, missä asiakkuuden siirtämisestä vanhempien tai työntekijöiden kanssa on sovittu. Usein suppeampiin

dokumentteihin on liitetty myös lapsen asiakassuunnitelma tai muu lisää tietoa antava dokumentti lapsen ja perheen tilanteesta.

Aino Kääriäinen korostaa (2007, 11,13) dokumentoinnin tärkeyttä sosiaalityössä ylläpidettävien henkilötietoja sisältävien rekistereiden vuoksi. Asiakaskirjausten dokumentointi onkin yksi keskeisimmistä ja lakisääteisistä työtehtävistä. Dokumentointia ohjataan lainsäädännöllä, jonka yhtenä tehtävänä on yksityishenkilöiden ja viranomaisten luottamuksellisen suhteen turvaaminen. Lisäksi tärkeänä merkityksenä on lisätä myös asiakkaiden yksityisen suojaa. (mt., 13.) Laadukas asiakastyön dokumentointi auttaa työntekijöitä tehdyn asiakastyön suunnittelussa ja palveluiden arvioinnissa, mutta toimii myös tehdyn työntekijöiden ja asiakkaan yhteisessä tarkastelussa.. (mt., 11.)

3.3 Aineiston analyysi

Toteutin tutkimusaineiston analysoinnin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä käyttäen, missä kartoitettiin lastensuojeluasiakkuuteen siirtymisen syitä käytännön sosiaalityössä. Sisällönanalyysi on yksi tavanomaisimmista laadullisen tutkimuksen analysointimenetelmistä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Aineistolähtöinen eli induktiivinen laadullinen sisällönanalyysi voidaan pääpiirteittään jakaa eri prosesseihin: aineiston pelkistämiseen, aineiston ryhmittelyyn sekä teoreettisten käsitteiden luomiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-110). Pyrin analysoimaan tutkittavaa ilmiötä tiiviisti ja yleistettävästi sisällönanalyysiin kuuluvan teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Sisällönanalyysi voidaan jakaa teoria- sekä aineistolähtöiseen sekä teoriasidonnaiseen analyysiin. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teorettinen kokonaisuus. Siinä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Analyysiyksiköt eivät saa olla etukäteen sovittuja tai harkittuja. Aikaisemmilla havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa, koska analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä. Teoria, joka tutkimuksessa liittyy analyysiin ja analyysin lopputulokseen, koskee vain analyysin toteuttamista. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 95.)

Johanna Ruusuvuoren ym. mukaan (2010, 19-20) aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston osiin pilkkominen, listaus ja uudelleenryhmittely hahmottuvat tekniseksi ja melko

systemaattiseksi koodaukseksi. Tämän työvaiheen jälkeen työskentely jatkuu aineistolähtöisesti pelkistettyjä empiirisiä ilmauksia listaten ja yläkäsitteiksi yhdistellen. Näin ollen työskentely etenee kohti käsitteellisempää näkemystä ja teoriaa tutkittavasta ilmiöstä. Ruusuvuori ym. toteaa (2010, 19-20) puhtaan aineistolähtöisyyden olevan kuitenkin käytännössä mahdotonta. Hänen mukaansa kaikki tutkijan tekemät kuvaukset ja jäsennykset ovat vääjäämättä teoreettisten käsitteiden ja tutkimusasetelman koskettamia, minkä vuoksi on huomioitava, että tutkimusaineiston sisällön alustavakin jäsentely, järjestely sekä myös keräysvaihe sisältävät jo itsessään tutkijan tekemiä teoreettisia valintoja ja tulkintoja. (mt., 19-20.)

Aloitin aineiston saamisen jälkeen tutustumisen tutkimusaineistooni lukemalla sen huolellisesti läpi. Tämän jälkeen lajittelin aineiston numeroimalla sen sekä lapsi-että perhekohtaisesti. Numeroimisen jälkeen aloitin aineiston pelkistämisen eli redusoinnin. Tuomen ja Sarajärven mukaan (2009, 109-110) aineiston pelkistämisessä eli redusoinnissa aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois. Pelkistäminen voi olla informaation tiivistämistä tai osiin pilkkomista. Aineistosta pyritään löytämään tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset litteroimalla tai koodaamalla. (mt., 109–110.). Kävin lapsi- ja perhekohtaisen aineiston uudelleen huolellisesti läpi etsimällä aineistosta vastauksia tutkimuskysymyksiini. Merkitsin aineistosta löytyneet vastaukset kahdella eri värillä, sen mukaan kummastako kahdesta tutkimuskysymyksestäni oli kyse. Vastaukset eivät löytyneet valmiina aineistosta vaan ne muodostuivat analyysin kautta. Ruusuvuori ym. (2010, 13) toteaaakin, että vain harvoin aineisto tarjoaa valmiita vastauksia alkuperäiseen tutkimusongelmaan ja että tutkijan esittäessä analyttisiä kysymyksiä aineistolleen, vastaukset tutkimuskysymyksiin löytyvät helpommin.

Tämän jälkeen aloitin aineiston ryhmittelyn eli klusteroinnin. Jatkoin työtäni palaamalla merkittyjen kohtien pariin kirjoittamalla ne uudelleen tiivistettyyn muotoon. Aineistosta löytyneet pelkistetyt ilmaukset, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiini, kirjasin ylös jaotellen samalla sen mukaan kumpaanko tutkimuskysymykseeni ne vastasivat. Pyrin ryhmittelemään pelkistetyt ilmaukset omaan alaluokkaansa niin, että samaa asiaa tarkoittavat ilmaukset muodostavat oman alaluokan. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 110) toteavat aineiston tiivistyvän tässä vaiheessa, sillä yksittäiset tekijät sisällytetään yleisempiin käsitteisiin. Alaluokat nimesin tämän jälkeen sisältöä kuvaavalla otsikolla. Alaluokkien muodostamisen jälkeen etenin kohti aineiston abstrahointia, jossa luokittelua jatketaan siten, että

ryhmittelyvaiheessa luodut alaluokat yhdistellään yläluokiksi. Yläluokista muodostetaan pääluokkia, ja pääluokista yksi yhdistävä luokka. Kaikki luokat nimetään sisältöä kuvaavalla otsikolla. Tämän työvaiheen tarkoituksena on teoreettisten käsitteiden luominen aineistosta. (Tuomi&Sarajärvi 2009,111.) Tässä vaiheessa edetään alkuperäisinformaation käyttämistä kielellisistä ilmauksista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Käsitteellistämistä jatketaan niin kauan, kuin luokitusten yhdisteleminen aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista (mt., 111.) Ruusuvuori ym. (2010, 12) kuvailee aineiston luokittelun olevan myös aineiston tuntemista ja haltuunottoa tukeva osatehtävä. Aineiston luokittelu, analysointi ja tulkinta ovat tutkimustyössä läheisiä työtehtäviä, mutta jokainen tehtävä on kuitenkin pidettävän riittävän etäällä toisesta niiden erilaisen tavoitteensa vuoksi (mt., 12). Käytännössä analyysin vaiheet kuitenkin limittyvät tiiviisti toisiinsa ja saattavat ajoittain tapahtua päällekkäisinäkin vaiheina. Tutkimuksen eri vaiheet eivät aina seuraa toisiaan ajallisesti jatkumona, vaan tavallista on, että eri analyysin vaiheista palataan aiempiin vaiheisiin niitä edelleen tutkimuskysymysten avulla vaiheita arvioiden ja tarkentaen. (mt., 12.)

Taulukko 1. Aineiston analyysin vaiheita.

Alkuperäiset ilmaukset	Pelkistetyt ilmaukset	Alaluokka
”Lapsi puhunut isän juomisesta ja peloistaan. Kertonut olevansa peloissaan kun isä juo”	Vanhemman päihteiden käyttö	Vanhemman päihteiden käyttö
“Korona ja työtilanne stressaanneet vanhempia, vanhempien välit kiristyneet ja yhteisistä asioista sopimiset vaikeita. Lasten etäkoulu koronan takia kriisiyttänyt tilanteen kotona (sisarusten keskinäinen nahistelu, äidin hermojen menetys, löi toista lasta remmillä kun ei suostunut tekemään koulutehtäviä)”	Korona, vanhemman psyykinen väsymys, vanhempien keskinäinen suhde, fyysinen väkivalta	Vanhemman voimavarat ja jaksaminen, erovanhemmuus, fyysinen väkivalta
“Nuorella ahdistusta, pakonomaisia itsemurha-ajatuksia, paniikkikohtauksia eikä sopivaa lääkitystä ole löytynyt, ollut kuulo- ja näköharhoja, ollut muutama lyhyt osastojakso”	Nuoren ahdistus, nuoren itsetuhoisuus, nuoren paniikkokohtaukset, nuoren kuulo- ja näköharhat	Nuoren psyykinen hyvinvointi
“Molemmat vanhemmat työttöminä, vanhemmilla toistuvia taloudellisia haasteita ja vuokratilastoja, joihin eivät saa enää apua, perheeltä katkaistu sähkö. Vanhemmat eivät sitoudu aikuissosiaaliyön työskentelyyn.”	Taloudelliset vaikeudet, sitoutumattomuus	Arjenhallinta

Etenkin tutkimusaineiston läpikäyminen kahta tutkimuskysymystä silmälläpitäen tuntui ajoittain raskaalle. Etenkin alkuvaiheessa oli haastavaa hahmottaa aineistosta selkeästi kumpaankin tutkimuskysymykseen kuuluvat asiat samanaikaisesti. Työvaiheen edetessä tehtävä helpottui, vaikka ajoittain jouduinkin tarkastamaan merkitsemiäni asioita, jotta pystyin varmistumaan ajatteluni “logiikan” samana pysymisestä. Koska aineistosta nousi runsaasti esiin asioita, jotka olisivat voineet usealla eri tavalla vastata epäsuorasti tutkimuskysymykseeni, päätin aluksi kerätä aineistosta kaikki mahdolliset ilmaisut mitkä liittyivät jollakin tavalla tutkimuskysymyksiini. Koin myös haasteena hyvin eri tasoiset aineistot, koska toisista asiakaskirjauksista löysin vaivattomammin etsimäni asiat kun taas

toisista asiakaskirjauksista oli hyvin vaikeaa löytää niin sanottua punaista lankaa. Esimerkkinä tästä lause: “Siirretään lastensuojeluun, koska perheellä pitkäaikainen tuen tarve, jossa muutostyöskentely on mahdollista”. Virke on hyvin tulkinnanvarainen ja ilman kattavia taustatietoja siitä voi vetää erilaisia johtopäätöksiä. Tässä tutkimuksen vaiheessa huomasin pohtivani asiakaskirjausten merkitystä sosiaalityössä etenkin asiakkaan kannalta ajatellen. Erityisesti pohdin kirjausten merkitystä niissä tilanteissa kun kyse on vastentahtoisista perheistä, jotka eivät koe tarvitsevansa tukea tilanteeseensa, mutta joille on kuitenkin perusteltava lapsen suojelun tarve.

Pohdin paljon asianmukaista luokittelua aineiston pohjalta. Ensiajatukseni oli luokitella ensimmäistä tutkimuskysymystäni ajatellen huolenilmaukset sen mukaan aiheutuuko lastensuojelun tarve kasvuoloista ja puutteellisesta vanhemmuudesta vai lapsen itsensä käytöksestä. Lopulta päädyin kuitenkin jättämään tämän kahtiajaon pois, koska lapsen tai nuoren oman käytöksen ja oireilun taustalla vaikuttaa usein puutteellinen vanhemmuus tai turvattomat kasvuolot. Klusterointivaiheen koin hieman haasteellisena, sillä aineistosta löytyneitä ilmauksia oli hyvin runsaasti, yhteensä useita satoja. Alaluokkien luominen tuntui luontevalta, mutta yläluokista päättäminen tuntui haasteellisemmalta. Useat aineistosta löytyneet ilmaukset pystyi tulkitsemaan useampaan luokkaan kuuluvaksi, jolloin jouduin pohtimaan sisällytänkö ne eri luokkiin vai vain yhteen soveltuneimpaan luokkaan. Päädyin erittelemään nämä lopulta useampaan eri luokkaan kuuluvaksi, koska tällä tavalla aineisto tuli hyödynnettyä yksityiskohtaisemmin. Lopulta päädyin aineistossani ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla yhteensä 14 alaluokkaan, joista sain kuusi yläluokkaa. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla luokittelu tuntui luontevammalta ja löysin vastauksia tutkimuskysymykseeni vaivattomammin. Tämän vuoksi toisen tutkimuskysymyksen kohdalla muodostuikin ainoastaan luokkatasoja, joita löysin yhteensä neljä.

Koska aineistoni koostuu salassapidettävistä asiakirjoista, en voi työssäni käyttää täysin suoria lainauksia aineistosta. Koska pidän kuitenkin tärkeänä lainausten merkitystä tulosten esittelyn yhteydessä, olen päätenyt käyttämään lainauksia jonkin verran muokaten niitä hieman. Olen myös valikoinut lainauksiksi niitä, joissa tunnistettavuus ei ole mahdollista. Puhuttaessa asiakaslasten kirjauksista, olen nähnyt tärkeänä tuoda tutkimuksessa esiin aineistosta löytyneitä lasten ajatuksia omasta tilanteestaan. Vaikka tutkimukseni ei varsinaisesti tarkastele tutkimuskysymyksiä kautta lasten näkökulmaa asiakkuuksien

siirtoihin liittyen, on lasten äänen esiin tuominen kuitenkin yksi keskeisimpiä elementtejä sosiaalityössä.

3.4 Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä

Käsittelen tässä luvussa sosiaalityön tutkimukseen liittyvää etiikkaa. Pysin myös pohtimaan tutkijan positiotani ja tutkimusprosessiini liittyvää etiikkaa. Olen rajannut työstäni pois tutkimusetiikkaan liittyvän arvokeskustelun, vaikka se etiikkaan läheisesti liittyykin.

Sirpa Kuusisto-Niemen ym. (2011, 260) mukaan tutkimusetiikka on tieteen autonomista ohjausta yhteiskunnalliseen kontekstiinsa sidottuna. Kuusisto-Niemen ym. mukaan (mt., 259) tutkimusten eettisten ongelmien käsittely on ollut Suomessa kokonaisuudessaan yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa vähäistä. Osittain taustalla vaikuttanee kirjoittajien mukaan se, että sosiaalityössä eettiset kysymykset ovat aina olleet osana sosiaalityön olemusta ja eettisen näkymän erottaminen tutkimuksen eettisistä kysymyksenasetteluista on haasteellista.

Kuusisto-Niemi ym. (2011, 260) viittaavat kirjoituksessaan Geraldine ja Kenneth McDonaldsiin, (1997) jotka tarkastelevat sosiaalityön tutkimuksen etiikkaa käytännön sosiaalityön asettamista reunaehdoista käsin. Heidän mukaansa sosiaalityön olisi tärkeää tehdä tutkimusta niistä ongelmista, joihin sosiaalityöllä pitäisi vaikuttaa, ja toisaalta sosiaalityön mahdollisista toimenpiteistä. Geraldin ja McDonaldin (1997) mukaan sosiaalityöhön sisältyy päätösten tekoa ja asiakkaiden edun pohtimista, minkä vuoksi näitä teemoja on tärkeää pohtia. Merkittävää heidän mukaansa on myös tarkastella tutkijan ja tutkittavan välistä valtasuhdetta. Tutkimuksen eettisiin vähimmäisvaatimuksiin kuuluu se, ettei tutkimus vahingoita ihmisiä, tutkimus on perusteltua ja sen on arvioitu myös tuottavan todennäköisesti hyödyllisiä tuloksia. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 260.)

Kari Huotarin ja Johanna Hurtigin (2008, 7) mukaan tiedon kerääminen, analysoiminen, arviointi ja hyödyntäminen kuuluvat olennaisesti sekä sosiaalityön käytännön osaamiseen että tutkimukseen. Tutkimuksellisuus onkin heidän mukaansa (mt., 7) useasta eri syystä vahvistunut 2000-luvun suomalaisessa sosiaalityössä. Heidän mukaansa tähän on vaikuttanut osaltaan sosiaalityön koulutuksen nouseminen yliopistotasoisiksi tutkinnoksi. Osaltaan siihen on vaikuttanut sosiaalityön luonteeseen kuuluva jatkuvista muutoksista

muodostuva käytännön työ, jossa systemaattisen tiedonhallinnan tarpeet ovat korostuneet entisestään. Huotari ja Hurtig kertovat (2008, 7) sosiaalityön käytäntötutkimuksen tuoneen uusia välineitä sosiaalityön jäsentämiseen ja työssä muodostuneen kokemustiedon käyttämiseen.

Tutkimusprosessi etenkin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kokonaisuudessaan sisältää kauttaaltaan eettisiä kysymyksiä. Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ovat hyvin laajoja; jopa tutkimustyön aiheen valinta sisältää paljon eettisiä valintoja. (Clarkeburn & Mustajoki 2007, 53.) Matti Heikkilä kertoo (2002, 165) tutkijan joutuvan yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa vaikeiden eettisten kysymysten äärelle jo yksin siitä syystä, että tutkimuksen aihe voidaan luokitella arkaluontoiseksi. Heikkilä korostaa myös tutkijan oman position merkitystä eikä näe sitäkään täysin ongelmattomana. Heikkilä kertoo tutkijan joutuvan tekemään eettistä pohdintaa vaativia valintoja tutkimustyön kaikissa vaiheissa: valitessaan tapaa lähestyä tutkimuskohdetta, johtopäätöksiä tehdessään ja jopa julkaistaessaan tutkimustuloksia. (mt., 165.) Myös Pirkko-Liisa Rauhalan ja Elina Virokankaan mukaan (2011, 238) sosiaalityön tutkimusta käsittelevissä pohdinnoissa on vallinnut melko samanmielinen käsitys siitä, että tutkimuseettinen arviointi ja hyvien tutkimuskäytäntöjen huomioiminen täytyisi ulottaa tutkimuksen kaikkiin vaiheisiin ja valintoihin.

Vaikka tutkimukseni aihe on noussut työelämän tarpeista, olen nähnyt myös itse aiheen tärkeänä sosiaalityön tutkimukselle. Pohdin tutkimuksen toteuttamista ja erityisesti käytettävää aineistoa paljon ennen päätyistäni valittuun aineistoon. Tiedostan käyttämäni aineistoon liittyvät eettiset kysymykset aineiston koostuessa arkaluonteisista ja salassapidettävistä asiakirjoista anonymisoinnista huolimatta. Uskon tutkimustulosten kuitenkin olevan tällä tavalla luotettavampia ja näin olen tutkimuksen olevan eettisesti kestävämpi. Mikäli aineisto olisi kerätty esimerkiksi haastattelemalla sosiaalityöntekijöitä, olisi aineistossa näkynyt työntekijöiden subjektiivisuus suhteessa tutkittavaan teemaan. Uskon näin ollen tutkimukseni palvelevan työelämän tarpeita paremmin käyttämällä aineistona valmiita asiakasdokumentteja.

Kuusisto-Niemi ym. (2011, 258) muistuttavat, että sekä sosiaalityön asiakastyössä että tutkimuksessa kohteena ovat usein eettisesti hankalat ilmiöt ja asiakastilanteet. Alan tutkimusaineiston saanti on siksi heidän mukaansa eettisesti haastavaa. Tietojen kerääminen asiakkailta ainoastaan tutkimuskäyttöä varten ei ole eettisesti tai juridisesti tarkasteltuna

mahdollista. Myös puhtaiden koe- ja kontrolliasetelmien rakentaminen on haasteellista. Kirjoittajat nostavat esille, että kuitenkin samanaikaisesti sosiaalityön asiakaskirjat muodostavat pääosin käyttämättömän tutkimuspotentiaalin ja sen vuoksi niiden käyttöä on tärkeä pohtia. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 258.)

Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä tutkimuksessani lisää tunnistetietojen poistaminen ennen aineiston luovuttamista tutkijalle. Tällä tavoin varmistetaan asiakkaiden ja työntekijöiden anonyymiys. Mäkisen mukaan (2006, 114) anonyymiteetin säilyttämisellä tutkimuksessa on selkeitä etuja. Mäkinen pohtii, että tutkimukseen sisältyvä anonyymiys lisää tutkijan vapautta. Mäkinen (mt., 114) perustelee väitteensä sillä, että tutkijan on tätä kautta helpompaa käsitellä tutkimuksessaan arkaluonteisiakin asioita, koska aineistoa suojaa anonyymiteetti eikä hänen tarvitse ajatella tutkimuksen aiheuttavan tunnistetuksi tulemistä tai aiheuttavan tutkittaville huonoja seurauksia. Mäkinen pohtii tämän edistävän tutkimuksen objektiivisuutta tekemällä arkojen ja ristiriitoja herättävien asioiden käsittelyn helpommaksi. (mt., 114.)

Mäkinen muistuttaa (2006, 120), että tutkijan tulee huolellisesti pohtia tutkimusaineistonsa säilyttämiseen liittyviä kysymyksiä. Tutkimuslupaa anoessani jouduin pohtimaan paljon aineiston säilyttämiseen ja hävittämiseen liittyviä kysymyksiä, joiden avulla varmistetaan tietoturvallisuus aineiston anonymisoinnista huolimatta. Varmistin aineiston säilymisen ulkopuolisilta turvassa säilyttämällä sitä tutkimuksen ajan lukollisessa kaapissa.

Koska olen työskennellyt sosiaalityöntekijänä lastensuojelun avohuollossa organisaatiossa, josta olen hakenut aineiston keruulle tutkimuslupaa, tunnistan tilanteessa eettisiä haasteita objektiivisuuden suhteen. Jätin tutkimuksen tarkastelun ulkopuolelle aineistosta asiakkuudet, jotka ovat siirtyneet perhesosiaalityöstä lastensuojelun avohuollon asiakkaikseni, vaikkakaan tutkimukseni ei koske lastensuojelun aikaista työskentelyä. Pidän rajausta tärkeänä, koska se lisää tutkimuksen luotettavuutta. Pidän myös eettisesti tutkijan rooliani uskottavampana kun jätän tarkastelun ulkopuolelle omien asiakkaitteni asiakkuuksien historiaa. Näin ollen riski siihen, etten pysyisi tutkijan roolissa riittävän objektiivisena, pienenee. Tästä huolimatta on ensiarvoisen tärkeää pohtia työntekijänä omaa asemaansa tutkijana, jotta oma lähtökohta ja mahdolliset ennakkokäsitykset tai työn kautta tulleet kokemukset eivät muokkaa analyysiä.

Hirsjärvi ym. (2013, 129) painottavat tutkijan tarkkaavaisuuden tärkeyttä niissäkin tilanteissa kun tutkimus on käytännönläheistä ja lähtenyt työelämän tarpeista. Tutkijalla on usein olettamuksia liittyen esimerkiksi ihmisiin, maailmaan ja tiedonhakintaan, jotka voivat olla tiedostamattomia asioita tutkijalle itselleenkin (mt., 129). Koska olen työntekijän roolista tietoinen asiakkuuksien siirtämiseen liittyvistä käytännöistä ja prosesseista sekä kehittämistarpeista kyseisessä organisaatiossa, en ole voinut tarkastella varmastikaan täysin objektiivisesti aineistosta nousevaa prosessia. Toisaalta olen tämän vuoksi käynyt aineiston tarkkaan läpi ja pyrkinyt etsimään sieltä esiin nousseita erilaisia näkökulmia. Olen pyrkinyt mahdollisimman reflektiiviseen työskentelytapaan, jossa olen pysähtynyt useita kertoja aineiston äärelle kyseenalaistaen omat ajatusmallini ja pyrkinyt määrittelemään sekä rajaamaan tutkijan positiotani.

Näen myös tutkijana hyötyä siitä, että minulla on substanssiosaamista kentältä, josta teen tutkimusta. Jari Eskolan ja Juha Suorannan (2005, 59) mukaan tutkielman tekijällä on hyvä olla tutkittavaan aiheeseen liittyvää ammattitaitoa, koska silloin on helpompi tunnistaa tutkielmaan liittyviä eettisiä ongelmia.

Tiedostan sekä tutkijana että toimiessani työroolissani sosiaalityöntekijänä dokumentointiin liittyvän vallan ja vastuun eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Sosiaalityössä asiakastyön dokumentointiin sisältyy aina työntekijän tekemää valintaa siitä, minkä hän kirjaa ylös ja mitä jättää mahdollisesti tarkastelun ulkopuolelle. Tutkimuksessani aineistona toimineet asiakasdokumentit antavat näin ollen tietoa asiakkaan tilanteesta vain työntekijöiden näkökulmasta. Tutkijana joudun hyväksymään, että asiakaskirjausten tehneet henkilöt ovat itse arvioineet kirjauksiin olennaisimmat asiat, joiden perusteella tutkimustani teen. Asiakaskirjausten takana oleva lapsen ja perheen tilanne ja sen arvioiminen jo itsessään muodostaa pitkän ketjun erilaisten aiempien arviointien muodossa, joissa työntekijät ovat joutuneet tekemään lukemattomia valintoja työssään.

Kuusisto-Niemi ym. (2011, 269) painottavat, että sosiaalityön asiakirjat ovat autenttisia, sosiaalityöntekijän työstä kertovia dokumentteja. Toisaalta asiakasasiakirjat esittävät heidän mukaansa palvelun näkökulmasta laaditun kuvan todellisuudesta. Koska sosiaalityötä tehdään asiakkaita varten, niin sosiaalityön dokumentaation tutkiminen on yksi väylä tehdä näkyväksi sekä sosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteita että sosiaalityön ammattikäytäntöjä ja -menetelmiä. Kuusisto-Niemi ym. pohtivat (mt., 258), että yksittäisissä asiakastilanteissa kertynyt tieto menettelytapojen toimivuudesta on tärkeää saada

ammattikunnan yhteiseksi tietopääomaksi. Työmenetelmien toimivuus huomataan ensisijaisesti käytännön sosiaalityössä, mutta sosiaalityössä on oleellista saada myös tutkimustietoa interventioiden vaikuttavuudesta. Tähän asiakasdokumentaatio antaa yhden käytettävissä olevan aineiston, vaikkakaan asiakasdokumentaatiota ei ole tuotettu tutkimuskäytännön näkökulmasta. Eettisiä kysymyksiä muodostuu muun muassa jo siitä millaiseen tutkimukseen asiakasdokumentaatio soveltuu. (Kuusisto-Niemi ym. 2011, 258.)

Sosiaalityön asiakirjat eivät perustu tutkimuksen intresseihin vaan tuovat esille päätöksenteon ja oikeusvaikutusten suhteen valikoidun kokonaisuuden jättäen samalla tutkimuksen kannalta mielenkiintoisia seikkoja näkymättömiksi. Työntekijöiden ja eri kuntien sekä organisaatioiden kirjaamiskäytännöt ovat vaihtelevia ja riippuvat myös kirjaajasta. Usein asiakasdokumenttien tekijä joutuu ottamaan kirjatessaan huomioon asiakkaan oikeuden tutustua asiakirjoihinsa, mikä vaikuttaa osaltaan myös kirjaamistapaan. Tutkimuksen näkökulmasta katsottuna asiakastietojen kirjaaminen tietojärjestelmien edellyttämällä tavalla vaikuttaa myös siihen, millaisia asiakasrekistereitä tutkijoilla on käytettävissään ja miten rekisterit kuvaavat esimerkiksi käytettyjä palveluita. (Kuusisto-Niemi 2011, 269.) Asiakasdokumentaatioissa sosiaalityössä konkretisoituu tulkintavalta, joka kuuluu samalla sekä sosiaalityön eettisiin kysymyksiin että on yksi sosiaalitieteiden merkittävimmistä vallan areenoista (mt., 258). Kuusisto-Niemi ym. kertovat Aino Kääriäisen (2003) ajatuksista, jonka mukaan asiakkaat näkyvät heistä kirjoitetuissa asiakirjoissa mutta eivät useinkaan itse pääse valikoimaan niitä asioita, joita asiakirjoihin kirjoitetaan heidän elämästään. (mt., 258).

Sosiaalityöltä vaaditaan vaikuttavuutta lisääntyvissä määrin. Yksi keino vaikuttavuuden näkyväksi tekemiseen on nostaa esiin yhä vahvemmin dokumentoitua tietoa erityisesti sosiaalityön työkäytännöistä ja niiden vaikutuksista. Koska kirjaamiskäytäntöjä kehitetään valtakunnallisesti yhtenäisemmäksi, on tiedon saaminen tulevaisuudessa entistä helpompaa. Sosiaalityön muutostyössä tarvitaan tätä tietoa. (mt., 269.)

4. PORTINVARTIJOIDEN JA BYROKRAATTIEN VALTA

Käsittelen tutkimuksessani aineistosta noussutta sosiaalityön viranomaisen päätöksiin ja arviointiin liittyvää vallankäyttöä Lewinin (1949) portinvartijateorian sekä Lipskyn (1980) “Katutason byrokraatit”-käsitteen kautta. Olennaisena elementtinä näen portinvartijuuteen sisältyvän vallan lisäksi myös vastuun, minkä olen kuitenkin rajannut pois tutkimuksestani. Ilkka Niiniluoto määrittelee vallan (2000, 35) käsittämään sellaista, minkä ihminen voi saada muun muassa asemansa kautta. Vallan keinot ovat Niiniluodon mukaan vaihtelevia; ne voivat olla esimerkiksi pakottamista tai houkuttelua. Valta voidaan käsittää aseman kautta mahdollisuutena, jolloin se ei ole henkilön ominaisuus. Vallankäyttö annetaan kuitenkin aseman haltijalle. (mt., 35.)

Portinvartijateoriaa on käytetty hyvin vähän yhteiskuntatieteellisessä sosiaalityön tutkimuksessa. Teoria on ollut melko näkyvästi esillä erityisesti viestintää käsittelevissä Pro gradu-tasoisissa tutkimuksissa. Tutustuttuani kyseiseen teoriaan tutkimukseni aineistoon perehtymisen jälkeen, innostuin sen käytettävyydestä omassa tutkimuksessani. Teoria antaa mielenkiintoisen tarkastelukulman liittyen työntekijöiden valtaan sosiaalityössä, mikä on noussut keskeisenä teemana aineistostani. Portinvartijuuden alakäsitteenä käytän tutkimuksessani “Katutason byrokraatit”-käsitettä, mikä kuvaa portinvartijuutta yksityiskohtaisemmin viranomaisten toimintaan sisältyvänä valtana päätöksenteon ja arvioinnin näkökulmasta.

Tutkimuksia, joissa on käytetty käsitettä “katutason byrokraatti” käsitteleviä on tehty jonkin verran ja ne koskevat yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Suurin osa näistä tutkimuksista käsittelee byrokraatteja etuisuuksien myöntämisen näkökulmasta. Näen kuitenkin Katutason byrokraatit-käsitteen kuvaavan hyvin myös palvelujen myöntämisen näkökulmaa, koska heidän mielletään olevan harkintavaltaa käyttäviä viranomaisia. Keskeisenä teoksena omassa tutkimuksessani olen käyttänyt Riitta Huurinaisen ammatillista liseniaattitutkimusta “Kelan työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäykset ja niiden vakuutuspiirikohtainen vaihtelu” Turun yliopistosta vuodelta 2016. Huurinaisen tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä on käytetty viranomaiselle kuuluvaa harkintavaltaa, jota on tarkasteltu portinvartijuusteorian, katutason byrokratian ja poiskäännyttämisen avulla.

4.1 Portinvartijateoria sekä katutason byrokraatit

Huurinainen (2016, 13) mukaan portinvartijuuden teoreettisen määrittelyn pohjana voidaan pitää Kurt Lewinin 1943 vuonna käyttämää portinvartijan metaforaa, joka oli esillä samana vuonna Lewinin artikkelissa, joka kuvasi kotirouvien ruokavalintoja. Lewin nimesi tuolloin kotirouvat portinvartijoiksi, jotka päättävät oman ruokaideologiansa ja ruuan hankintakanavien hallinnan kautta koko perheen ruokapöydän sisällöstä. Portinvartijateoriaa on Lewinin jälkeen kehitetty informaation kontrolloimisessa joukkoviestinnän tutkimuksessa (Riley & Manias 2009). Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, miksi jotkut uutiset tulivat esiin nostetuksi ja osa uutisista ei. Tämän jälkeen portinvartijateoriaa on käytetty muun muassa informaatiotieteissä, teknologiajohtamisessa ja poliittisessa tieteessä. Barzilai-Nahon (2009) mukaan portinvartijuus voidaan nykyään nähdä eri tieteissä moninaisena ilmiönä. (Huurinainen 2016,13.)

Laajempaa näkökulmaa tuo Johanna Pangritz sekä Wilhelm Berghan (2020) artikkelissaan "Punitiveness devaluation among social work gatekeepers". Heidän mukaansa sosiaalityö toimii portinvartijana suhteessa hyvinvointivaltioon määritellessään toimintaansa ja toimiessaan "vartijana" suhteessa sosiaalityön asiakkaisiin. Shoemakerin (1991) mukaan portinvartijuutta on tutkittu eri tavoin; on selvitetty sisältöjä, joita portinvartijat päästävät läpi sekä portinvartijoiden suorittamia valikointiprosesseja on analysoitu. Lisäksi portinvartijoina toimien ihmisten asenteita ja taustoja on tutkittu, joilla on katsottu olleen merkitystä valintaprosesseissa. (Huurinainen 2016, 13.) Shoemakerin mukaan (1991) valikoinnin lisäksi portinvartijalla on muitakin tehtäviä. Portinvartijuuteen kuuluu myös tiedon käsittely sekä kontrolli. Koska portinvartija tekee tilanteesta tulkinnan, voi hän korostaa tai vähätellä tiettyjä asioita. Portinvartijalla on näin ollen valta ja vastuu siitä mitkä viestit hän välittää vastaanottajalle Lewin (1951) painottaa, että portinvartijan roolissa toimivalla henkilöllä tai ryhmällä on näin siis valta tehdä päätös sisäänpääsyn ja poissulkemisen välillä. Riley ja Manias (2009) tutkivat leikkaussalien hoitajien toimintaa portinvartijoina, jossa hoitajien katsottiin käyttäneen valtaansa muun muassa kontrolloimalla kirurgeille annettavaa informaatiota. (Huurinainen 2016, 13-15.)

Behrens ja Rabe-Kleberg (1992) korostavat, että kuka tahansa voi toimia käytännössä portinvartijana, mutta tarkasti määritellyssä kontekstissa. Behrens ja Rabe-Kleberg määrittelivät portinvartijuuden neljään eri luokkaan sen mukaan miten muodollisuuden asteen ja vuorovaikutuksen voimakkuus esiintyvät. Toisessa päässä on heidän mukaansa

edustettuna vahva muodollisuus ja alhainen vuorovaikutus. Toinen pää edustaa korkeaa vuorovaikutusta ja alhaista muodollisuutta. Behrens ja Rabe-Kleberg (1992) nimesivät nämä neljä luokkaa asiantuntijoihin, organisaatioiden edustajajiin, esimiehiin ja kollegoihin sekä lähiyhteisöön. Lähiyhteisössä portinvartijoina toimivat perheenjäsenet (kuten Lewinin esimerkissä kotirouvat). Tällöin vuorovaikutus on korkea ja muodollisuus on alhainen. (Huurinainen 2016, 14.)

Koska Rajavaaran (2014) mukaan portinvartijuuteen liittyy merkittävää vallankäyttöä, on päätöksentekijöillä merkittävä rooli palveluiden portinvartijoina. Näin ollen viranomaistoimintaan liittyy aina portinvartijuutta. Rajavaaran (2014) mukaan yksittäisen palvelun tai etuuden myöntämiseen voi kuulua myös useita toimijoita eli portinvartijoita. (Huurinainen 2016, 12.) Pamela Shoemakerin (1991) Gatekeeping Theory-klassikkokirjan myötä tunnistettiin yleisesti tarve päivittää voimassa ollutta portinvartijuuden paradigmaa tutkimuksellisesta näkökulmasta. Shoemaker laajensi portinvartijuuden käsittämään myös organisaatioiden sisäisiä prosesseja sekä ulkoisia tekijöitä, joilla Shoemaker uskoi olevan vaikutusta itse päätöksentekijään. (Huurinainen 2016, 14.)

Organisaatioiden toimintaa tarkastellessa voidaan nähdä sekä päätöksiä tekeviä portinvartijoita että päätöksentekoa ohjaavia käytäntöjä. Organisaation näkökulmasta onnistunut portinvartija edustaa organisaation intressejä, mutta portinvartijana toimiva henkilö voi kuitenkin halutessaan myös muuttaa organisaatioita omilla ratkaisuillaan (Shoemaker & Vos 2009). Määtän (2012) mukaan portinvartiointina voidaan tulkita myös kunta- tai organisaatiokohtaiset säännöt, tiukka rajanveto, harkinnanvaraisuuden käyttämättä jättäminen ja asiakkaiden kohtelemisen eri tavoin samankaltaisessa tilanteessa. (Huurinainen 2016, 14.)

Shoemaker ja Vos (2009) analysoivat, että portinvartijateorian mukaan yksilöillä on suuri vaikutus tehdessään päätöksiä. Kun huomioidaan yksilötaso, kunkin henkilön tiedot, luonteenpiirteet, asenteet ja käyttäytyminen vaikuttaa osaltaan portinvartijuusprosessiin. Taustalla vaikuttavat yksilökohtaiset ajattelumallit, minkä mukaan portinvartija tulkitsee ja arvioi viestejä. Portinvartijan oma persoonallisuus sekä motivaatio ja sijoittuminen portinvartijajärjestelmässä vaikuttaa myös. Shoemaker ja Vos (2009) väittävät, että portinvartijoilla on vastuu tulkita ja tehdä tietoon perustuvia arvauksia asioista, joista heillä ei ole suoraa havaintoa. (Huurinainen 2016, 14.) Shoemakerin ja Vos:n mukaan (2009) myös rutiineilla on merkitystä siihen, mitkä viestit menevät portinvartijoiden läpi. Yksittäisen

henkilön toimiessa portinvartijana, vaikuttaa hänen ratkaisuihinsa taustalla olevat rutiinit, joita hän noudattaa. Organisaatioiden kannalta rutiinit ovat tärkeitä tavoitteiden saavuttamiseksi. Rutiineilla on ratkaisujen ohjaamisen lisäksi tärkeä tehtävä määritellesään portinvartijoina toimivien henkilöiden professiota ja organisaatiota. (Huurinainen 2016, 14.)

Portinvartijateorian avulla tai portinvartijuuden metaforalla voidaan mielestäni kuvata hyvin käytännön sosiaalityöhön sisältyvää valtaa ja vastuuta arvioitaessa asiakkaan tarvitsemia tai hänelle myönnettyjä palveluja. Koska tutkimukseni käsittelee palvelusta toiseen siirtymistä, on portinvartijuudella mielestäni keskeinen merkitys tässä. Huurinainen mukaan (2016, 3) Lipsky (1980) on määritellyt julkishallintoa sisällään pitävän työn katutason byrokraatiatyöksi (street-level bureaucracy), koska Lipskyn mukaan näillä toimijoilla on huomattava harkintavalta ja myös mahdollisuus sen käyttöön. Harkintavaltaa työssään käyttävät viranomaiset voidaan nähdä myös etuuden ja palveluiden portinvartijoina, jossa yksittäisellä yksilöllä on erittäin suuri vaikutus päätösten syntymiseen. (Huurinainen 2016, 3.) Lipskyn (1980) mukaan byrokraateilla on päätöstenteeon vuoksi vaikutus ihmisten elämään ja heidän elämänsä valintoihin. Huurinainen (mt., 11) mukaan katutason byrokraateilla on myös merkittävää vastuuta järjestää ja toimeenpanna käytännössä päättäjien tekemiä päätöksiä. Aberbach ym. (1981) sekä Hupe ja Hill (2007) analysoivat että harkintavallan käyttämisen lisäksi katutason byrokraatit käyttävät myös vaikutusvaltaa siihen, kuinka sääntöjä sovelletaan (Huurinainen 2016, 11).

Huurinainen mukaan (mt.,10-11) Lipskyn ajatusmallin mukaisesti harkintavallan käyttö liittyy työntekijöille, jota tehdään organisaation alatasolla suorassa vuorovaikutuksessa palvelunsaajien kanssa. Lipsky (1980) nimeää katutason byrokraateiksi muun muassa poliisit, sosiaalityöntekijät, opettajat, tuomarit ja useat terveydenhuollon edustajat. Hupe ja Hill (2007) kuvailevat Huurinainen työssä (mt., 11) katutason byrokraattien toimeenpanevan erilaisia päätöksiä käyttäessään harkintavaltaansa etuuksien ja palvelujen jakajina. Samaan aikaan heillä on kaksoisrooli palveluiden jakajina, mutta myös valvoen ja kontrolloiden palveluiden käyttäjiä.

Katutason byrokraatit tekevät työtään paitsi suorassa vuorovaikutuksessa asiakkaiden kanssa, mutta toimivat myös horisontaalisella ja vertikaalisella tasolla organisaation sisällä. Vaikka katutason byrokraatit tekevät työtään usein pääsääntöisesti itsenäisesti, niin samalla he kuitenkin toimivat yhteistyössä kollegoidensa kanssa (Lipsky 1980). Oman organisaation sisällä tapahtuvan yhteistyön lisäksi katutason byrokraatit tekevät usein yhteistyötä myös

muiden organisaatioiden toimijoiden kanssa (Hupe & Hill, 2007). Huurinainen mukaan tämä kuvaus katutason byrokraattien toiminnasta kuvaa osuvasti sosiaalityöhön kuuluvaa moniammatillista yhteistyötä. (Huurinainen 2016, 11.)

Lipskyn (1980) mukaan katutason byrokraattien ja asiakkaiden suhde ei ole tasa-arvoinen, koska asiakkailla ei useinkaan ole valinnan mahdollisuutta tulla byrokraattien luokse. Asiakas voi näin ollen joutua tulemaan tapaamiselle vastentahtoisesti. (Huurinainen 2016., 12.) Huurinainen (2016, 10-12) lainaa työssään Lipskyn (1980) väitettä siitä, että katutason byrokraattien kohdalla heitä leimaa usein ratkaisujen tekeminen portinvartijana kapeakatseisesti, jolloin se saattaa estää heitä näkemästä työtään kokonaisuutena. Vaikka väite on yli 30 vuotta vanha, mielestäni se on jossakin määrin perusteltu väite edelleenkin sosiaalityön jakaannuttua pienempiin kokonaisuuksiin. Esimerkiksi lastensuojelun työntekijän olisi tärkeää voida katsoa asiakkaiden ja perheiden tilanteita kokonaisvaltaisemmin, vaikka asiat eivät varsinaisesti lastensuojeluun kuuluisikaan. Tästä esimerkkinä esimerkiksi lapsiperheiden asunnottomuus koskee koko perhettä, vaikka useissa kunnissa se kuuluukin niin sanotusti aikuissosiaalityön haasteeksi.

Lipsky mieltää Huurinaisen (mt., 15) mukaan katutason byrokraattien olevan portinvartijuuden lisäksi muutakin. Heiltä odotetaan usein asian edistäjien roolia, joissa voi käyttää monipuolisesti taitoa, osaamista sekä asemaansa tavoitteena edistää asiakkaan asemaa. Jokaisen asiakkaan tilanne tulisi voida huomioida yksilöllisesti, luovasti ja joustavasti (Lipsky 1980). Huurinainen mukaan (mt., 15) Lipsky on onnistunut määrittelemään hyvän hallintotavan mukaisen moniammatillisen asiakaslähtöisen toiminnan hyvin. Huurinainen mukaan kyseinen määrittely kuvailee hyvin nykypäivän käytännön moniammatillisen yhteistyön tavoitteita.

Itse miellän sosiaalityöntekijöiden olevan katutason byrokraatteja, joiden työn lähtökohtana on edistää sekä yksilön että yhteiskunnan hyvinvointia. Tutkimukseeni peilaten näen lasten ja perheiden parissa virkasuhteessa työskentelevät työntekijät portinvartijoina ja katutason byrokraatteina, jotka edustavat organisaatiotaan. Sosiaalityöntekijän rooliin kuuluva valta ja vastuu korostuvat etenkin yksilötasolla asiakkaiden kanssa työskennellessä. Vaikka sosiaalityössä, etenkin lastensuojelussa lapsen vastuusosiaalityöntekijän tulee tehdä ratkaisut lapsen edun näkökulmasta, voi organisaatioissa olla suhteessa sosiaalityöntekijäänkin todellisuudessa useitakin portinvartijuuksia.

Johanna Kallio ja Arttu Saarinen tutkivat artikkelissaan (2013, 194) katutason byrokraattien asennoitumista työttömiin sekä työttömyysturvaan Suomessa. Useat erilaisissa työntekijän rooleissa olevat voidaan ajatella katutason byrokraateiksi, jotka toimivat yhteiskunnan eri sektoreilla. Heidän työnkuvansa muistuttavat Lipskyn (1980) katutason byrokraattien kuvausta siinä, että jokainen toimii asiakastyössä tehden asiakkaita koskevia päätöksiä ja käyttäen harkintaa etuisuuksien ja palveluiden myöntämisessä. (Kallio & Saarinen 2013, 194.) Kallio ja Saarinen huomasivat omassa tutkimuksessaan perustavanlaatuisia eroja työhön kuuluvasta vallasta huolimatta. Erityisesti tutkimuksesta erottui kirkon diakonissatyöntekijät, koska he eivät ole sidoksissa julkiseen sektoriin. Näin ollen he eivät joudu työssään lainsäädännöllisiin ja viranomaispäätöksiin, jolloin byrokraattius erottui selkeästi muista. Tutkijat huomasivat myös organisaatioiden välisiä eroja, joissa kaikissa oli oma organisaatiokulttuuri myös epävirallisten sääntöjen ja tapojen muodossa. (mt., 194.) Tutkijat mielsivät sosiaalityöntekijöiden työareenan usein julkisen sektorin asiantuntijaorganisaatioksi, joissa he huomasivat sekä byrokraattisen että kollegiaalisen organisaation piirteitä. Nämä asiantuntijaorganisaatiot mielletään professionaaliseksi byrokraatioiksi työntekijöiden yliopistollisen koulutusten tuoman asiantuntijavallan vuoksi. (mt., 194.). Myös Johanna Kallio ja Antti Kouvo (2015, 331) huomasivat katutason byrokraattien välillä olevan eroja ammattinimikkeiden, työnkuvien sekä roolien suhteen. Tämän vuoksi he eivät näe asiamukaisena niputtaa kaikkia byrokraatteja saman termin alle.

4.2 Vallankäyttö sosiaalityössä

Huurinaisen (2016, 15) mukaan sekä portinvartija-metaforaa että katutason byrokratiaa voidaan pitää pitkälle rinnakkaisina termeinä. Molempia termejä yhdistää vallankäyttäjän ja asiakkaan välinen suhde; Työntekijän rooli palvelun tai etuuden myöntäjänä, tarjoajana tai hylkääjänä käyttää valtaa suhteessa asiakkaaseen. Molempia termejä yhdistää myöskin työntekijän suhde toisiin toimijoihin oman organisaation edustajina, jolloin myös organisaation sisäiset toimintatavat vaikuttavat yksittäisen työntekijän tekemiin ratkaisuihin. Huurinainen nostaa esiin mielenkiintoisen näkökulman, jonka mukaan kummassakin teoriassa nähdään myös yksilön mahdollisuus vaikuttaa organisaation yhteisiin linjauksiin hänen tehdessään ratkaisuja. (mt., 15.)

Laitinen ja Pohjola (2010, 8-11) pohtivat teoksessaan sosiaalityöhön liittyvää valtaa. Sosiaalityö nähdään auttamistyönä, johon sisältyy aina vallankäytön elementtejä. Sosiaalityöntekijän voidaan nähdä käyttävän käytännön sosiaalityössä sekä päätöksentekoa asiakasvaltaa. Sosiaalityöntekijän valta näyttäytyy asiakkaan muutostyön suunnittelussa ja palveluiden myöntämisessä tai niiden eväämisessä. Valtaa käytetään myös asiakkaan tavoitteiden laatimisessa, vaikkakin se tehdään yhteistyössä asiakkaan itsensä kanssa. Sosiaalityön tavoitteena on tukea asiakasta, mutta työskentelyssä on aina mukana myös kontrollin elementtejä. (mt., 8–11.)

Huurinainen (2016, 5) nostaa esiin viranomaisen harkintavallan käytön, koska usein palvelun hakemiseen tai myöntämiseen liittyy tapauskohtaista harkintaa (Anttonen & Sipilä, 2012). Vallankäyttöön liittyy päätöksenteko sekä hallinta vallitsevasta tilanteesta. Harkintavallan käyttö voidaan nähdä sekä positiivisena että negatiivisena ilmiönä. Positiiviseksi se voidaan tulkita silloin kun sitä käytetään edistämään yksilöä koskevissa asioissa yksilön päämäärän saavuttamiseksi. Negatiiviseksi tulkinnaksi voidaan katsoa se, kun vallankäyttäjä käyttää harkintavaltaansa tiukasti nojaten ainoastaan sääntöihin. Tässä katsantokannassa yksilön tarpeet jäävät taka-alalle. Virassa olevia työntekijöitä määrittävät lisäksi ammattieettiset, oikeudelliset, hallinnolliset sekä taloudelliset näkökulmat. (Huurinainen 2016, 5.)

Sosiaalityöntekijän käyttämää vallankäyttöä kutsutaan julkiseksi vallaksi, jota viranomaisen käyttää lainsäätäjän näkemyksen mukaisesti (Araneva 2016, 4). Lainsäädäntö on sosiaalityössä yksi sosiaalityöntekijän työkalu, joka mahdollistaa vallankäytön tietyissä tarkkaan määritellyissä tapauksissa (Lähtinen & Hämeen-Anttila 2017). Nyrhisen mukaan voidaankin ajatella, että viranomaisen harkintavaltaa rajoitetaan lainsäädännöllä. (Mäkinen 2018, 29.) Toisaalta vallankäyttö mahdollistetaan, koska laki on usein tulkinnanvarainen.

Käytännön sosiaalityössä vallankäyttö liittyy vahvasti työntekijöiden tekemään arviointityöhön; ei ole samantekevää mihin asioihin työntekijät kiinnittävät huomiotaan asiakkaan kanssa työskennellessään ja millaisia työvälineitä käytännön työssä käytetään (Alhanen 2014.). Lapsi- ja perhesosiaalityössä sekä lastensuojelussa vallankäytön kohtaina ovat lapsiasiakkaiden lisäksi heidän perheensä sekä jossakin määrin myös muut viranomaiset ja ammattilaiset (Alhanen 2014). Heino muistuttaa (1997), että etenkin

lastensuojelun toimissa valtaa käytetään viimesijaisesti jopa tahdonvastaisesti ja puututaan useisiin oikeuksiin. (Kivelä 2020, 22.)

Vallankäyttö voi mahdollistaa tai rajoittaa asiakkaan osallisuuden muotoja. (Niemi 2013). Tuottavaksi vallaksi voidaan kutsua vallankäytön muotoa, jonka seurauksena valta tuottaa asiakkaalle positiivisuutta ja näin ollen se edistää ja tukee asiakkaan tilannetta. Vallankäytön nähdään avaavan asiakkaan tilanteessa uusia mahdollisuuksia. Laitisen ja Pohjolan mukaan (2010) tuottavassa vallankäytössä sosiaalityöntekijän tulee tiedostaa työnsä arvopohja. (Mäkinen 2018, 29-30.) Itse näen tuottavan vallan olevan yksi keskeisimmistä päämääristä sosiaalityötä tehdessä.

Mäkinen ja Halonen ottavat mielenkiintoisen kannan katutason byrokraattien käyttämästä vallasta asiakkaiden ohjauksen ja neuvonnan näkökulmasta. Mäkisen ja Halosen mukaan (2019, 154) asiakkaana olevan nuoren byrokraattiverkostoon voi kuulua koulun edustajien lisäksi esimerkiksi terveydenhuollon ja sosiaalitoimen viranomaisia. Myös poliisi voi edustaa nuorelle katutason byrokraattia. Näin ollen Lipskyn mukaan (1980, 4-7) katutason byrokraattien päätöksillä voi olla suoriakin seurauksia nuoren elämään. Työntekijöillä on katutason byrokraattiaseman vuoksi mahdollisuus ohjata nuorta käyttäytymään ja toimimaan julkisen vallan tai byrokraatin omien arvojen tai odotustensa edellyttämällä tavalla. Lipsky (1980, 60-61) määrittelee katutason byrokraattien käyttämän vallan esiintymisen neljällä eri tavalla, joihin kuuluvat etuuksien tai rangaistusten jakamiset, kohtaamisen puitteet byrokraatin edellyttämällä tavalla, asiakkailta vaadittujen käyttäytymistapojen vaatimukset sekä kohtaamisten ja vuorovaikutuksen kautta tapahtuvat minäkuvan muutokset. (Mäkinen ym. 2019, 154.)

Näen itse työntekijöiden käyttämän vallan myös "rajapintatyöskentelyssä" kun asiakkuuden arvioidaan siirtyvän perustason työstä lastensuojeluun. Toisinaan asiakkaan tilanteessa nähdään useita portinvartijoita tai katutason byrokraatteja ennen kuin asiakas pääsee portista lastensuojelun palveluiden puolelle. Näen näissä tilanteissa vallan myös hierarkisena; usein yksikön esimiehet tekivät aineiston perusteella päätöksen, kuuluuko asiakkuuden siirtyä lastensuojelun puolelle. Myös tapa, jolla asiakkuuden siirtoa on perusteltu, sisältää vallankäytön piirteitä; kilpailevatko sosiaalityöntekijöiden antamat perusteet omia asiakkuuksia koskien keskenään; kuka osaa perustella parhaiten asiakkuuden siirron lapsen edun näkökulmasta?

5. ASIAKKUUKSIEN MONINAISUUS JA SAMANLAISUUS RAJAPINNALLA

Tutkimusaineiston analysointi aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä käyttäen tuotti ensimmäistä tutkimuskysymystä koskien yhteensä kuusi yläluokkaa, jotka muodostuivat yhteensä 14 alaluokasta. Nämä luokat kuvaavat niitä lastensuojelullisia syitä, minkä vuoksi lapsen asiakkuus on siirretty perhesosiaalityöstä lastensuojeluun. Nämä yläluokan käsitteet ovat: “Lapsen arki”, “päihteiden käyttö”, “psykkinen vointi”, “väkivalta”, “vanhemmuus” ja “perhe-elämä”.

Taulukko 2. Ala- ja yläluokat. Lastensuojelulliset huolet.

Koulunkäynti	Lapsen arki
Lapsen vapaa-aika	Lapsen arki
Henkinen väkivalta	Väkivalta
Fyysinen väkivalta	Väkivalta
Arjenhallinta	Perhe-elämä
Ilmapiiri	Perhe-elämä
Vanhemman voimavarat ja jaksaminen	Vanhemmuus
Kasvatukselliset syyt	Vanhemmuus
Puutteet lapsen hoidossa	Vanhemmuus
Erovanhemmuus	Vanhemmuus
Vanhemman päihteiden käyttö	Päihteet
Lapsen päihteiden käyttö	Päihteet
Vanhemman psykkinen hyvinvointi	Psykkinen vointi
Lapsen psykkinen hyvinvointi	Psykkinen vointi

Tutkimusaineiston analysointi aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä käyttäen tuotti yhden luokkatason suoraan aineistosta toista tutkimuskysymystä koskien. Nämä luokkatasot kuvaavat aineistosta esille tulleita muita asiakkuuksien siirtoihin liittyneitä syitä.

Nämä luokkatasot ovat: “Resurssit”, “Asiakkaiden aktiivisuus”, “Asiakkaiden vastentahtoisuus” sekä “Akuutit asiakastilanteet”.

Taulukko 3. Muiden syiden ja tekijöiden merkitys asiakkuuden siirtymiseen liittyen

Resurssit
Tukea pyytävät perheet
Perheiden vastentahtoisuus
Akuutit asiakastilanteet

Tarkoitan työssäni asiakkailla 0-17-vuotiaita lapsia. Mikäli aineistossa on esiintynyt jotakin ilmiötä ainoastaan nuoruusikäisillä lapsilla, käytän silloin käsitettä “nuoruusikäiset”.

Aineiston perusteella valtaosa lapsista asuu eroperheissä. Suurimmassa osassa heistä vanhemmilla on yhteishuoltajuus ja etävanhemman ja lapsen väliset säännölliset tapaamiset. Osa lapsista asuu vuoroviikkojärjestelyillä molempien vanhempiansa luona. Tutkimuksellisesti merkittävää mielestäni on, että vanhempien voimavarat ja jaksaminen ovat koetuksella etenkin näissä perheissä. Aineiston mukaan lähes kaikilla lapsilla, joiden vanhemmat olivat eronneet, esiintyy vanhempien välistä ristiriitaa ja kommunikaatiovaikeuksia, mitkä kuormittavat vanhempien jaksamista ja voimavaroja. Osa eronneista vanhemmista kokee ettei vastuu lapsista jakaudu tasapuolisesti ja etenkin vanhempi, joka kokee kantavansa lapsesta enemmän vastuuta, on aineiston mukaan kuormittuneempi tilanteesta. Aineistossa ei esiinny tilanteita, joissa etävanhempi olisi kokenut roolinsa suhteessa lapsen hoitoon liian vähäiseksi ja halunnut näin ollen ottaa enemmän vastuuta vanhemmuudesta.

Aineiston perusteella vain muutamien perheiden vanhemmat asuvat yhdessä ja ovat parisuhteessa keskenään. Näissä perheissä on 3-4 lasta. Aineiston perusteella kaikissa näissä perheissä kuvaillaan myös vanhempien välisiä ristiriitoja ja kommunikaatiovaikeuksia, mutta arjen hoitaminen suuresta perhekoosta johtuen nähdään välttämättömänä samassa taloudessa. Yhdessä aineiston perheessä vanhemmilla oli avioeroprosessi menossa ja lasten hoitaminen eron jälkeen huolestutti vanhempia sekä työntekijöitä.

Aineiston asiakkaista noin 2/3 on poikia. Heillä on huomattavasti tyttöjä enemmän neuropsykiatrisia ongelmia, jotka osittain selittänevät koulunkäynnin vaikeuksia ja myös

vanhempien voimavarojen ja jaksamisen vähäisyyttä. Aineiston lapsista suurin osa on koulu- ja nuoruusikäisiä. Oletusteni vastaisesti vanhempien kuormittuneisuutta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, näkyy enemmän koulu- ja nuoruusikäisten lasten suhteen.

Pienten lasten kohdalla (0-6-vuotiaat) näyttäytyy aineiston mukaan lastensuojelullisena huolena vanhemmuuteen liittyvät syyt, koululaisten (7-12-vuotiaat) ja nuoruusikäisten (13-17-vuotiaat) kohdalla lastensuojelulliset huolet ovat monimuotoisempia ja useimmissa tapauksissa liittyvät sekä vanhemmuuteen että lapsen omaan käytökseen. Nuoruusikäisten kohdalla näkyy selvimmin nuoren oma problematiikka eikä vanhemmuutta nosteta juurikaan esille. Tutkijana pohdin kuitenkin lapsen kasvuolosuhteiden merkitystä lapsen omalle oireilulle. Tämä voi käsittääkseni jäädä lapsen oman oireilun vuoksi taka-alalle työntekijöiltä tai se ei tule riittävällä tavalla selvitettyksi.

Aineiston perusteella lapsen suojelun tarpeen aiheuttaa lähes jokaisen lapsen kohdalla moninaiset syyt. Usein yhden lapsen kohdalla lastensuojelulliset huolet liittyvät vähintään kahteen erilliseen asiaan, esimerkiksi koulunkäynnin haasteisiin ja päihteiden käyttöön. Usein lapsen tilanteesta on ollut pidempiaikaista huolta, mikä on heijastunut vanhemmuuteen ja sitä kautta koko perheen tilanteeseen. Aineiston mukaan näin ollen voidaan päätellä kaikkien lapseen liittyvien huolien vaikuttaneen myös vanhemmuuden voimavaroihin ja jaksamiseen. Lapselle ja perheelle tarjotut palvelut oli katsottu riittämättömiksi saamaan tarvittavaa muutosta lapsen ja perheen tilanteeseen. Niissä tilanteissa, joissa lapsen suojelun tarpeen on aiheuttanut vanhemmuuteen ja kasvuympäristöön liittyvät haasteet, on tilanteen arvioitu olevan riski lapsen kehitykselle. Usein myös silloin palvelut olivat osoittautuneet riittämättömiksi tai tarvittavia palveluja ei ollut saatavilla. Muutamissa tilanteissa asiakkuus siirrettiin lastensuojeluun perheen vastentahtoisuuden vuoksi, jolloin vanhemmat tai nuori itse ei ollut valmis vastaanottamaan palveluita tai sitoutunut niihin. Joissakin tilanteissa lapsen ja perheen kriisiytynyt tilanne katsottiin akuutiksi huoleksi, joissa oli sijoituksen uhka tai jo toteutunut kiireellinen sijoitus. Näissä tilanteissa asiakkuus siirrettiin lastensuojeluun.

Aineistona käytetyissä asiakasdokumenteissa näkyy ilahduttavasti lasten osallisuus omassa tilanteessaan. Useassa kirjauksessa on lainattu lapsen omia sanoja kuvaillakseen lapsen omia ajatuksia tilanteestaan.

Kääriäinen ym. (2007, 27) kertoo lapsen kuulluksi tulemisen merkitystä omassa asiakkuudessaan. Lapsi on tärkeässä roolissa tiedontuottajana omasta tilanteestaan. Kääriäinen korostaa lapsen osalliseksi ottamista hänen omassa asiakkuudessaan ja päästessään vaikuttamaan itseään koskeviin päätöksiin. Kääriäinen muistuttaa tämän kuuluvan myös lapsen lakisääteisiin oikeuksiin. Kääriäisen mukaan kuvaamalla lasta ja lapsen kanssa tehtyä työtä, nousee lapsen tilanne samalla ensisijaiseksi työn tekemisen ja arvioinnin kohteeksi. (mt., 27.)

Muukkosen mukaan (2009, 135) osallisuus rakentuu eri tasoilla; sekä asiakkaan yksittäisissä kohtaamisissa että asiakasprosessien osien kokonaisuutena. Jokaisen asiakkaan kohdalla muodostuu omanlaisensa osallisuus. Etenkin pitkissä asiakkuuksissa on paljon osaprosesseja, joita suunnitelmat, toteutuminen ja arviot rytmittävät. Paasivirta (2009) mieltää asiakkaan prosessiosallisuuden tapahtuvaksi silloin kun nämä osaprosessit toteutuvat suunnitelmallisesti ja avoimessa yhteistyössä asiakkaan kanssa. Paasivirta (2009) nostaa myös asiakkaan kanssa tehdyssä yhteistyössä kohtaamisosallisuuden, missä hän näkee dialogisuuden keskeisenä elementtinä. (Muukkonen 2009, 135.)

Muukkonen (mt., 140) mieltää erityisesti asiakkuudessa olevan lapsen osallisuuden merkityksen ja hyödyt moninaisiksi. Kun lapsi tulee kuulluksi hänen vaikuttamismahdollisuutensa asioidensa suhteen lisääntyvät. Lapsen tieto ja ymmärrys omasta tilanteestaan paranee, jolloin asiakkuudessa lapsen auttamisen ja tukemisen toteuttamisesta tulee luontevaa. Osallisuuden kautta lapsi saa käyttöön voimavarojaan, mikä lisää myös yhteisen arvioinnin mahdollisuutta. Osallisuuden elementit ovat erityisen tärkeitä tilanteissa, joissa lapsi ja perhe on ensi kertaa lastensuojelun kanssa kosketuksissa. Itse arvioin tärkeäksi että tämä otetaan huomioon myös peruspalveluiden puolella, jotta luottamuksen rakentaminen viranomaisiin tapahtuu. Asiakkuuden alussa luodaan tärkeää pohjaa perheen auttamistyölle (mt., 140).

On kuitenkin tärkeää huomioida ettei lapsen osallisuus tarkoita sitä, että lapsi päättää aina itseään koskevista asioista. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan (2006) lapsen omalle vastuulle ei kuitenkaan voi jättää täysin tiedon tuottamista omasta ja perheensä tilanteesta. Lopulta oikeus ja velvollisuus päätöksistä kuuluu aina huoltajille ja lopulta tarvittaessa viranomaisille. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006.)

5.1 Lastensuojelulliset huolet palveluiden rajapinnalla

Käsittelen tässä luvussa ensimmäisen tutkimuskysymykseni kautta saatuja tuloksia pääluokittain, joita on yhteensä kuusi.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: Mitkä tekijät aiheuttavat aineiston mukaan lastensuojelullisen huolen?

Lastensuojelullisilla huolilla tutkimuksessani tarkoitan lapsesta, vanhemmuudesta tai kasvuoloista johtuvia syitä, joiden vuoksi lapsen arvioidaan olevan suojelun tarpeessa.

5.1.1 Arjen sujumattomuus: Kun koulunkäynti ei suju ja vapaa-ajan vietto huolestuttavat

Yläluokka "Lapsen arki" sisältää alaluokat "Koulunkäynti" sekä "Lapsen vapaa-aika". Tähän yläluokkaan kuuluvat ne ilmaukset, jotka viittaavat siihen, millaisia haasteita lapsen tai nuoren koulunkäyntiin kokonaisuudessaan liittyy ja miksi ne sen vuoksi aiheuttavat lastensuojelullisen huolen.

Aineiston mukaan erilaiset koulunkäynnin haasteet aiheuttavat lastensuojelullista huolta. Suurin osa huolenilmaisista liittyy kouluikämyttömyyteen ja runsaisiin koulupoissaoloihin sekä "lintsaamiseen". Poissaoloja on aineiston mukaan useita satoja tunteja. Osa aineiston lapsista on poissaolojen vuoksi vaarassa jäädä luokalleen. Yhden aineistossa esiintyneen nuoren kohdalle liittyy uhka, ettei hän saisi suoritettua peruskoulua määrääjassa.

"Nuoren koulunkäynnissä suuria haasteita, paljon koulupoissaoloja, jää luultavasti luokalleen", vanhemmat luovuttaneet koulunkäynnin suhteen..."

X:n tilanne on heikko. Sijoitus voi tulla tarpeeseen jolla selvitetäisiin tilannetta ja saataisiin arkirytmää kuntoon, selviteltyä vointia ja tuettua koulunkäynnin jatkumista, vakava syrjäytymisvaara, palveluita on aktiivisesti tarjottu ja asiakkuuksia ollut vuodesta 2012 lähtien mutta kouluvaikeudet jatkuneet näistä huolimatta, perhesosiaalityön palveluilla ei voida saada riittävän tiivistä tukea

vanhemmalle ja X:lle. Kouluvaikeudet lisääntyneet ja vanhempi myöntänyt ettei hänellä ole keinoja auttaa X:ää.

Aineiston mukaan kaikkien lasten kohdalla, joilla on runsaita koulupoissaoloja, heijastuu asia myös vanhemmuuden voimavaroihin ja jaksamiseen. Vanhempien kuvaillaan olevan stressaantuneita ja keinottomia tilanteissa. Osa vanhemmista kokee tilanteen jopa toivottomana, eikä ratkaisuja tilanteeseen tunnu löytyvän. Osa näiden lasten vanhemmista kokee tehneensä kaikkensa asian eteen. Osa vanhemmista on pyrkinyt tekemään järjestelyjä esimerkiksi lapsen kouluun saattamisen suhteen, mutta ratkaisu on tuntunut turhalle, koska lapsi on karannut koulunpihalta välittömästi vanhempien vietyä hänet koululle ja viettänyt koulupäivän ajan aikaa kaupungilla. Yhden lapsen kohdalla mainitaan myös koulun yrittäneen kaikkensa asian eteen.

Syyt runsaille koulupoissaoloille liittyvät syihin, joissa kuvataan ettei koulunkäynti kiinnosta nuoria. Usein aineistossa mainitaan yksinkertaisten “ei halua mennä kouluun”, jolloin syy tälle jää usein epäselväksi. Yhden nuoren kohdalla kuvataan kouluun lähtemisongelmaa nuoren psykosomaattisten oireiden vuoksi. Yhden nuoren kohdalla syyksi ilmeni koulukiusaamisen. Aineiston mukaan nuoruusikäisillä taustalla on jännittämistä kouluun liittyvistä asioista. Yhden nuoren kohdalla runsaiden koulupoissaolojen aiheuttamaa huolta kuvataan myös kierteenä, jossa nuorta itseään ahdistavat poissaolot ja tekemättömät tehtävät minkä vuoksi kouluun lähteminen on vaikeaa.

Aineistosta nousee esiin koulupoissaolojen lisäksi myös lasten ja nuorten keskittymiseen ja oppimiseen liittyvät haasteet. Keskittymiseen liittyen aineistossa kuvataan lapsen raivokohtauksia oppituntien aikana. Aineistosta nousee esiin myös tietyn oppiaineen haasteet ja lapsen häiriökäyttäytyminen näillä oppitunneilla. Muutamalla aineiston lapsella nousee esiin suuret koulunkäyntiin liittyneet muutokset lähiaikoina, mitkä ovat vaikuttaneet koulussa pärjäämiseen. Muutokset ovat liittyneet luokkamuutoksiin etenkin tuetusta pienluokasta isoon luokkaan siirtymisen yhteydessä.

Aineistosta nousee esiin myös yhteiskunnan poikkeustilanteeseen eli koronapandemiaan liittyneet koulunkäyntivaikeudet. Osa lapsista ja nuorista on kokenut kevään 2020 aikaisen etäkoulun haasteelliseksi eikä lapsen oma toiminnanohjaus riittänyt etäkoulussa pärjäämiseen. Etäkoulun nähdään myös muutamissa perheissä vaikeuttaneen perheen kokonaisvaltaista tilannetta, mikä on heijastunut vanhempien jaksamiseen ja voimavaroihin.

Yhdessä perheessä tilanne kärjistyi lasten etäkoulun aikana lapsiin kohdistuneisiin väkivaltatilanteisiin missä vanhemmat menettivät malttinsa koronapandemiasta johtuen. Vanhempien toivottomuutta kuvataan lasten koulunkäyntiin motivoimisessa kotiloissa etäkoulun aikana. Aineistossa kuvaillaan myös koulunkäynnin vaikeutta etäkoulun jälkeisessä arkeen palaamisessa koulunkäynnin vaihtuessa lähiopiskeluun.

Tutkimuksia lastensuojelun asiakkuudessa olevista ja erityisesti sijaishuollon eli huostaanotettujen ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulunkäyntiin liittyvistä haasteista on tehty melko paljon (esim. Heino & Oranen 2012; Eronen 2013), Asiaa on käsitelty julkisuudessa ja aiheeseen on tartuttu muun muassa erilaisilla hankkeilla. Sosiaalihuollon asiakkuudessa olevista lasten koulunkäyntiä on sivuttu Pro gradu-tasoisissa tutkimuksissa (esim. Wuorio 2018).

Lapsen maailma-lehdessä 7.5.2018 julkaistussa Antti Vanaksen artikkelissa “Lastensuojelun tarve ja kouluvaikeudet kytkeytyvät toisiinsa” käsitellään koulunkäyntiin liittyviä haasteita. Vanas (2018) kirjoittaa, että koulunkäynnin vaikeudet kuuluvat lähes kaikilla lastensuojelun avohuollon piiriin päätyneillä lapsilla. Vanas nostaa mielestään yllättävämmän tutkimustuloksen siitä ettei osalla lapsista ja nuorista ole koulunkäynnin haasteiden lisäksi muita ongelmia. Koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet ovat näin ollen olleet toisinaan ainoa syy lastensuojeluasiakkuuden alkamiseen. Vanas nostaa artikkelissaan esiin koulunkäynnin tärkeyden ja koulun tärkeän merkityksen vaikeuksiin ajautuneelle lapselle. Vanas kertoo koulunkäynnin ongelmien olevan usein muiden haasteiden kanssa lopulta sijaishuollon tarpeeseen johtaneista syistä.

Elina Pekkarinen on käsitellyt toimiessaan vuonna 2017 Nuorisotutkimusverkon tutkimuspäällikkönä kouluviihtyvyyden ja lastensuojelutarpeen yhteyttä Nuorisobarometriin kirjoittamassa artikkelissaan. 2017 vuoden nuorisobarometrissa selvitettiin erityisesti nuorten arvoja ja asenteita koulutuksen suhteen. Pekkarinen kertoo, että barometrin tulokset osoittavat selvästi, että lastensuojelun tarve, heikko luottamus toisiin ihmisiin sekä kielteiset koulukokemukset kytkeytyvät toisiinsa. Lastensuojelun kanssa tekemisissä olleet lapset ja nuoret eivät kokeneet koulussa käymistä mielekkäänä ja heillä oli muihin ikätovereihin verrattuna selkeästi enemmän yhteisöllisyyden taustalle jäämisen kokemuksia. Tämä liittyi monissa tapauksissa kiusatuksi tulemisen kokemuksiin. Pekkarisen mukaan koulukiusatuksi tulemisen tiedetään aiheuttavan myös koulutuksen keskeyttämiseen ja näin ollen lyhyempään opiskeluaikaan. (Pekkarinen 2017, 179-180.)

Tiina Tamminen (VTL) Varsinais-Suomen lastensuojelujärjestöt Ry:stä on kirjoittanut (2019) kouluhyvinvoinnin merkityksestä artikkelissa “Koulu – Enemmän kuin oppimisen paikka!”. Koulunkäynnin merkitys on Tammisen mukaan nuorten hyvinvoinnille suuri sekä ajallisista että sosiaalisista syistä. Nuorilla on luontainen taipumus määritellä itsensä suhteessa ympäröiviin ihmisiin. Merkittävimmin kouluhyvinvointi riippuu Tammisen mukaan kuitenkin sosiaalisista tekijöistä eli koulun vuorovaikutussuhteista ja kokemuksista kuulua osaksi koulua. Tammisen kertoman mukaan tutkimusten avulla on todettu, että kouluhyvinvointi vaikuttaa vahvasti muun muassa nuorten yleiseen elämäntyytyväisyyteen, käyttäytymiseen sekä mielenterveyteen. Koulussa viihtyminen vähentää Tammisen mukaan masennuksen ja ahdistuksen riskejä.

Tammisen mukaan (2019) koulupoissaoloihin liittyvät ongelmat ovat melko yleisiä, sillä kansainvälistenkin tutkimusten (Lau ym. 2018 ja Hussain ym. 2018) perusteella ne ovat ongelma noin 5-10 prosentille oppilaista. Ongelmallisten koulupoissaolojen taustalla on usein joko perhetilanne tai kouluympäristö. Ongelmallisuutta ei määrittele vanhempien lupa tai poissaolojen luvattomuus, vaan niiden kielteisten vaikutusten ulottuminen oppimisen lisäksi sosiaaliseen toimintakykyyn. (Tamminen 2019.) Koulupoissaolot voidaan jakaa lintsaukseen ja koulukieltäytymiseen. Toisaalta ne eivät sulje toisiaan pois, vaan ne voivat olla yhtä aikaa oppilaan poissaolojen syynä. Lintsaamiseen liittyy usein koulumotivaation puute, kun taas koulukieltäytyminen perustuu ennemminkin mielenterveyteen kuten ahdistukseen ja masennukseen. Samoja syitä voi olla taustalla myös niillä oppilailta, jotka käyvät koulussa säännöllisesti, mutta joilla kouluun lähtemisessä tai koulussa pysymisessä on huomattavia vaikeuksia. (Tamminen 2019.)

Tammisen mukaan koulukiusaaminen on valitettavan yleistä ja voi vaikuttaa vahvasti taustalla kouluhaasteissa. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen tukisi sekä kiusattujen että kiusaajien hyvinvointia. Tutkimusten mukaan tyypillisin syy puuttumatta jäämiseen on aikuisten arvio toiminnan kuulumisesta ikätovereiden normaaliin vuorovaikutukseen, joten keskeistä olisi tehostaa kiusaamisen tunnistamista. Kiusaamiseen liittyy hyvinvoinnin lisäksi usein alisuoriutuminen, joten se on koulupoissaolojen tavoin sosiaalisen hyvinvoinnin lisäksi uhka myös oppimiselle. (Tamminen 2019.)

Analyysin yläluokka “Lapsen arki” pitää sisällään koulunkäynnin lisäksi “Lapsen vapaa-ajan”.

Lasten ja nuorten vapaa-ajanviettoon liittyy aineiston mukaan sekä kodin ulkopuolella että kodissa vietettävä aika. Suurinta huolta ilmaistaan nuoren vapaa-ajanvietosta kodin ulkopuolella, koska kaikkiin näihin ilmaisuihin liittyy epäsosiaalista käytöstä. Suurimpana tähän kuuluvana ryhmänä mainitaan päihteiden käyttö, mitä käsittelen tarkemmin seuraavassa luvussa. Päihteiden käyttöön liittyen kaikki aineiston lapsista ovat nuoruusikäisiä. Aineiston nuoret liikkuvat kodin ulkopuolella viettäen aikaa toisten nuorten kanssa joko kaupungilla, ostoskeskuksissa tai huonomaineisilla alueilla. Nämä nuoret eivät sitoudu vanhempien asettamiin kasvatuksellisiin rajoihin. Myös seura, jossa nuori liikkuu, aiheuttaa huolta. Nuorten viettämään aikaan liittyy päihteiden käyttöä ja myös usein varastamista tai toisiin nuoriin kohdistunutta fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkailua. Päihteillä tarkoitan tässä yhteydessä tupakointituotteita, alkoholia, lääkkeitä sekä huumausaineita sekä liuottimia. Aineistossa näkyy myös nuoruusikäisten kohdalla muun muassa nuuskan myyminen. Kaveripiiriä kuvaillaan usein hyvin päihdemyönteiseksi.

“Kodin ulkopuolella huolta kaveripiirin päihdemyönteisyydestä, liikkuu porukassa jossa tiedetään käytettävän huumeita. Lastensuojeluilmoituksia tullut päihteidenkäytöstä hätäkeskuksesta ja sairaalasta sekä koululta, jonka mukaan polttanut kannabista. Varastanut kolme kertaa alkoholia...”

"Koululla huolta runsaista poissaoloista, läksyjen teosta ja tietyn oppiaineen tuntikäyttäytymisestä, vanhemmat tuoneet esille keinottomuuttaan, huono kierre pitäisi saada katkaistua, tullut uusia kavereita joiden kanssa hatkannut ja varastanut lonkeroa, oli osallisena lapsen pahoinpitelytilanteessa, myynyt nuuskaa.”

Toisessa ääripäässä lastensuojelullista huolta herättävät lapset ja nuoret, jotka ovat eristäytyneet kotiin. Vanhemmat kuvailevat heidän eristäytyneen täysin kotiin ja jääneen pois sosiaalisesta vuorovaikutuksesta muiden kanssa. Yksi aineiston nuoruusikäinen ei käy laisinkaan koulua vaan on työntekijöiden mukaan “syrjäytynyt kotiin täysin”. Kotiin jääneet nuoret nukkuvat paljon ja käyttävät runsaasti aikaansa tietokoneillaan pelaten. Nuorten pelaamista kuvataan peliriippuvuutena. Kaikilla aineiston runsaasti tietokoneen ääressä viettävillä nuorilla kuvataan psyykkiseen vointiin liittyviä haasteita kuten ahdistus- ja jännitysoireita.

“Kaikki vapaa-aika kuluu tietokoneella, peliriippuvuus vanhemman kertoman mukaan, koulunkäyntivaikeudet alkaneet vuotta aiemmin, pieniä oppimisen vaikeuksia, poissaoloja

paljon. X kertoo olevansa ahdistunut ja jännittävänsä, ei saa unta helposti, vanhemmat huolissaan pojan psyykkisestä voinnista, kaverikontaktit vähentyneet...”

Oman Pro gradu-tutkimukseni aineistosta nousee vanhempien neuvottomuus niiden nuorten kohdalla, joiden pelaamista vanhemmat ovat kuvailleet ongelmallisiksi. Aineistosta ei voi päätellä tarkkaan liittyykö ongelmallisen pelaamisen alkamiseen syyt kasvatuksellisiin haasteisiin ja vanhemman uupumiseen liittyen vai ovatko ongelmat lapsen kanssa alkaneet liiallisen pelaamisen myötä, koska aineistoissa on ainoastaan kuvailtu lapsen runsaan pelaamisen mukanaan tuomia ongelmia, jotka vaikuttavat koulunkäynnin ongelmiin sekä sosiaaliseen eristäytymiseen. Käsittelen Meriläisen (2020) pelaamisesta tehtyä tutkimusta siitä näkökulmasta, mistä nuorten tarve pelaamiseen voi johtua.

Mikko Meriläinen Helsingin yliopistosta on tehnyt vuonna 2020 väitöskirjan “Kohti pelisivustystä : Nuorten digitaalinen pelaaminen ja pelihaitat kotien kasvatuskysymyksenä “. Tutkimus on hyvin laaja ja se pyrkii selvittämään nuorilta minkälaisia vaatimuksia nuorten kokemukset pelaamisesta ja pelihaitoista asettavat kotien pelikasvatukselle. Meriläinen ei ota tutkimuksessaan esiin lastensuojelullista aspektia, mutta käsittelee aihetta hyvin monipuolisesti ja useista eri näkökulmista. Tutkimuksen liittyessä kasvatustieteisiin, on kasvatuksellisen aspektin osuus tutkimuksessa suuri. Meriläisen (2020, 4) tutkimuksen eri osissa selvitettiin muun muassa nuorten pelaamisen takana olevia motiiveja. Tulosten mukaan peilitavat ja motiivit vaihtelivat hyvin paljon keskenään. Tavallisimmin nuoret pelasivat tärkeiden omaehtoisuuden, yhteenkuuluvuuden ja osaamisen kokemuksien vuoksi. Joskus pelaamisen nähtiin olevan myös ajantappamista tylsinä arjen hetkinä. (mt., 4.)

Meriläisen (2020) tutkimuksen mukaan suurin osa pelaajista ei itse nähnyt toimintaansa kokonaisuutena ongelmallisena vaikkakin kertoivat seurauksista mitä runsas pelaaminen on aiheuttanut heille. Osa nuorista kertoi kuitenkin olevansa tietoinen runsaaseen pelaamiseen liittyvistä riskeistä. Useat nuoret kokivat etteivät vanhemmat ymmärtäneet pelimaailmasta riittävässä määrin ja he olivat toivoneetkin vanhempiensa perehtyneisyyttä pelaamiinsa peleihin. (Meriläinen 2020, 4.) Useat nuorista vastaajista olivat sitä mieltä, että vanhempien oli tärkeää rajoittaa pelaamista eri tavoin. Rajoittamisen tarvetta korostettiin nuorten mielipiteissä etenkin puhuttaessa nuorista pelaajista ja tällöin he perustelivat rajoja suojelun näkökulmasta. (mt., 124.)

Useampi vastaaja kuvaili pelien aiheuttavan pieniä, lyhytkestoisia haittoja, joista he mainitsivat muun muassa pelien aikaansaamaa ärsytystä ja aggressiivista käytöstä. Nämä kommentit yhdistyivät yleisimmin huonosti sujuneisiin pelituokioihin. Muutama vastaaja kertoi ärsyyntyvänsä siitä elleivät pääse pelaamaan. (Meriläinen 2020, 121.) Meriläisen tulkinnan mukaan vastauksissa esiintyi ongelmallisena pidettävän pelaamisen piirteitä, joita hänen mukaansa olivat muun muassa pelihaittojen heijastuminen muuhun elämään, sosiaalisten kontaktien kaventumisen reaali maailmassa sekä pelaamisen tai pelaamattomuuden hallinnan vaikeudet (mt., 122).

Meriläisen (2020, 132) tutkimuksen mukaan koulumenestys oli heikointa hyvin vähän (alle 2h viikossa) ja erittäin runsaasti pelaavilla pojilla (yli 40h viikossa). Tyttöjen kohdalla ainoastaan yli 40 tuntia viikossa pelaavat erottuivat muita heikommalla koulumenestyksellä. Hyvin runsaan pelaamisen nähtiin olevan yhteydessä koulunkäynnin häiriintymiseen ja poissaoloihin sukupuolesta riippumatta. Meriläisen (mt., 133) tutkimustulosten perusteella nuorten pelaamisen määrän nähtiin olevan yhteydessä sosiaaliseen elämään. Runsaasti (yli 40h viikossa) pelaavat pojat eivät viettäneet juurikaan aikaansa kasvatustien kavereidensa tai perheensä kanssa. Nämä nuoret myönsivät pelaamisen tuoneen mukanaan ihmissuhdehaittoja. Toisaalta samat nuoret kertoivat pitävänsä yhteyttä kavereihinsa verkon ja pelien kautta. (mt.,133.)

Meriläinen tuo mielestäni todella mielenkiintoisen ja tärkeän näkökulman esiin tutkimustuloksillaan pelaamiseen liittyvästä stressin lievittämisestä. Meriläinen kertoo tutkittavien kertoneen pelaamisen hyödyistä juuri stressin lievittämisen näkökulmasta. Meriläinen nostaa myös samaa aihetta käsittelevän kiinalaistutkimuksen (Wu, Lei & Ku 2013) esiin. Kiinalaisia nuoria aikuisia käsitelleessä tutkimuksessa nuorten tyydyttymättömät tarpeet, erityisesti yhteenkuuluvuuden tunne olivat tutkimuksen mukaan selvässä yhteydessä ongelmallisena pidettyyn pelikäyttäytymiseen. (Meriläinen 2020, 147.)

5.1.2 Päihteiden käyttö vaarantaa lapsen

Yläluokka ”Päihteet” sisältää alaluokan käsitteen ”Nuorten päihteiden käyttö” ja ”Vanhempien päihteiden käyttö”. Tähän luokkaan kuuluvat ne ilmaukset, jotka viittaavat siihen, millaisia haasteita lapsen tai vanhemman päihteiden käyttöön kokonaisuudessaan liittyy ja miksi ne sen vuoksi aiheuttavat lastensuojelullisen huolen. Lasten oma päihteiden

käyttö koskee ainoastaan nuoruusikäisiä, lasten päihteiden käyttöä ei tupakkatuotteita lukuun ottamatta esiinny aineistossa alakouluikäisillä.

Aineiston mukaan lastensuojelullinen huoli päihteisiin liittyy sekä vanhemman että nuoren itsensä päihteiden käyttöön. Tulokset jakaantuvat melko tasaisesti näihin molempiin luokkiin. Aineistosta löytyy vanhemman käyttämänä sekä alkoholin liikakäyttöä että huumeiden käyttöä. Näiden lisäksi aineistossa esiintyy myös vanhempien lääkkeidenkäyttöä päihtymystarkoituksessa, minkä vuoksi miellän tässä tapauksessa lääkeaineetkin päihteisiin. Vanhemman huumeiden käyttö sisältää huumeet lievimmistä kovimpiin. Kovimpia huumausaineita (Subutex) aineiston yksi vanhempi käyttää suonensisäisesti. Osa aineiston vanhemmista käyttää kannabista. Yksi aineiston vanhemmista ei itse tietävästi käytä päihteitä lapsen läsnäollessa, mutta altistaa lapsen kuitenkin toisen vanhemman käytölle viettäessään aikaa päihteiden vaikutuksen alaisen vanhemman seurassa lapsen kanssa. Osalle aineiston vanhemmista vaadittiin huumeseuloihin menemistä, millä huumeidenkäyttö olisi saatu varmistettua, mutta osa vanhemmista ei tähän sitoutunut, jolloin työntekijät helposti tulkitsivat seulat positiivisiksi.

Vanhemman päihteiden käytön merkitystä ja siitä aiheutuneita haittoja ei aineistossa suoraan useinkaan perustella. Vanhempien päihteiden käyttö nähdään Heinon ym. (2016, 7) mukaan olevan yleinen syy lastensuojeluasiakkuuden alkamiselle. Myös päihdetilastollinen vuosikirja vuodelta 2016 (2016, 26) vahvistaa tämän. Koska päihteiden käyttö on ollut aina lastensuojeluasiakkuuden alkamiselle yksi tavallisimmista lastensuojelullisista huolista, voi tämän vuoksi olla että sen haittoja lapsille pidetään itsestään selvinä eikä näin olen tarvetta perusteluille ole. Päihteiden käyttöä on aineistossa raportoitu erityisesti lapsen etävanhemmalla, jolloin se ei suoranaisesti aina vaikuta lapsen arkeen. Yhden aineiston lapsen pohdintaa vanhemman päihteiden käytöstä on raportoitu asiakaskirjauksiin.

Nuoruusikäisten yleisin päihde on aineiston mukaan alkoholi ja kannabis. Osa nuorista käyttää lääkkeitä päihtymystarkoituksessa; aineistossa mainitaan bentsodiatsepiinien käyttö. Aineistossa esiintyy myös muutaman nuoren kohdalla liuottimien ja liiman käyttö imppaamistarkoituksessa. Yksi aineiston nuori käyttää sieniä huumaustarkoituksessa. Tässä aineistossa ei nuoruusikäisten kohdalla mainita vahvempien huumausaineiden käytöstä kuten amfetamiinista. Kaikkien nuoruusikäisten kohdalla ei ole tarkkaa tietoa nuoren omasta päihteidenkäytöstä, mutta nuoren liikkua seurassa, jossa päihteitä käytetään, nuori altistuu alkoholin, lääkkeiden ja huumeidenkäytölle. Yhden aineiston perheen kohdalla

samanaikainen päihteidenkäyttö liittyy sekä nuoreen että vanhempaan itseensä. Tämän nuoren kohdalla vanhempi mahdollisti nuoren päihteiden käyttämisen käyttäen myös itse päihteitä samassa tilanteessa.

Henna Soidinsalo on tutkinut omassa Pro gradussaan (2017) vanhemman alkoholin ja huumeiden käyttöä lastensuojelun palveluntarpeen arvioinnin taustalla ja vertaillut näiden päihteiden aiheuttamaa huolta arvioinnin näkökulmasta. Soidinsalon mukaan vanhempien alkoholinkäytön seurauksia lapselle on tutkittu huomattavasti enemmän vanhempien huumeidenkäyttöön verrattuna. Soidinsalon tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijöiden dokumenttien perusteella huumeiden käyttöön suhtaudutaan sosiaalityössä hieman alkoholinkäyttöä vakavammin sekä huumeiden käyttö otettiin puheeksi useammin. (mt.,32-35.)

Tutkimustulokset osoittavat kiistattomasti vanhempien alkoholinkäytön negatiivisista vaikutuksista lapsiin ja koko perheen hyvinvointiin. Vanhempien runsaalla päihteiden käytöllä on paljon liitännäisseurauksia, joten vanhemman päihdeongelma koskettaa laajasti koko perhettä. Jóna Margrét Ólafsdóttirin (2020) on kirjoittanut väitöskirjan päihdeongelman vaikutuksista perheeseen. Hänen mukaansa päihteitä käyttävän henkilön perhe voi kärsiä ahdistuksesta, stressistä ja masennusoireista. Useilla lapsilla on lisäksi kokemus ettei perhe ole tiivis ja että päihteet vaikuttavat perheenjäsenten välisiin suhteisiin.

Nuorten omasta päihteiden käytöstä on uusimpien tutkimusten mukaan kaksi puolta: Nuorten alkoholinkäytön katsotaan edelleen laskeneen, mutta toisaalta huumeidenkäyttö, erityisesti kannabiksen käyttö on lisääntynyt nuorten keskuudessa. Klaus Niemen Helsingin uutisissa julkaistussa artikkelissa 12.11.2020 kerrotaan Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2019 tehdystä tutkimuksesta, jonka mukaan suomalaisten nuorten alkoholinkäyttö on kokonaisuudessaan vähentynyt, mutta toisaalta on hyvin humalahakuista.

Professori Riittakerttu Kaltiala-Heino kertoo vuonna 2016 julkaistussa artikkelissa nuorten alkoholinkäytön, masennusoireiden ja sosiaaliekonomisen taustan olevan yhteydessä toisiinsa. Kaltiala-Heinon tutkimusryhmä selvitti 14 - 16-vuotiaiden nuorten alkoholin käytön aikaan liittyviä trendejä Kouluterveyskyselyn aineistossa. Vaikka Kaltiala-Heinon mukaan (2016) alkoholinkäyttö nuorten keskuudessa on vähentynyt viimeisten vuosien aikana, on alkoholin käyttö ja humalajuominen ovat selvästi lisääntyneet niillä nuorilla, joiden perheiden sosioekonominen asema on heikkotyöttömyyden ja alhaisen koulutustason

vuoksi ja joilla on masennusta. Jo aikaisemmassa tutkimuksessa tutkimusryhmä oli selvittänyt nuorten masennuksen nousua perheissä, jotka tulivat sosioekonomisesti huono-osaisista perheistä.

5.1.3 Psykkinen vointi vaikuttaa koko perheeseen

Yläluokka ”Psykkinen vointi” sisältää alaluokan käsitteet ”Vanhemman psykkinen hyvinvointi” ja ”Lapsen psykkinen hyvinvointi”. Tähän luokkaan kuuluvat ne ilmaukset, jotka viittaavat siihen, millaisia haasteita lapsen tai nuoren psykkineseen vointiin lapsen itsensä tai hänen vanhempansa psykkinen voinnin osalta liittyy ja miksi ne sen vuoksi aiheuttavat lastensuojelullisen huolen.

Lasten psykkinen vointi puhuttelee aineiston mukaan huomattavasti vanhempien tilannetta enemmän, etenkin nuoruusikäisten mielenterveydelliset haasteet ovat näkyvässä roolissa aineistossa. Vanhemman psykkinen hyvinvointi sisältää ilmaisut liittyen vanhemman mielenterveysongelmista ja vanhemman käytöksestä, jotka viittaavat mielenterveysongelmiin. Tämä ei ole vaatinut vanhemman diagnoosia mielenterveysongelmista vaan ilmaukset, joissa vanhemman olemus ja käytös on aiheuttanut lastensuojelullista huolta ja minkä on katsottu olevan lapsen kannalta turvatonta.

Aineistossa on viittauksia vanhemman käytökseen liittyen, jotka koetaan olevan lapsen näkökulmasta turvatonta. Vanhempien käytöstä kuvataan muun muassa uhkaavana. Impulsiivisuus mainitaan useammassa aineistonasiakirjauksessa. Impulsiivisuus yhdistetään muutamassa asiakaskirjauksessa vanhemman neuropsykiatriseen eli ADHD-diagnoosiin. Toisissa kirjauksissa impulsiivisuus yhdistetään vanhemman päihteiden käyttöön. Vanhemman käytöstä kuvaillaan myös maaniseksi. Usein tämä on yhdistetty ”vanhemman muuttuneeseen persoonaan”.

Varsinaisista vanhemman saaneista diagnooseista mainitaan vanhemman masennus, vaikea asteinen paniikkihäiriö ja vanhemman epävakaapersoonallisuus. Aineistossa ilmenee vanhemman itsetuhoisuutta ja itsemurhayrityksiä. Itsemurhista aineistossa on useampi maininta; Yhden lapsen vanhempi oli tehnyt itsemurhan ja osalla oli suvussa useita itsemurhia ja niiden yrityksiä. Aineistossa mainitaan myös joidenkin lasten kohdalla vanhemman pitkään jatkuneet itsetuhoiset puheet. Yhden aineiston lapsi on kuvaillut itse vanhempansa passiivis-aggressiiviseksi. Vanhemman pelkotilat näyttäytyvät myös aineistossa.

Aineiston mukaan useiden lasten vanhempien voimavaroja kuvataan heikoiksi:

“Vanhemman psyykkinen vointi huono”, “Äiti itkuinen ja uupunut”, “Vanhempi pelkää ettei selviä hengissä...”.

Aineistossa näkyy vanhemman uupumuksen takana perhesyyt sekä työuupumusperäiset syyt. Nämä vaikeuttavat arjessa selviytymistä. Yksi aineiston vanhempi on herättänyt työntekijöissä huolta:

“Vanhemman vaikeuksia keskittyä ja muistaa asioita, vaikeuksia jäsentää ajatuksiaan, vaikuttaa hermostununeelta...”.

Lapsen psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä aineistosta nousee useita. Suurin osa mielenterveydellisistä haasteista liittyy nuoruusikäisille. Aineistosta ei nouse kuitenkaan esille lasten kohdalla varsinaisia mielenterveydellisiä diagnooseja. Suurimpana mielenterveydellisenä haasteena aineistosta nousee huoli nuorten masennusoireista. Osaan näistä liittyy voimakkaita ahdistus- ja paniikkioireitakin. Ahdistus näyttäytyy etenkin sosiaalisten tilanteiden ahdistamisena. Vakavimmillaan aineistossa ilmoitetaan nuoruusikäisten kuulo- ja näköharhoista. Huolestuttavimmillaan huolta ilmaistaan nuoren erilaisilla tavoilla itsensä satuttaminen (viiltely, pään hakkaaminen, syömättömyys), itsemurhayrityksillä (lääkkeiden yliannostus, hukuttautuminen, hirttäytyminen) ja itsetuhoisilla puheilla. Nämä olivat usein johtaneet nuoren psykiatriisiin osastojaksoihin.

“Kaksi muuta perheen lasta sijoitettuina, perheen historiaan sisältyy useita traumaattisia tapahtumia. Vanhemmalla huolta X:n voinnista, mielialasta ja ahdistuneisuudesta. X kertonut kommunikaatio-ongelmistaan vanhemman kanssa. X:llä ollut itsetuhoisia ajatuksia ja puheita, ollut osastojaksolla ja avohoidossa. Varastanut vanhemmaltaan lääkkeitä ja käyttänyt niitä itsemurhatarkoituksessa, epäily myös siitä käyttääkö lääkkeitä päihtymistarkoituksessa...”

Aineistossa kuvaillaan paljon nuoruusikäisten epämääräiseltä vaikuttavaa huonoa oloa. Epämääräisitä oloa ja sitä ettei nuori voinut hyvin, kuvataan nuoren kättäisyydellä, vihamielisyydellä, mielialojen voimakkaana vaihteluna, voimakkaana väsymyksenä ja pelkotiloina. Nuorten väsymystä selitetään osittain univaikeuksilla ja raskaiden asioiden läpikäymisellä.

“Vitun paska olo” -nuori, 15 vuotta

“X:n itsensä kertomana hänen mielialansa vaihtelee; toisinaan on masentunut ja välillä on iloinen, kokee stressaavana kotioloit, stressi näkyy fyysisenä huonona olona tai päänsärkynä, ei halua kertoa kotioloista kavereilleen...”

Nuorten huono psyykinen vointi vaikuttaa vanhemmuuteen lisäämällä vanhempien huolta ja stressiä lastensa tilanteesta. Erityistä huolta vanhemmissa herättää se jos nuori ei sitoudu psykiatriseen avohoitoonsa tai hänelle määrättyyn lääkitykseen. Yhden aineiston nuoruusikäisen vanhempi kieltäytyy pitämästä lasta kotona vakavan itsemurhariskin vuoksi.

Nuorisopsykiatrian professori Tommi Tolmunen Itä-Suomen yliopistosta kertoo 31.7.2019 Ylen verkkosivuilla julkaistussa artikkelissaan nuorten mielenterveyspalvelujen tarpeen räjähdysmäisestä kasvusta Suomessa. Tolmuseen mukaan noin joka viidennellä nuorella on kokemusta mielenterveysongelmista omakohtaisesti. Yleisimpiä oireita näistä ovat masennus, ahdistuneisuus sekä itsetuhoiset ajatukset. On vielä Tolmuseen mukaan epäselvää ovatko ongelmat lisääntyneet vai onko nuorten haasteiden tunnistaminen nykyisin helpompaa. Tolmunen kertoo ongelmien olevaan nykyään usein vyyhtimäisiä, joihin liittyy moniongelmaisuuutta. Nuorten pahoinvoinnin takana on usein monia eri syitä; perherakenteissa tapahtuneet muutokset, päihteiden helppo saatavuus ja yhteiskunnan luomat paineet nuorelle voivat olla omiaan ajamaan nuorten mielenterveyttä huolestuttavaan suuntaan. Tolmunen viittaa paineilla yhteiskuntaan, jossa nuorilta odotetaan päätöksiä ja vastuunottoa yhä nuorempina. Tolmunen painottaa avun saamista nuorille hyvissä ajoin, jotta ongelmat eivät syvenisi entisestään. Tolmunen toivoisi erityisesti kouluille oppilashuollon resurssiin riittävä määrä psykiatrisia sairaanhoitajia, joiden avulla lievimmät häiriöt saataisiin mahdollisesti hoidettua mahdollisimman nopeasti eivätkä tilanteet pääsisi kriisiytymään. Se olisi myös taloudellisesti järkevää. (Tolmunen 2019.)

RiittaKerttu Kaltialan (vastuualuejohtaja, ylilääkäri) 10.2.2020 Tampereen yliopistollisen sairaalan verkkosivuilla julkaistussa artikkelissa “Nuorten mielenterveyden häiriöiden kasvu on hätähuuto yhteiskunnan muutoksesta” kerrotaan masennuksen ja ahdistuksen yleisyydestä nyky-yhteiskunnassa nuorten keskuudessa. Kaltialan mukaan jopa neljännellä nuorella on havaittavissa mielenterveyden häiriö. Nuorisopsykiatriseen kasvaneeseen hoidon tarpeeseen ei ole pystytty vastaamaan. Kaltialan mukaan nuorisopsykiatrian ammattilaiset ovat arvioineet, että useat yhteiskunnan rakenteet ovat vaikuttaneet nuorten pahoinvointiin

ja uhkaavat nuorten tulevaisuutta. Kaltiala pohtii nuorilta vaadittavan tänä päivänä hyvin paljon itsenäisyyttä ja kykyä tehdä päätöksiä tulevaisuutta koskien. Kaikki nuoret eivät tähän ole valmiita. Nuorten pahoinvointi näkyy erityisesti yksinäisyytenä, syrjäytymisenä ja useina erilaisina mielenterveyden häiriöinä. Osa huonovointisista nuorista asuu huonosaisissa perheissä, joissa on jo valmiiksi muun muassa sosiaalisia ongelmia. Kaltiala on huolissaan nuorten arkeen liittyvistä perustarpeista; useat nuoret liikkuvat ja nukkuvat hänen mielestään liian vähän ja käyttävät usein tämän ajan sosiaaliseen mediaan tai pelaamiseen. (Kaltiala 2020.)

Tytti Solantaus ja E. Juulia Paavonen julkaisivat lääketieteellisessä aikakauskirja *Duodecim*issä vuonna 2009 tieteellisen artikkelin “Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat”. Solantauksen ja Paavosen mukaan perhe on tiivis vuorovaikutusyksikkö, joten perheenjäsenen mielenterveysongelmat tulevat aina osaksi koko perheen elämää. Lasten ja nuorten kehitys ja hyvinvointi ovat puolestaan riippuvaisia suhteista vanhempiin, vanhemmuuden toteutumisesta ja perheen toiminnasta ja ilmapiiristä. Solantaus ja Paavonen kertovat (2009) että vanhempien mielenterveyshäiriöt nähdään tilastojen valossa riskinä lapsen psykiatriseen häiriöön sairastumisessa lapsuudessa ja aikuisuudessa. Diagnoosin merkitys jää pienemmäksi kuin häiriön pitkäkestoisuus ja vanhemman vuorovaikutus- sekä toimintakykyyn vaikuttavat asiat. Asia on merkittävä, sillä noin joka kolmannella psykiatrisella potilaalla on Suomessa alaikäisiä lapsia. Solantauksen ja Paavosen mukaan lasten psykiatristen häiriöiden ennustetaan olevan vaikeampia mikäli vanhemmilla esiintyy psykiatrisia häiriöitä. Lasten häiriöiden esiintyvyys lisääntyy tutkimusten mukaan selvästi, kun molemmat vanhemmat sairastavat. (Solantaus & Paavonen 2009.)

Solantauksen ja Paavosen mukaan eniten tutkimuksia on tehty tavallisimmasta psykiatrisesta häiriöstä eli masennuksesta. Masennusta esiintyy erityisesti lapsiperheissä (Hammenin ja Brennan aineiston (2003) mukaan jopa 20% masennuksesta kärsineiden äitien lapsista oli sairastunut masennukseen kymmenenteen ikävuoteen mennessä kun vastaava tulos oli puolta pienempi ei masentuneiden äitien kohdalla. Vanhemman masennuksen seuraukset lapsille näyttävät olevan vakavampia kuin muiden mielenterveyshäiriöiden. Masennuksen oireet näyttävät vanhemmilla usein ärtyvyytenä, jaksamattomuutena ja alakuloisuutena, jolloin lasten voi olla vaikeaa mieltää oireita sairauten kuuluviksi. Vakavammista mielenterveysongelmista kärsivien vanhempien lasten voi olla helpompi tunnistaa

esimerkiksi vanhemman psykoottiset piirteet tai pakkotoiminnot, koska niitä ei tulkita osana normaalia vuorovaikutusta. Masennuksen on nähty olevan usein krooninen sairaus, joten se voi heijastaa perheen elämää useita vuosia. (Solantaus & Paavonen 2009.)

Solantaus ja Paavonen nostavat esiin lastenpsykiatristen potilaiden mielenterveyden. Heidän mukaansa noin 40 %:lla avohoidossa ja noin 70 %:lla osastohoidossa olevista suomalaislapsista on vanhempi, jolla on psykiatrisia haasteita. Hyvin usein heidän arvionsa mukaan perheen molemmilla vanhemmilla esiintyy psyykkisiä häiriöitä. Myös päihteiden käyttö on yhdistetty usein mielenterveysongelmiin. (Solantaus & Paavonen 2009.)

Aineistosta nousee esiin muutaman vanhemman sairastuminen, mitkä vaikuttavat paitsi arjessa selviämiseen, myös vahvasti vanhemmuuteen. Aineiston mukaan yhdellä vanhemmalla on useita kroonisia sairauksia, joiden vuoksi vanhemman luokiteltiin olevan kykenemätön työntekoon. Tämän vanhemman fyysiset rajoitukset arjessa selviämiseen ovat hyvin haasteelliset mitkä vaikuttavat osaltaan myös vanhemman psyykkiseen terveydentilaan. Toisen perheen vanhemman fyysinen sairaus johtaa välillä siihen, että vanhempi on joutunut soittamaan itselleen ambulanssin. Tämä on aineiston mukaan vaikuttanut perheen lapsen pelkotiiloihin, jossa aktivoituu vanhemman menettämisen pelko. Yhden aineiston vanhemmalla on todettu äkillinen vakava sairaus, minkä johdosta vanhemman kuntoutuminen on kesken ja voimavarat tämän vuoksi vähäiset.

Solantaus ja Paavonen kertova (2009), että samanlaisia riskejä liittyy myös vanhemman vakavaan somaattiseen sairauteen ja niiden merkitykseen lapsille. Vanhemman somaattisten sairauksien Vanhemman somaattisten sairauksien merkitystä lapselle on tutkittu vähemmän ja se on asia, johon on vasta viime aikoina kiinnitetty huomiota (Niemelä ym. 2009).

5.1.4 Väkiältä luo turvattomuutta

Yläluokka ”Väkiältä” sisältää alaluokan käsitteet ”Henkinen väkiältä” ja ”Fyysinen väkiältä”. Tähän luokkaan kuuluvat ne ilmaukset, jotka viittaavat siihen, että lapsen elämään sisältyy henkistä tai fyysistä väkiältä ja sen vuoksi ne aiheuttavat lastensuojelullisen huolen. Lähisuhde- ja perheväkiällalla tarkoitetaan Octoberin (2018, 5) mukaan sitä kun väkiältä kohdistuu tekijän nykyiseen tai entiseen kumppaniin, lapseen, lähisukulaiseen tai muuhun läheiseen. Lähisuhdeväkiältä tapahtuu Octoberin mukaan yleensä kodeissa. Octoberin mukaan (mt., 6) myös kuritusväkiältä sisältyy lähisuhdeväkiältäan. Kuritusväkiällalla tarkoitetaan yleisesti kasvatuksellisesti

miellettyyn väkivaltaan, mikä on Suomessa lailla kielletty. Octoberin mukaan (2008, 6) kotona lapsiin kohdistuvasta väkivallasta on alettu nykypäivänä saamaan enemmän luotettavampaa tietoa. Octoberin artikkelissa käytetyn Ellosen ym. (2015) mukaan osa pienten lasten äideistä on kertonut kyselylomakkeiden kautta käyttävänsä vakavaksi fyysiseksi väkivallaksi miellettyä ”kuria” kasvatuksellisesti. October kertoo kuitenkin, että kaiken kaikkiaan lasten kokeman väkivallan määrä on vähentynyt kolmen vuosikymmenen aikana. (October 2018, 6.)

Olen koonnut aineistosta tähän alaluokkaan kaikki näihin luokkiin kuuluvat väkivaltaa sisältäneet kirjaukset, joten osassa kirjauksissa lapsi on väkivallan uhri joko suoraan tai välillisesti, osassa kirjauksista lapsi tai nuori on itse väkivallan aiheuttajana. Välillisenä uhrina käsitän lapsen mukana olemisen väkivaltatilanteessa seuraajan roolissa. Vaikka väkivalta ei olisi kohdistunut lapseen itseensä, voi väkivallan näkeminen lapselle olla erittäin traumatisoivaa. October (2018, 5) muistuttaa lähisuhde- ja perheväkivallan uhrin olevan usein erityisen suojan tarpeessa, sillä hän on läheisestä ihmissuhteesta johtuen haavoittuvassa ja tekijästä jollakin tavoin riippuvaisessakin asemassa.

Väkivallan muotoja on useita. Aineistostani nousi selkeästi esiin fyysistä ja henkistä väkivaltaa sisältäviä ilmauksia, minkä vuoksi rajaan käsittelystä pois väkivallan muut muodot. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (2021) on yleistä, että niissä ihmissuhteissa, missä esiintyy väkivaltaa, esiintyy useita eri väkivallan muotoja. Octoberin (2018, 5) mukaan eri väkivallan muotoihin liittyy omanlaisensa dynamiikka muun muassa osapuolten valtasuhteiden mukaan.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmän mukaan (2021) fyysinen väkivalta-käsitteen alle kuuluu toisen fyysisen satuttamisen lisäksi fyysisellä väkivallalla uhkailu. Henkinen väkivalta pitää sisällään : esimerkiksi alistamista, arvostelua, nimittelyä, halveksuntaa, kontrollointia, sosiaalisen kanssakäymisen rajoittamista, eristämistä, tavaroiden hajottamista tai esimerkiksi itsemurhalla uhkaamista. Fyysisellä väkivallalla uhkailu voidaan näin ollen nähdä myös henkisenä väkivaltana.

Löysin aineistosta henkisen väkivallan alle vanhemman ja nuoren itsensä uhkailua fyysisestä väkivallasta. Vanhemman uhkailemana kohteena ovat aineiston mukaan perheen lapset ja nuoren itsensä uhkaamana perheenjäsenet ja nuoren kaveripiiri. Erityisesti tämä korostuu lasten ja nuorten keskinäisissä vuorovaikutussuhteissa sisarustensa kanssa. Vanhemmuuden

voimavarojen ollessa vähäiset vanhemman nähtiin uhkailevan lasta väkivallalla mikäli tämä ei tottele aikuista. Itse näkisin tilanteet niin, ettei vanhemmalla ole ollut käytössään riittäviä kasvatuksellisia toimivia keinoja, jolloin vanhemman epätoivo tilanteissa on näkynyt näin. Tilanteita kuvattiin aineistossa muun muassa “lapsen kannalta pelottavina tilanteina”.

Koronapandemian aikainen kotioloissa tapahtunut väkivalta näkyy koronapandemian aikaisissa asiakaskirjauksissa keväällä 2020 etäkoulujakson aikana. Tulkitsen nämä tilanteet kuritusväkivaltaan kuuluvaksi ilmiöksi, missä vanhemmat ovat olleet hyvin keinottomia tilanteissa. Asiakasdokumenttien mukaan vanhemmat kokivat suurta painetta vastuun siirtyessä lapsen koulunkäynnin toteutumisesta etäkoulun aikana vanhemmille.

Lainaus koronapandemian aikaisesta etäkoulun ajalta keväältä 2020:

“Vanhempi uhannut antaa lapselle selkään jollei tämä tee koulutehtäviään”

Yhdessä aineiston perheessä väkivalta näkyy monella eri tavalla eri perheenjäsenten välillä:

X riidellyt muiden oppilaiden kanssa ja uhkaillut heitä, isää pahoinpidelty kun lapset nähneet, vanhemmilla huolta X:n terveydentilasta ja liian pienestä asunnosta, perheen äiti huutanut haluavansa vain kuolla. Kaikissa lastensuojeluilmoituksissa kyse väkivallasta ja lasten kannalta pelottavista tilanteista, huoli perheen tilanteesta ja sen vaikutuksista lapsiin.

Henkisen väkivallan osuus aineistossa jää huomattavasti fyysisen väkivallan kuvausta pienemmäksi. Pohdinkin, selittykö tämä sillä, että asiaa on vaikeampi saada näkyväksi. Käsitökseni mukaan henkinen väkivalta on paljon fyysistä väkivaltaa yleisempää, mutta sen ilmi tuleminen on haasteellista. Asiakaskirjausten lukeminen vahvisti tätä käsitystä. Pohdin myös, että fyysisellä väkivallalla uhkailu on mielestäni erotettavissa aineistossa henkiseen väkivaltaan kuuluvaksi vallankäytönkin muodoksi.

En löytänyt aineistosta suoraa huolenilmausta tai ilmauksia, jotka olisi voinut tulkita henkiseksi väkivallaksi puolisoiden välillä. Uskon kuitenkin usean aineistossa esiintyneen perheen kohdalla henkistä väkivaltaa esiintyneen, koska kodin ilmapiirejä ja perheenjäsenten vuorovaikutussuhteita on kuvailtu hyvin tulenaroiksi. Toisaalta rajanteko henkisen väkivallan ja muun vaikean vuorovaikutuksen välille voi olla vaikeaa.

Fyysisen väkivallan huolenilmauksia löytyy enemmän ja ne jakaantuvat lapsen asemaan väkivallan kokijana ja tekijänä. Aineistosta löytyy ilmaisia perheväkivallasta sekä väkivaltaa esiintyy erityisesti nuoruusikäisten keskuudessa. Kodin sisäpuolella tapahtuneet fyysiset väkivaltatilanteet liittyvät vanhempi-lapsisuhteeseen sekä sisarus-sisarus väliseen suhteeseen. Aineistosta on myös nähtävillä vanhempien välistä parisuhdeväkivaltaa, mistä on kuitenkin vaikea päätellä oliko tätä ilmennyt ainoastaan ennen vanhempien eroamista.

Vanhemman lapsiinsa kohdistamia väkivaltatilanteita löytyi muutamia, joissa mainitaan vanhemman lyöneen remmillä lasta ja lyöminen lapsen poskelle. Näiden lisäksi mainitaan lapsen tukistaminen. Huomionarvoista mielestäni on, että nämä kaikki tilanteet olivat tapahtuneet koronapandemian aikana lasten ollessa kotikoulussa. Yhden perheen kohdalla perhedynamiikkaa kuvailtaessa on kerrottu, että perheen sisällä on ollut useita väkivaltatilanteita kohdistettuna perheen vanhinta lasta kohtaan, jossa vanhempi on toistuvasti riidellyt fyysisesti kotoa muuttaneen lapsensa kanssa. Mielestäni nämä ovat myös aineiston lapsen kannalta tärkeitä asioita huomioitavaksi, koska vaikka lapsi ei olisi ollut suoranaisesti tilanteissa väkivallan kohteena, horjuu näiden tilanteiden kautta myös lapsen oma perusturvallisuus.

Aineistosta löytyi yhden lapsen vanhempaan säännöllisesti kohdistama väkivalta. Vanhemman kuvaillaan olevan jatkuvasti mustelmilla lapsen käytöksen vuoksi. Sisarusten välisissä väkivaltatilanteissa erityisesti väkivaltaa on kohdistunut vanhemmalta sisarukselta nuorempaa kohtaan.

“Isoveli polttanut kättä uunissa...”, “isoveli hakannut...”.

Nuoren itsensä muihin kohdistama väkivalta kohdistuu aineiston perusteella kouluympäristössä muihin oppilaisiin. Nuorten vapaa-ajan viettoa kuvaavissa kirjauksissa näkyy pahoinpitelyn näkeminen/sivusta seuraaminen tai aktiivinen osallistuminen väkivallan tekoon.

“Hakannut toisen nuoren...”, “Veitsellä uhkailua...”

Aineistosta löytyy myös tilanne, jossa nuori oli yhdessä muiden nuorten kanssa suunnitellut toisen nuoren vakavaa pahoinpitelyä. Nuori oli kertonut hakevansa “jännitystä tavalla tai toisella” elämäänsä eikä aineiston asiakaskirjauksen mukaan itse ymmärtänyt tilanteeseen puuttumista ja asian vakavuutta. Tutkimuslöydös oli pysäyttävä ja mielestäni tärkeä, koska

uutisissa on taannoin uutisoitu koko Suomea järkyttäneestä “Koskelan murhasta”, jossa kolme teini-ikäistä poikaa surmasivat joulukuussa 2020 pitkään tuntemansa samanikäisen pojan julmaa väkivaltaa käyttäen. Murhan motiivi on jäänyt epäselväksi.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten mukaan (2018) kysyttäessä lapsilta ja nuorilta heidän kohtaamastaan väkivallasta, henkinen väkivalta oli Octoberin mukaan (2018, 23) huomattavasti fyysistä väkivaltaa yleisempää kaikilla luokkasteilla mitattuna. Tytöt kokevat kyseisen tutkimuksen mukaan poikia enemmän henkistä väkivaltaa. Fyysisen väkivallan osuus jäi tutkimuksen mukaan melko harvinaiseksi; noin joka 20. lapsi tai nuori on kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempansa taholta eikä sukupuolten välistä eroa juurikaan väkivallan yleisyydessä ollut. (October 2018, 23)

Tutkimusaineistostani nousi muutaman lapsen kohdalla esiin koulukiusaaminen uhrin aseman kautta. En kuitenkaan nostanut teemaa sen enempää esiin, koska se ei vastannut tutkimuskysymyksiini. Pereköydyttyäni tutkimuskirjallisuuteen väkivaltateeman osalta, havaitsin että myös koulukiusaaminen luetaan henkiseksi väkivallaksi. Octoberin (2018, 25) mukaan koulukiusaamista voidaan pitää väkivallan erityismuotona, mikä toteutuu usein toistuvana ja systemaattisena. October muistuttaa (mt., 25) että useiden tutkimusten valossa (esim. Moore ym. 2017) kiusatuksi tulemisella on yhteys mielenterveysongelmiin ja päihteiden käyttöön.

5.1.5 Haasteita vanhemmuudessa

Yläluokka ”Vanhemmuus” sisältää alaluokan käsitteet “Vanhemman voimavarat ja jaksaminen”, “Erovanhemmuus”, “Puutteet lapsen hoidossa”, ja “Kasvatukselliset syyt”. Tähän luokkaan kuuluvat ne ilmaukset, jotka viittaavat siihen, millaisia haasteita lapsen tai nuoren perhetilanteeseen ja vanhemmuuteen kokonaisuudessaan liittyy ja miksi ne sen vuoksi aiheuttavat lastensuojelullisen huolen.

“Vanhemman voimavarat ja jaksaminen”-alakäsite sisältää vanhemman uupumiseen ja väsymiseen liittyviä huolenilmaisuja. Olen pyrkinyt erottamaan nämä ilmaisut “Vanhemman psyykinen vointi”-alaluokasta, joka sisältyy “Psyykinen vointi”-yläkäsittien alle. Huolenilmaukset ovat hyvin lähellä toisiaan ja niitä oli mielestäni joissakin tapauksissa haasteellista erottaa toisistaan. Aineiston perusteella kuitenkin erottui, että vanhemman psyykinen vointi oli herättänyt jo mahdollisesti pidempään huolta ja se oli kokonaisvaltaisempaa masentuneisuutta sekä ahdistuneisuutta kun taas vanhemmuus-

kategorian alla oleva vanhemman voimavarat ja jaksaminen kuvaavat enemmän kokonaisvaltaista väsymistä ja uupumista perheen ja lapsen tilanteessa. Miellän tutkimuksessani termit “väsymys” sekä “uupumus” samankaltaisiksi tunnetiloiksi, joita en ole tässä nähnyt tarkoituksenmukaisena lähteä erottelemaan toisistaan.

Vanhemman voimavarat ja jaksaminen näkyy aineistossa monisyisenä. Aineistosta nousee suoraan esiin työntekijöiden näkemyksistä vanhemmuuden voimavaroja kohtaan:

“Huolta vanhemmuuden kyvystä toimia vanhempana tällä hetkellä...”

Vanhemman elämäntilanteet kuvataan useissa kirjauksissa kuormittaviksi ja voimavaroja vieviksi, mitkä vaikuttavat vanhempien jaksamiseen arjessa. Yhtä aineiston vanhempaa stressaa hänen kuormittava työtilanteensa ja työn jatkumisen aiheuttama epävarmuus. Vanhempi on kuvaillut tämän vaikuttavan myös siihen miten koki jaksavansa hoitaa lapsensa asioita. Toisella aineiston vanhemmalla voimavaroihin ja jaksamiseen vaikuttaa pitkä sairausloma minkä hän koki raskaaksi sekä henkisesti että taloudellisesti. Yhdellä aineiston vanhemmalla on pitkittyneen heikon terveydellisen tilanteen johdosta alkanut työkyvyttömyyseläke, minkä katsotaan vaikuttavan kokonaisuudessaan vanhemmuuden voimavaroja vieväksi suureksi osa-alueeksi.

Yhden aineiston perheen kohdalla vanhemmuuden voimavaroihin vaikuttaa toisen vanhemman vankilatuomio, toisessa perheessä vanhempi suorittaa yhdyskuntapalvelua. Vaikka näiden perheiden vanhemmat asuivat erillään, koetaan sen vaikuttaneen kykyyn ottaa vastuuta vanhemmuudesta ja näin ollen toisen vanhemman elämäntilanne kuormittaa toista vanhempaa enemmän.

Perhekokoonpanoon liittyvissä asioissa nousee esille vanhempien elämäntilanteet, jotka kuormittavat vanhempaa ja selittävät sitä kautta osittain vanhemman uupumisen. Yksinhuoltajuus nousee aineistosta suurimpana yksittäisenä perhekokoonpanoon kuuluvana asiana. Aineiston mukaan muutamia lapsia perhekohtaisesti lukuun ottamatta kaikki aineistossa esiintyneet lapset tulevat eroperheistä. Muutaman aineiston lapsen kohdalla nousee esiin perheen uusperhehaasteet. Osalla lasten vanhemmista näyttäytyy eron myötä vaihtuneet puoliset mitkä merkitsisivät lasten kannalta toistuvia muutoksia. Yhden lapsen kohdalla korostuu etävanhemman yhteydenpidon vaihtelevuus; vanhempi oli ollut lapsen elämästä pitkiä aikoja pois ja taas palannut lapsen elämään mukaan. Yhden aineoston lapsen

vanhempi oli kuollut itsemurhan kautta, mikä on vaikuttanut jäljelle jäävän vanhemman jaksamiseen.

Erovanhemmuuteen liittyen aineistosta nousee esiin erilaiset haasteet yhteisvanhemmuudessa. Erovanhemmuudella tarkoitetaan eronneita vanhempia, jotka kuitenkin ovat yhdessä lapsen elämässä mukana. Useimmat aineiston lapset asuvat lähivanhemmalla, mutta käyvät säännöllisesti etävanhemman luona. Osalla aineiston lapsesta on asumisjärjestely sovittu vuoroviikkojärjestelyllä molemman vanhemman luona. Kaikissa erovanhemmuuteen liittyvässä aineistossa näyttäytyy erovanhempien huono keskinäinen kommunikaatio mikä näyttäytyy lapsen tilanteessa lapselle vahingollisena. Osa vanhemmista on kuvaillut kommunikaatiovaikeuksien taustalla olevaa luottamuspulaa toista vanhempaa kohtaan. Osa vanhemmista on kokenut, että lapseen liittyvistä asioista sopiminen on ollut vaikeaa. Vanhemmilla on ollut myös erimielisyyttä lasten kasvattamiseen liittyvistä asioista. Yhden aineiston lapsen kodalla vanhempi ilmaisee huolensa toisen vanhemman päihteiden käyttöä kohtaan. Osa vanhemmista kokee vanhemmuuden vastuun jakautumisen epätasaisesti mikä harmittaa lähivanhempaa. Aineistosta ei löytynyt varsinaista kuvailua meneillään olevista huolto- tai tapaamisriidoista.

Yhteiskunnan poikkeustilanne eli koronapandemia näkyy aineistossa melko paljon kuormittaen erityisesti vanhempien jaksamista. Pandemian mukanaan tuomien rajoitusten vaikutusta perheiden elämään on aineistossa kuvailtu paljon. Erityisesti aineistosta nousee esiin poikkeusolojen vaikutus koronapandemian aikana lasten koulunkäyntiin. Vanhemmat kokevat hyvin kuormittavaksi tilanteet, joissa lapsi ei sitoutunut etäkoulun aikana tekemään tarvittavia koulutehtäviä tai jos lapsen oman toiminnanohjaus ei ole riittänyt etäkoulun suorittamiseen. Tilanne kärjistyi erityisesti muutamassa perheessä lapsiin kohdistuneeseen väkivaltatilanteeseen saakka vanhemman maltin menetyksen yhteydessä. Vanhemmat ovat kertoneet aineiston mukaan olevansa kuormittuneita koronapandemian ja etäkoulun aikana siitä, että perheenjäsenten pysytellessä ahtaissa tiloissa ympäri vuorokauden myös sisarusten väliset suhteet ovat kiristyneet ja lasten välinen sanaharkka ja riitely oli lisääntynyt vanhempien kertoman mukaan. Yhdessä perheessä tilanne on johtanut myös sisarusten väliseen väkivaltatilanteeseen fyysisen riitelyn muodossa. Perheet ovat kuvailleet työntekijöille myös parisuhteessa tapahtuneista muutoksista koronapandemian aikana. Osa vanhemmista kertoo olevansa stressaantuneita koronapandemian tuomista paineista työelämän suhteen. Tällä viitataan mitä ilmeisemmin vanhemman stressiin työn jatkuvuuden

tuomasta epävarmuudesta. Kaiken kaikkiaan voi siis päätellä koronapandemian vaikuttaneen kokonaisuudessaan perhedynaamisiin asioihin.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 25.5.2020 kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteyteen työryhmän lapsen oikeuksien ja lasten sekä perheiden hyvinvoinnin kartoittamiseksi sekä vahvistamiseksi koronaepidemian jälkihoidossa. Vaikka raportti laadittiin pian pandemian alkamisen jälkeen, raportissa on mainittu useita alustavia havaintoja kevään 2020 pandemian alun vaikutuksista lapsiperheissä. Työryhmän työskentely keskittyi erityisesti koronaepidemian akuutteihin seurauksiin, mutta siinä otetaan kantaa ja annetaan suosituksia myös pidemmälle aikavälille. (Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumiseksi 2020.)

Työryhmän arvion mukaan koronaepidemiolla on ollut huomattavan paljon vaikutuksia lasten ja perheiden hyvinvointiin erityisesti heidän oikeuksiensa näkökulmasta. Vaikka lapsilla on oikeuksien kautta hyvin erityinen asema, ovat ne poikkeusoloissa jääneet globaalillakin tasolla sivurooliin. Vaikka koronakriisi vaikuttaa Suomessa kaikkiin lapsiin, jäävät lapset kuitenkin keskenään eri asemaan. Työryhmä on kertonut raportissaan koronakriisin ensivaikutuksista perheiden ja lasten elämään. (mt., 10.)

Työryhmän mukaan pitkät poissaolot varhaiskasvatuksesta, koulusta ja mahdollisesti harrastuksista vaikuttaa erityisen paljon heikommassa asemassa oleviin lapsiin sekä niihin lapsiin, jotka tarvitsevat useampia palveluja ja erityistä tukea. Useat lasten ja nuorten palvelut ovat olleet koronakriisin vuoksi katkolla tai niitä on supistettu merkittävästi poikkeusaikana. Työryhmän mukaan poikkeusolot ovat johtaneet huomattavaan sosiaali- ja terveyspalveluiden palveluiden käytön laskuun, minkä seurauksena lasten, nuorten ja perheiden tuensaanti on hankaloitunut tai viivästynyt. Poikkeusoloilla on ollut vaikutuksensa myös vanhemmuuteen ja vanhempien jaksamiseen, mikä on lisännyt tarvetta tukitoimille. (mt., 10-11.)

Työryhmän mukaan erityisen paljon koronakriisi on vaikuttanut niihin lapsiin, nuoriin ja perheisiin, joilla on ollut jo ennestään haasteita arjessaan. Erityisesti psyykkisesti jo aiemmin huonosti voiville lapsille ja nuorille poikkeusolojen vaikutus on ollut merkittävä. Poikkeusolot ovat tuoneet lapsille turvattomuuden ja yksinäisyyden tunteita. (mt., 10-11.) Työryhmä muistuttaa, että jo pian koronakriisin alettua poliisin kotihälytystehtävät ovat

lisääntyneet. On myös epäilty, että koronakriisin aikana osa perheiden ongelmista jää pimentoon: Todennäköisesti perheväkivalta, jopa lapsiin kohdistuen jää jää todennäköisesti aiempaa useammin havaisematta ulkopuolelle. Tärkeä havainto on myös se, että poikkeusolot ovat vähentäneet lastensuojeluilmoituksia, vaikka todennäköistä on ettei lapsiperheiden tarvitsema tuki ole korona-aikana vähentynyt. (Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumiselle 2020, 10-11.)

Vanhempien voimavaroihin vaikuttavat aineistoni mukaan useat lapsiin liittyvät asiat. Lasten ja nuorten koulunkäyntiin liittyvät haasteet vaikuttavat vanhempien voimavaroihin ja jaksamiseen kuten edellisessä kappaleessa on jo viitattu. Vanhemmat kokevat monella tavoin keinottomuutta tilanteissa, joissa lapselle on kertynyt paljon koulupoissaoloja. Osa vanhemmista kokee tehneensä kaikkensa auttaakseen lastaan kouluun lähtemisessä.

Aineistossa esiintyy lapsen kehitykseen liittyviä huolia, jotka verottavat vanhempien voimavaroja ja jaksamista. Aineiston mukaan lapsen kehitykseen liittyviä tekijöitä ovat neuropsykiatriset häiriöt kuten ADHD. Lapsen kehitykselliset vaikeudet liittyvät aineiston mukaan erityisesti keskittymiseen ja tarkkaavaisuuteen liityvissä asioissa, mitkä näkyvät haasteina päiväkodissa ja koulussa. Haasteet tulevat esiin etenkin suurissa ryhmissä kun taidot eivät vastaa ikätasoista. Aineistossa mainitaan myös haasteena heikot tunne- ja sosiaaliset taidot leikki-ikäisellä lapsella.

Muutamissa aineiston lapsissa näyttäytyy normaalit ikään kuuluvat kehitysvaiheet, jotka kuitenkin kuormittavat lasten vanhempia. Yhdellä lapsella esiintyy vaikeaa uhmaikää, mikä on vienyt vanhemmuuden voimavarat äärirajoille vaikka sen katsotaankin kuuluvan lapsen normaaliin ikäkehitykseen. Toisen lapsen murrosikä ja siihen liittyvä kehitystehtävä vanhemmista irtaantumisessa koetaan vanhempien puolelta haasteeksi, mikä on verottanut heidän jaksamistaan kasvatustyössä.

Minna Raunio käsittelee omassa Pro gradu-tutkielmassaan (2020, 34) vanhemman uupumusta ja sen vaikutusta kasvatukseen. Raunion mukaan uupumus mielletään läheisesti väsymyksen käsitteeseen, jossa väsymys koetaan usein myös fyysisenä tarpeena levätä. Uupumuksen voidaan kuitenkin yleisesti ajatella olevan myös kroonistunut olotila, mikä ei helpotu nukkumalla.

Raunio tutkimuksen käsittely tuo ilmiötasolla esiin samankaltaisuutta aineistostani nousseiden ilmiöiden kanssa. Uupuminen kokemuksena on hyvin moniselitteinen ja subjektiivinen kokemus. Rantalaiho (2006) käsittelee uupumista voimakkaana fyysisen väsymisen tunteena, jossa voimavarat on kulutettu loppuun. Tämän määrittelyn mukaan fyysisen olotilan lisäksi tunteeseen liittyy voimakas psyykinen toivottomuuden tila, mikä saattaa ilmetä myös avuttomuutena. Uupumus voi pitkään jatkuessaan edetä masennukseen saakka (Rantalaiho 2006). Vanhempien uupumista on kuvattu myös Mikolajczakin, Briandan sekä Roskamin vuoden 2018 tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa vanhempien uupumukseen katsottiin liittyvän sekä vanhemman rooliin uupumista sekä ajoittaista kyllästymistäkin sekä tunnetasolla emotionaalista etäisyyden tunnetta lapsia kohtaan. Vanhemmat kuvailivat uupumustaan rasittuneisuuden ja tyhjyyden tunteilla. Osaa syvää uupumusta tunteneista vanhemmista koki väsyneensä vanhempana toimimiseen niin ettei heillä ollut voimavaroja toteuttaa vanhemmuuttaan. Nämä vanhemmat kokivat lasten vieneen heidän kaikki voimansa ja tiedostivat etteivät jaksaneet huolehtia lapsista niin kuin kuuluisi. (Mikolajczak, Brianda ja Roskam 2018.) Saman tutkimuksen mukaan vanhemmat olivat kertoneet vanhemmuuden muuttuneen suoittamiseksi, jolloin suhde lapseen koettiin etäisemmäksi. (Raunio 2020, 34.)

9.10.2019 julkaistu tutkimusuutinen ”Korkeat vaatimukset uuvuttavat vanhemmat” antaa moniulotteisen kuvan vanhemmuudesta ja siihen liittyvistä vaatimuksista nykypäivänä. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen VoiKu-hankkeessa tarkasteltiin ensimmäistä kertaa Suomessa tarkkaan sitä mitkä asiat vaikuttavat vanhempien uupumiseen Suomessa. VoiKu-hanke on lyhenne vanhemmuuden voimavara- ja kuormitustekijöistä. Tutkimusta varten kerättiin aineistoa 1725 suomalaisvanhemmalta. Aineisto analysoitiin käyttämällä rakenneyhtälömallinnusta. Tulosten mukaan perheeseen liittyvistä asioista uupumista aiheuttivat erityisesti perheen taloudellinen tilanne, työttömyys sekä lapsilla olevat erityistarpeet. (Korkeat vaatimukset uuvuttavat vanhemmat 2019.) VoiKu-tutkimuksen tutkijat Matilda Sorkkila ja Kaisa Aunola huomasivat voimakkaimman yhteyden uupumiseen vanhemmilla, kenellä oli perheessä erityislapsi. Tutkimuksen mukaan erityisesti nuoremmilla vanhemmilla oli korkeampi riski uupua. Sorkkila pohti tämän liittyvän mahdollisesti vanhemman ristiriitaan vapauden, itsensä toteuttamisen ja perhe-elämän vaatimusten välillä. Toisaalta se voi hänen mukaansa heijasta myös nuorten vanhempien kokemaa työelämän ja taloudellisen aseman epävakautta. Sorkkilan ja Aunolan mukaan heikko toimeentulo ja työttömyys näyttäytyivät selvästi vanhemmuudessa

uupumiseen. Tutkijat pohtivat, että mahdollisesti toimeentuloon liittyvä stressi ja häpeä vievät vanhemmuuden voimavaroja. Tutkijoiden mukaan tämä on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys, koska vanhempien hyvinvointi vaikuttaa aina myös lasten hyvinvointiin. Uupumusriskin nähtiin olevan erityisen suuri mikäli ulkopuolelta tulevien vaatimusten lisäksi vanhemmalla itsellään oli suuret odotukset ja tavoitteet omalle vanhemmuudelleenkin. (Sorkkila & Ainola 2019.)

Aineistosta on löydettävissä ilmauksia, jotka viittaavat puutteisiin lapsen hoidossa. Puutteilla tarkoitan tässä yhteydessä lapsen perustarpeita eli fyysisiä tarpeita (ravinto, uni, puhtaus). Huoli lapsen olemuksesta nousee esiin useissa asiakaskirjauksissa. Lapsia on kuvailtu eri tahoilla toistuvasti nälkäisiksi ja väsyneiksi, jolloin työntekijöille on noussut huoli lasten saamasta perushoivasta kotona.

Osassa aineistossa näkyy vanhemmuudesta puuttunut riittävä ikätasoinen valvonta ja näin ollen lasten yksin jääminen ilman aikuisen tarjoamaa turvaa. Joissakin kirjauksissa käy ilmi, että vanhemman ollessa paljon töissä tai viettämässä aikaa seurustelukumppanin asunnolla, lapset viettävät pitkiäkin aikoja ilman läsnäolevaa aikuista. Pienempien lasten kohdalla poissaolot ovat ilta-aikaan tapahtuneita, mutta murrosikäisen (14 vuotta) nuoren kohdalla lapsi on jätetty asumaan kotiin säännöllisesti yksin kotiin joka toinen viikko. Tämän lapsen on kuvailtu viettäneen jopa joulun yksin kotona. Näiden kuvailtiin aiheuttavan turvattomuutta lapsille.

Aineistossa on joitakin esimerkkejä vanhemman harkintakyvyn pettämisestä ja näin ollen vaikeudelta suojella lasta. Yhtenä esimerkkinä aineistossa mainitaan lapsen kuljettaminen autolla, jossa vanhempi ajoi autoa päihtyneenä.

Kasvatuksellisia syitä löytyy aineistosta paljon. Osa vanhemmista kuvailee arkeaan sekasortoiseksi ja työntekijät arvioivat tämän johtuvan kasvatuksellisista haasteista ja rutiinien puuttumisesta perheessä. Vanhemmat kuvailevat erityisesti iltojen olevan vaikeita, missä nukkumaanmeno koetaan hankalana. Yhden perheen vanhempi kertoo joutuvansa pitämään lastaan säännöllisesti kiinni estäessään tätä satuttamasta itseään ja muita perheenjäseniä.

“ Vanhemmat sitä mieltä että arki on kaoottista...”

Osa vanhemmista kokee neuvottomuutta suhteessa lapsiinsa. Osa pienistä lapsista käyttäytyy kotona vanhempaa satuttaen, esimerkiksi purren vanhempaa ja heittäen tavaroita häntä kohti. Lapsien kerrotaan reagoivan voimakkaasti ja näyttävän tunteensa huutamalla. Muutama vanhempi kuvailee lapsen olevan perheen “pomo” ja kokevat etteivät saa minkäänlaista otetta lapsiin. Lapset haastavat voimakkaasti vanhempiansa aineiston mukaan.

Vanhemmuuden kyvystä kirjoitetaan “vanhempien toimimattomina kasvatukseenkeinoina”. Osa aineiston vanhemmista tuntuu pelkävän vastuunottoa arjesta eikä koe olevansa perheessä auktoriteetti. Yksi aineiston äiti kuvaa arjen hankaluutta ja kertoo ettei uskalla lähteä lasten kanssa ulos ainoana vanhempana, koska nämä voivat lähteä juoksentelemaan kaikki eri suuntiin.

Vanhempien lasten kohdalla haasteet kasvatuksessa liittyvät kommunikaatiohaasteisiin ja ikätsoisen kasvatuksen toteuttamiseen. Muutama aineiston nuori kokee ettei häneen luoteta tarpeeksi ja anneta kaipamaansa rauhaa.

Nuori koki ilmapiirin kotona huonoksi ja kaipasi enemmän rauhaa:

“Äiti tulee mun reviiirille...”

“Kotona kauhee meteli ja se ahdistaa”. Nuori koki oman ja sisarustensa elämän kotona rajattomaksi ja olisi toivonut perheeseensä enemmän sääntöjä.

Nuorten kohdalla aineistossa näkyy myös luvattomat poissaolot kotoa, mihin vanhemmat eivät koe osaavansa puuttua riittävällä tasolla. Vanhemmat kertovat kokeilleensa nuorten rajojen asettamiseksi kaikenlaista; muun muassa sanktioita, mitkä eivät kuitenkaan olleet tuoneet haluttua lopputulosta. Yksi aineiston nuoruusikäisistä katoaa kirjausten mukaan useaksi päiväksi, eivätkä vanhemmat saa häneen yhteyttä.

Nuorten itsenäistymisvaiheeseen liittyy vanhempien puolelta kipuilua ja vaikeutta antaa nuoruusikäiselle vastuuta. Vanhemman raportoidaan muun muassa estäneen nuoruusikäisen pääsy kaupungille, koska vanhempi pelkää nuoren tulevan tapetuksi tai raiskatuksi. Nuoren itsensä on vaikeaa ymmärtää vanhempien käytöksen takana olevia syitä:

“Äiti leikkii vain ajoittain hyvää vanhempaa, sen säännöt on kuitenkin vain vittuilua...”

Murrosikäisten lasten kohdalla vanhemmilla on huoli siitä miten näiden käytös vaikuttaa perheen pienempiin lapsiin. Nuorten kuvaillaan uhmaavan kodin sääntöjä ja tämän pelätään “tarttuvan” nuorempiin sisaruksiin.

Aineistossa kuvataan myös vanhempien ja lasten välisiä kommunikaation vaikeuksia. Erityisesti uusperheissä havaitaan toimimattomia lapsi-aikuinen välisiä suhteita. Nuori kuvailee perheenjäsentensä, erityisesti sisarten voivan huonosti. Nuori kuvaa ettei luota vanhempiansa eikä tämän vuoksi halua heille omista asioistaan kertoa. Toinen nuori tuntuu säästelevän vanhempaansa omilta murheiltaan jättämällä kertomatta asioistaan, jotta vanhemman ei tarvitsisi olla huolissaan hänestä. Nuori kuvaa ettei “halua olla taakka” vanhemmilleen. Joskus myös ulkopuoliset tahot kuten lasten ystävät ovat kiinnittäneet huomionsa perheen sisäisiin asioihin ja yrittäneet puuttua tilanteisiin :

“Jos mun äiti tietäis teidän tilanteesta, se tekisi varmasti lastensuojeluilmoituksen”.

Vanhemman tunteiden sanoittaminen lapselle jää useissa perheissä aineiston perusteella hyvin niukaksi. Useat nuoret kuvaavat suhdettaan vanhempaansa etäiseksi siitakin huolimatta, että he asuvat samassa taloudessa. Muutama nuori kokee, että vanhemmat pitävät eri arvoisessa asemassa samassa perheessä asuvia lapsia.

Aineistossa ilmenee jonkin verran emotionaalista kaltoinkohtelua, minkä miellän tutkimuksessani lapsen tunnetilojen sivuuttamisena ja lapsen “näkyttömyydellä” perheen arjessa. Yksi nuoruusikäisistä pohtii kodin ulkopuolelle muuttamista sijoituksen myötä, koska kokee ettei ketään kiinnosta hänen olemassaolonsa kotona.

Useilla lapsilla ja nuorilla on tunne ettei kukaan, etenkin vanhemmat välittäisi heistä. Lapset ja nuoret sanoittavat tunteitaan ja kokemuksiaan:

“ En tiedä välittääkö isä”, “ Isä on tunnevämmäinen”, “Ei äiti mua rakasta”

Yhden nuoren vanhempi kertoo ettei hänellä ole jaksamista kuunnella lapsensa ongelmia ja kertoo kokeneensa ettei ole koskaan saanut luotua kunnollista tunneyhteyttä lapseensa.

5.1.6 Perhe-elämän kuormittavuus

Yläluokka ”Perhe-elämä” sisältää alaluokan käsitteet ”Arjenhallinta”, ”Perheen sisäiset syyt” ja ”Ilmapiiiri”. Tähän luokkaan kuuluvat ne ilmaukset, jotka viittaavat siihen, millaisia haasteita lapsen tai nuoren perhetilanteeseen ja vanhemman arjenhallintaan kokonaisuudessaan liittyy ja miksi ne sen vuoksi aiheuttavat lastensuojelullisen huolen.

Vanhemman arjenhallinta-alaluokka pitää sisällään vanhempien taloudellisiin vaikeuksiin liittyviä haasteita. Aineiston mukaan taloudellisia vaikeuksia kuvataan pitkäaikaisiksi. Konkreettisine esimerkkeinä aineistosta nousee esiin maksamattomat vuokrat, mitkä vaikuttavat koko perheen arkeen. Lastensuojelullinen huoli liittyy lapsen asumiseen vanhempien taloudellisen epävarmuuden vuoksi. Aineistossa kuvaillaan yhden perheen kohdalla maksamattoman sähkölaskun seurauksena tullutta sähköjen katkaisua ja jopa perheen häätöuhkaa. Kaikki aineiston perheiden taloudellisiin vaikeuksiin liittyneet kirjaukset liittyvät nimenomaan pitkäaikaisiin, ei kertaluonteisiin taloudellisiin vaikeuksiin. Vanhemman taloudelliset vaikeudet ovat arjenhallintaan liittyvien yksilökohtaisten haasteiden lisäksi yhden perheen kohdalla rakenteellisista syistä johtuvia vanhemman jouduttua pidemmälle sairauslomalle. Vanhemmat kokevat pitkittynyttä stressiä talousvaikeuksista mitkä vaikuttavat vanhemmuuden voimavaroihin ja vanhemman jaksamiseen. Yksi aineiston perheen vanhemmista on kertonut velkaantuneensa jouduttuaan ottamaan taloudellisten vaikeuksien selättämiseksi erilaisia korkeakorkoisia lainoja ja käyttäessään yksityisiä lääkäripalveluja perheenjäsentensä terveydellisiin huoliin. Vanhemmat olivat aineiston mukaan saaneet aikaisemmin apua taloudellisiin vaikeuksiin, mutta tilanteen mentyä pitkälle, ei maksamattomia vuokria enää myöskään auttajatahon puolelta maksettu minkä vuoksi tilanteet kriisiytyivät taloudellisesti.

Terveyden ja hyvinvointilaitoksen huosTa-hankkeessa (2014-2015) kartoitettiin muun muassa lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä. Hankkeen päätulosten mukaan perheen köyhyys ja huono-osaisuus näkyi erityisesti nuorempien lasten perheissä. Tulosten mukaan alle kouluikäisten lasten äideistä neljännes on poissa työelämästä, eläkkeellä tai pitkäaikaissairas (Heino ym. 2016, 7).

Perheen sisäiset syyt pitävät sisällään useita erilaisia asioita, jotka ovat olleet myötävaikuttamassa lasten kokonaisvaltaiseen tilanteeseen ja näin ollen lastensuojelulliseen huoleen. Suurin kokonaisuus tähän liittyen liittyy aineiston mukaan kodin kuormittavaan

ilmapiiriin ja perheenjäsenten välisiin suhteisiin sekä perhedynamiikkaan. Perheet kuvailevat myös aikuisten välistä parisuhteessa riitaiseksi. Toisaalta aineistossa kuvaillaan myös parisuhteen tilaa puhumattomuudella. Lasten ollessa pieniä, vanhemmat olivat kokeneet vauva-arjen olleen kuluttavaa, mikä oli vaikuttanut vanhempien tilanteeseen. Osa parisuhteissa olevista vanhemmista kokee kantavansa arjessa suurimman osan vastuusta kodin ja lasten suhteen ja kertoo olevansa tämän vuoksi kuormittunut. Muutama aineiston vanhempi on kokenut joutuvansa kantamaan vastuuta myös toisesta vanhemmasta, joka on ollut joko fyysisen tai psyykkisen vointinsa vuoksi kykenemätön huolehtimaan lapsista. Yksi vanhempi toivoo avioeroa, mutta kokee olevansa kykenemätön eroamaan, koska on riippuvainen puolisoista lastenhoidon suhteen. Yhdellä aineiston perheen vanhemmilla on hyvin ristiriitainen suhde, jossa vanhemmat erosivat ja palasivat toistuvasti yhteen. Tämän suhteen kuvaillaan olevan lapsen kannalta hyvin vahingollinen.

“Pitkään jatkunut negatiivinen kierre perheessä”

Perheenjäsenet kertovat perheessä kuormittavista asioista, joita on esimerkiksi vanhemman lapsen huostaanotto ja sijoittaminen. Vanhemmat ja kotiin jääneet sisarukset kokevat tilanteen vaikeaksi kaikille. Myös kotoa muuten muuttaneiden sisarusten elämäntapa (päihteet, rikollisuus) huolestuttaa perheenjäseniä. Muutamissa perheissä on tapahtunut hiljattain traumaattisia asioita (kuolemia ym.) mitkä horjuttavat vanhempien jaksamista. Yhdessä perheessä kaikilla lapsilla on vanhemman lisäksi paljon somaattisia ja psyykkisiä sairauksia, mitkä kuormittavat koko perheen jaksamista.

Ilmapiiri-käsite pitää sisällään perheen vuorovaikutuksellisia asioita. Nämä huolenilmaukset liittyvät melko läheisesti kasvatuksellisiin vuorovaikutuksen haasteisiin vanhemman ja lasten välillä. Olen pyrkinyt kuitenkin erottamaan nämä keskenään niin, että ilmapiiri käsitteen alla ei ole kyse suoraan kasvatuksellisista haasteista vaan enemmänkin koko perheen sisäisestä ilmapiiristä.

5.2 Muiden tekijöiden merkitys palveluiden rajapinnalla

Pohdin toisen tutkimuskysymyksen kautta muiden aineistosta nousevien tekijöiden merkitystä asiakkuuden siirtämiseen perhesosiaalityöstä lastensuojeluun. Tässä yhteydessä havaitsin aineistosta runsaasti merkintöjä asiakkuuden siirtoihin liittyen siitä kuka päätöksen

siirtymisestä tekee. Valitsin tämän vuoksi teorian portinvartijuudesta sekä katutason byrokraateista.

Toinen tutkimuskysymys tuotti suoraan aineistosta neljä luokkatasoa, jotka ovat resurssit, tukea pyytävät perheet, perheiden vastentahtoisuus sekä akuutit asiakastilanteet.

5.2.1 Resurssien tärkeys

Resursseilla tarkoitan tutkimuksessani ainoastaan asiakkaille suunnattuja palveluja. Resurssit eivät näin ollen käsitä tutkimuksessani esimerkiksi työntekijöiden määrään. Resurssit pitävät sisällään jo kokeiltuja palveluita, mutta niiden toimimattomuutta tai riittämättömyyttä asiakkaan kohdalla. Resurssit edustavat myös tarvittavien palveluiden puuttumista tai niiden jonottamista.

Yleisin syy asiakkuuksien siirroissa lastensuojeluun liittyy resursseihin, joista yleisin syy on palveluiden toimimattomaksi toteaminen peruspalveluiden puolella. Resursseja käytetään syinä asiakkuuksien siirroissa lähes kaikkien aineiston lasten kohdalla. Suurimmalla osalla näistä asiakkaista on ollut runsaasti lasta tai nuorta sekä perheitä tukevia palveluja sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon puolelta. Aineistosta nousee yleisimpinä käytössä olleina palveluina terveydenhuollon puolelta tarjottua palvelua kuten perheneuvolaa, nuortenasemaa, lasten-tai nuorisopsykiatria ja lääkehoitoa. Näiden lisäksi myös koululla on ollut suuri rooli lasten auttamiseksi koulun tarjoamien tukitoimien kautta. Koulun tukitoimista aineistossa mainitaan muun muassa koulupäivien lyhentäminen, vuosiluokkiin sitoutumattoman oppimäärän päätös, erityisluokkaan siirtäminen ja koulukuraattoripalvelut. Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita on usein käytetty jo melko pitkään. Niistä yleisimpänä esiintyy perhetyö ja tukiperhetoiminta. Muutamilla asiakkailla esiintyy ammatillista tukihenkilötoimintaa. Muista palveluista mainitaan muun muassa lapsiperheiden kotipalvelu ja lastenhoitoapu. Aineiston mukaan eniten hyötyä nuorten ja perheiden tukemisessa on koettu perheiden mielestä saaneen etsivästä nuorisotyöstä, kirkon nuorisotyöstä ja erityisnuorisotyöntekijän tapaamista. Nämä konkreettiset palvelut koetaan usein perheiden arvioimina hyvinä, mutta ne eivät itsessään ole pystyneet vaikuttamaan perheiden kokonaisvaltaiseen tilanteeseen merkittävästi.

Aineiston mukaan työntekijöiden arvio on useiden perheiden mukaan se ettei perhe ole hyötynyt palveluista riittävässä määrin.

“Siirretään lastensuojeluun, koska pitkäaikainen tuen tarve, jossa muutostyöskentely on mahdollista. Kaikki tehty jo ja palvelut käytetty”

Muutamissa asiakkuuksissa näkyy myös perheiden oma arvio siitä etteivät he kokeneet hyötyvänsä tarjotusta tuesta, erityisesti perhetyö koettiin toimimattomaksi perheiden omien arvioiden suhteen:

“Aikaisemmin ollut perhetyötä josta äiti ei ole kokenut hyötyvänsä, motivoitu kuitenkin perhettä ottamaan tarjottua tukea vastaan.”

Aineistosta ilmenee, että peruspalveluiden palveluvalikko sosiaalipalveluiden suhteen on kapea ja palveluvalikoima hyvin niukka. Asiakaskirjauksissa esimerkiksi mainitaan, että koska perhetyö ei ole tuonut toivottavaa muutostyötä perheeseen, siirretään asiakkuus lastensuojeluun parempien resurssien vuoksi. Epäsuorasti aineistosta oli siis luettavissa, ettei peruspalveluilla ole ollut mahdollista tukea perhettä näissä tilanteissa riittävästi. Käytännössä aineiston mukaan asiakkaille tarjolla olleet sosiaalihuoltolain mukaiset peruspalvelut ovat kunnan itsensä järjestämä perhetyö, tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta sekä sosiaalityö sekä sosiaaliohjaus. Aineiston mukaan nähtävillä on ollut, että kyseiset palvelut osoittautuivat riittämättömiksi useamman perheen kohdalla. Aineistossa ei mainittu ostopalvelujen käytöstä eikä niitä ole kyseisessä kunnassa sosiaalihuoltolain mukaisissa palveluissa perhesosiaalityön puolella mahdollisuutta käyttää.

Aineistosta tulee myös esiin tilanteita, joissa nuori ja perhe olisi ollut motivoitunut ottamaan tarjottua tukea vastaan, mutta sitä ei ollut välittömästi saatavilla. Nämä asiakkaat laitettiin joko jonoon odottamaan tarvittavaa palvelua tai siirrettiin lastensuojeluun sillä perusteella, ettei asiakkaan edun mukaiseksi katsottu palvelun jonottamista. Riskinä nähtiin, että perheen tilanne kriisiytyy pahemmaksi odottamisaikana.

Lastensuojeluun siirtyminen nähtiin usein väylänä saada tarvittavaa ja oikea-aikaista apua lapselle ja perheelle:

“Siirretään lastensuojeluun, jotta lapsi ja vanhemmat voivat saada riittävän tiivistä tukea. Arvioitu ettei perhesosiaalityön perhetyötä voi jäädä odottamaan”.

“Kerrottu isälle lastensuojelun mahdollisuudesta tukea X:ää ja perhettä”

Osa asiakkaille tarjotuista palveluista ei vastaa asiakkaiden tarpeisiin sen vuoksi, että esimerkiksi palveluiden käyttö on rajattu vain virka-aikaan. Yksi aineiston nuorusikäisistä kokee hänelle tarjotun keskusteluavun tärkeäksi, mutta ei halua sitoutua palveluun, koska sitä on tarjolla ainoastaan koulupäivien aikaan. Tämä nuori pitää itse koulunkäynnin toteutumista tärkeänä asiana itselleen eikä halua selitellä opettajalle säännöllisiä poissaoloja tuen vastaanottamisen vuoksi.

Koronaepidemian vaikutukset palveluiden saatavuudessa ja toteutumisessa näkyvät aineistossa jonkin verran. Erityisesti tämä on aineiston mukaan näkynyt nuorille sekä vanhemmille suunnatuissa mielenterveyspalveluissa sekä perhetyössä. Nuorusikäisten kohdalla näkyy myös koronapandemian vaikutukset harrastustoiminnan loppumisessa tilanteissa, joissa säännöllinen harrastus on ollut nuoren voimavara ja suojaava tekijä. Perhetyön tapaamisia vähennettiin aineiston mukaan koronapandemian takia.

Valtioneuvoston 2020 julkaisun mukaan (2020, 18) koronakriisin hoitaminen on tuonut esiin sosiaalipalveluiden pirstaleisuuden ja palveluihin pääsemisen vaikeuden. Koronakriisin myötä on tullut työryhmän mukaan näkyväksi, että ennaltaehkäiseviä palveluita on lisättävä ja palveluita integroitava asiakkaiden edun mukaisesti. Palvelut eivät ole koronakriisin aikana toimineet toivotunlaisesti eivätkä perheet ole palveluiden ruuhkautumisen vuoksi saaneet tarvittavaa apua ajoissa. (Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: Lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta 2020).

Palvelujen oikea-aikaisuus sekä asiakaslähtöisyys ja palvelujen riittävä toteutuminen (käyntimäärät) nousivat vahvasti aineistosta esille. On hyvin tärkeää, että resurssit sosiaalipalveluissa olisivat sellaiset, joilla asiakkaat saisivat palveluita oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti niin, ettei asiakkaan tarvitsisi joutua odottamaan tarvitsemiaan palveluja. Palvelujen tulisi lisäksi riittäviä suhteessa niiden toteuttamiseen ja niiden toteuttaminen täytyisi sujua jollakin tapaa myös koronapandemian aikana. On selvää, että muutostyöskentely vaatii prosessinomaista työskentelyä, jotta perheeseen saadaan muutoksia. Mikäli käyntimäärät esimerkiksi perhetyössä jäivät hyvin vähäiseksi, ei palvelulla ole mahdollisuutta toimia toivotunlaisesti. Myös tukihenkilötoiminnassa tärkeä elementti on tuetun ja tukihenkilön säännölliset tapaamiset, jotta nuorelle voi kehittyä tukihenkilön kanssa luottamuksellinen suhde.

Tutkimukseni aineiston valossa näyttää siltä, ettei sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisten palvelujen toteutuminen ole kunnassa riittävällä tasolla. Tulosten mukaan sosiaalipalveluihin tarvitaan enemmän resursseja, joilla asiakkaita voidaan tukea. Tämä on ensisijainen edellytys sille, että asiakkuudet voitaisiin perustasolla hoitaa. Tulosten mukaan lähes kaikki aineistossani esiintyneet asiakkuudet siirrettiin lastensuojeluun parempien palveluiden saamisen toivossa. Koska tämä ei ole ollut sosiaalihuoltolain tarkoitus eikä tavoite, voidaan tämän tutkimuksen perusteella sanoa, ettei perustason palveluilla ole onnistuttu riittävässä määrin tukemaan asiakkaita.

5.2.2 Tukea pyytävät perheet

Tukea pyytävät perheet- luokkatasoon kuuluu asiakkaiden aktiivisuuteen liittyvät ilmiöt. Tässä luokassa vanhempien aktiivisuus näkyy pyyntönä saada lapselle lastensuojeluasiakkuus oikeanlaisten palveluiden saamiseksi. Muutama aineiston vanhempi kokee lapsensa tilanteesta epätoivoa ja toivoo näin ollen lastensuojelun tekemää interventiota tilanteessa. Nämä vanhemmat ovat nostaneet esiin toiveen lapsen sijoittamisesta ja huostaanotosta.

Vanhemmat, jotka toivovat itse lapsensa pääsemistä lastensuojelun asiakkuuteen, ovat hyvin huolissaan lapsensa ja koko perheen tilanteesta ja ajattelevat lastensuojelulla olevan paremmat mahdollisuudet auttaa koko perhettä. Vanhemmat eivät ole kokeneet hyötyvänsä perhesosiaalityön asiakkuudesta eikä se ollut tuonut perheen elämään kaivattua muutosta. Näillä aineiston vanhemmilla on itsellään toiveita ja ajatuksia mitkä palvelut voisivat auttaa tilanteessa:

“Toivovat perhetyötä ja etenkin miespuoleista työntekijää, tukea molemmille vanhemmille, päihteettömyyden tuki ja turvalliset isän ja pojan väliset tapaamiset”

“Äiti toivoo perhetyöltä konkreettista apua päiväkodista hakemiseen”

“Isä kaipaa tukea vanhemmuuteensa, on ollut tyytyväinen aikaisemmin perhetyöhön”

Epätoivoa lapsensa tilanteesta kokeneiden vanhempien joukossa on vanhempia, jotka ovat alunperinkin ottaneet itse yhteyttä sosiaalipalveluihin avun saamiseksi. Nämä vanhemmat ovat aineiston mukaan sitä mieltä ettei heille peruspalveluiden kautta tarjotut palvelut ole olleet tilanteessa riittäviä. Niissä tilanteissa missä perhesosiaalityöllä ei ole ollut tarjota

riittäviä palveluja lapselle, vanhemmat ovat itse kokeneet ettei lapsen tilanne voi odottaa palveluiden jonottamista perhesosiaalityön puolelta. Nämä vanhemmat ovat itse aktiivisia vaatiessaan saada lapsen asiakkuus lastensuojeluun, koska ovat ajatelleet saavansa sitä kautta parempaa tukea lapsen tilanteeseen.

Yksi aineiston vanhempi toivoi apua lastensuojelusta, jotta tilanne ei kriisiytyisi täysin:

X:llä alkanut kontakti lastenpsykiatriaan akuutti- ja arviointiyksikköön, aloitettu lääkitys väkivaltaisen käytöksen hillitsemiseksi, joka jonkin verran auttanut. Asiakkuus perhesosiaalityössä: Palveluina tukiperhe ja perhetyö. Vanhempi toivoo tukiviikonloppujen lisäämistä, mutta se ei ole tukiperheen puolelta mahdollista. Vanhempi on tilanteessa voimaton eikä vapaa viikonloppu kerran kuukaudessa ole hänen mielestään riittävä tuki. Vanhemman oma terapia on tauolla koronan vuoksi. Vanhempi pelkää oman tilanteensa romahtamista ja sitä ettei jaksaa kuin nukkua. Vanhempi toivoo lisäapua ja lastensuojelun asiakkuutta, jotta jaksaa olla X:lle arjessa vanhempi.

Asiakasdokumenttien perusteella on vaikeaa yksiselitteisesti tulkita mikä merkitys vanhempien omilla toiveilla asiakkuuksien siirtymisen suhteen oli. Käsitykseni mukaan asiakkuuden siirto on nopeutunut, mikäli vanhemmalla on ollut motivaatiota lapsen lastensuojeluasiakkuuden alkamiseen, mutta tämän isäksi myös työntekijät ovat arvioineet tilannetta kokonaisvaltaisesti. Yhden aineistossa esiintyneen perheen kohdalla asiakkuus ei siirtynyt lastensuojeluun vanhempien pyynnöstä huolimatta vaan työntekijät pitivät esimiehensä kehoituksesta asiakkuutta vielä lastensuojelussa. Myöhemmin tilanteen kriisiytyessä asiakkuus siirrettiin lastensuojeluun.

5.2.3 Perheiden vastentahtoisuus

Perheiden vastentahtoisuus-luokkatasossa näyttäytyy aineistossa tarjotuista palveluista kieltäytymisenä ja sitoutumattomuutena niiden käyttöä kohtaan.

Aineiston mukaan asiakkaana olevat nuoret tai hänen vanhempansa eivät nähneet tarjotuille palveluille tarvetta tai ovat kieltäytyneet niistä muista syistä. Palvelut, joista on kieltäydytty, koskevat pääsääntöisesti perhetyötä, mutta nuorten oma kieltäytyminen taas koskee tukihenkilötoimintaa. Vanhemmat ovat kieltäytyneet myös hyvin konkreettisesta avusta kuten nuoren kouluun saattamisesta tämän koulunkäyntiongelmien tukemisessa.

Vanhempien kuvaillaan kieltäytyneen palveluista joko sanallisesti tai epäsuorasti niin, ettei vanhempia ole tavoitettu pitkään aikaan palveluiden eteenpäin saattamiseksi. Osa vanhemmista on kertonut työntekijöille ettei usko muutostyön mahdollisuuteen kyseisillä tarjottavilla palveluilla, vaikka ovat lapsen ja nuoren haasteet tiedostaneetkin. Osa vanhemmista on kokenut, että tarjotusta tuesta koituisi enemmän perheelle stressiä kuin hyötyä niissäkin tilanteissa, joissa vanhemmat ovat itse tuoneet esiin neuvottomuuttaan lapsen kasvattamiseen liittyvissä asioissa. Perhesosiaalityössä on pyritty motivoimaan asiakkaita tuen vastaanottamiseen näissä tilanteissa ja pyritty räätälöimään tukea perheen tarpeita palvelevaksi. Eräässä aineiston perheessä koko perheelle tarkoitettua perhetyötä annetaan tukihenkilötyyppisesti nuorelle, koska vanhemmat eivät ole itse sitoutuneet työskentelyyn.

Vastentahtoisuutta esiintyy myös sosiaalipalveluiden lisäksi kieltäydyttäessä koulun tarjoamasta tuesta sekä terveydenhuollon palveluista. Osa asiakkaista ottaa palveluita näennäisesti vastaan, mutta käytännössä jättää sitoutumatta niihin. Aineiston mukaan sitoutumattomuus koskee erityisesti koulukuraattorin palveluita ja nuorisopsykiatria kohtaan sekä vanhempien että nuoren itsensä osalta.

Vastentahtoisten perheiden kohdalla työntekijän keinot auttaa ja tukea perhettä ovat hyvin niukat. Perheiden kieltäydyttyä palveluista on arvioitava muodostuuko huoli vastentahtoisuuden vuoksi niin kovaksi lasta kohtaan, että hänen arvioidaan olevan suojelun tarpeessa. Aineistossa esiintyneiden lasten kohdalla arvio on perustunut siihen, että työntekijät näkevät lapsen ja perheen tuen tarpeen hyvin tärkeänä, mutta suuren riskin muodostaa se kun vanhemmat eivät itse näe tilanteen vakavuutta ja näin ollen lapsi jäisi palveluiden ulkopuolelle. Käytännön sosiaalityössä ainoastaan lastensuojelussa voidaan tehdä tahdonvastaisia päätöksiä ja silloinkin ainoastaan kun lapsen kiireellisen sijoituksen tai huostaanoton kriteerit täyttyvät. Käytännössä pelkkä asiakkuuden siirtäminen lastensuojelun avohuoltoon ei ratkaise tilanteen haasteellisuutta, mutta voi toimia kontrollielementtiyden vuoksi joskus tehokkaana keinona, jossa perheen tilannetta voidaan lastensuojelun kautta jäädä seuraamaan.

Tapausesimerkki työskentelystä, jossa vanhemmat eivät ole sitoutuneet työskentelyyn ja työntekijät näkevät perheen kokonaisvaltaisen tuen tarpeen, mutta eivät näe mahdollisuuksiaan auttaa perhettä vastentahtoisuuden vuoksi perhesosiaalityössä:

“Siirretään lastensuojeluun vanhempien toistuvina taloudellisen tilanteen hoitamisen laiminlyöntien takia sekä vanhempien kuvaamaan kaoottisen arjen vuoksi. Perheellä häätöuhka. Lastensuojelun tukea tarvitaan sen takia että isä nauraa ja kyseenalaistaa muutostyöskentelyn mahdollisuuden perhetyön avulla perhesosiaalityössä”.

5.2.4 Akuutit asiakastilanteet

Akuutit asiakastilanteet-luokkatasossa näyttäytyy vakava sijoitusuhka ja jo toteutunut kiireellinen sijoitus, minkä vuoksi asiakkuuden siirto lastensuojeluun nähdään välttämättömänä.

Sijoituksen uhka nähdään aineiston kahden lapsen kohdalla vakavana keväällä 2020 koronapandemian aikaisen etäkoulun aikana:

“Sijoituksen uhka ollut ilmeinen etäkoulujen alkaessa”.

Joskus pitkään jatkunut huoli lapsen tilanteesta on saanut työntekijät pohtimaan sijoitusta mahdollisuutena tukea lasta:

X tilanne on heikko. Sijoitus voi tulla tarpeeseen jolla selvitettäisiin tilannetta ja saataisiin arkirytmiiä kuntoon, selviteltyä vointia ja tuettua koulunkäynnin jatkumista, vakava syrjäytymisvaara, palveluita on aktiivisesti tarjottu ja ollut vuodesta 2012 lähtien mutta kouluvaikeudet jatkuneet näistä huolimatta, perhesosiaalityön palveluilla ei voida saada riittävän tiivistä tukea äidille ja X:lle. Kouluvaikeudet lisääntyneet ja äiti myöntänyt ettei hänellä ole keinoja auttaa X:ää. (Kirjaus vuodelta 2020)

“Äiti hyväksyy X:n sijoittamisen, jotta hänen on mahdollista saada enemmän aikaa aikuiselta sekä tukea”

Toisinaan perhesosiaalityön puolella on jouduttu turvautumaan kiireelliseen sijoitukseen:

“Äiti on kertonut joutuvansa vahtimaan X:ää 24/7, äiti sairauslomalla, kokenut ettei pysty takaamaan turvallisuutta ja päädytty kiireelliseen sijoitukseen, minkä takia asiakkuus siirtyi lastensuojeluun”

Aineiston yksi nuorista oli itse pohtinut sijoitustaan kodin ulkopuolelle:

Kotiasiat vaikuttavat X:n jaksamiseen. Kertoo, että toisaalta on tottunut olemaan paljon yksin kotona, toisaalta taas kokee että saisi tukea ja turvaa sijoituksen myötä, koska kokee turvattomuutta ajoittain. Toivoisi perheen olevan ehjän ja toivoisi että äidillä olisi enemmän aikaa hänelle, toivoisi ettei perheenjäsenellä olisi päihdeongelmaa.

Sijoitusuhkan kynnyksellä asiakkuuden siirto lastensuojeluun herättää usein keskustelua siirron oikea-aikaisuudesta. Toisaalta tilanne voi olla sellainen, että kaikki mahdollinen lapsen hyväksi on jo perhesosiaalityön puolella tuossa vaiheessa tehty. Kivelän (2020, 63-64) tulosten mukaan sosiaalityöntekijät kokivat turhautumista asiakkaan siirtyessä vasta kiireellisen sijoituksen myötä lastensuojeluun, koska he kokivat tuolloin työnsä hyvin huostaanottopainoitteiseksi. Mikäli tämä kertoo osaltaan lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnkuvasta, se ei ole ollut lainsäätäjän tarkoitus.

6. OIKEA-AIKAISTA AUTTAMISTA RIITTÄVILLÄ RESURSSILLA

Kokoan tässä luvussa yhteen toisesta tutkimuskysymyksestä nousseet luokkatasot eli resurssit, tukea pyytävät perheet, vastentahtoiset perheet sekä akuutit asiakastilanteet.

Analyysini osoittaa, että palveluiden saatavuus on heikkoa eikä työtä perhesosiaalityössä voida toteuttaa lain edellyttämällä tavalla useiden perheiden kohdalla käytössä olevien niukkojen palveluiden vuoksi. Sosiaalihuoltolain tavoite on, että asiakkaat saisivat matalalla kynnyksellä oikea-aikaisia tarvitsemiaan palveluita. Palveluiden oikea-aikaisuus ei tutkimukseni perusteella näytä myöskään toteutuvan.

Merja Sinkkonen-Tolppi on kirjoittanut (2006) "Paljonko on paljon?-hankkeen sosiaalipalvelujen talous ja vaikuttavuus raportin, jonka mukaan lähes kaikkien palveluiden toimimattomuus saattaa johtaa lastensuojelun asiakkuuteen. Sosiaaliala kaipasi Sinkkonen-Tolpin mukaan vaikuttavuustutkimusta, jonka avulla tutkittaisiin millaisilla toiminnoilla on merkitystä ihmisten hyvinvoinnin nousemiseen ja tätä kautta kustannusten laskuun. Hankkeen tutkimustulos oli, että mitä heikompaa ehkäisevät palvelut olivat, sitä todennäköisemmin jouduttiin turvautumaan lastensuojelun palveluihin. Vaikka sosiaalihuoltolaki on paneutunut tähän ongelmaan, tuntuvat Sinkkonen-Tolpin ajatukset yhä ajankohtaisilta. (Sinkkonen-Tolppi 2006.)

Kivelän tutkielmassa (2020) peruspalvelujen resurssipulan nähdään vaikuttavan myös lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien kasvuun. Kivelän tutkimuksessaan haastattelemat sosiaalityöntekijät kokivat, että lastensuojelu joutuu monessa suhteessa “paikkaamaan” riittämättömien peruspalveluiden tekemätöntä työtä. Etenkin koulujen ja neuvoloiden resurssipula nähtiin huomattavana. (Kivelä 2020, 63-64.) Tämän tutkimustuloksen vahvistaa myös Heino ym. (2016) HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätuloksien kautta. Heinon ym. mukaan etenkin nuoruusikäisten peruspalvelut ovat huonosti resussoituja ja näin ollen peruspalveluissa kasvaa paine kääntyä perheen ongelmissa lastensuojelun puoleen ja siirtää vastuuta sinne (Heino ym. 2016, 23). Sosiaalityöntekijät kertoivat Kivelän (2020, 63-64) tutkimuksessa lastensuojeluilmoitusten määrän kasvusta viime vuosina, mikä heidän mielestään kertoo toimimattomista peruspalveluista. Sosiaalityöntekijät olivat työssään huomanneet myös sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden huonot resurssit lapsiperheiden sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijät olivat huomanneet, ettei rajapintatyöskentely ole ollut toimivaa muun muassa puutteellisten resurssien vuoksi. Käytännön sosiaalityössä oli huomattu, että lastensuojelussa avohuollon asiakkuudessa oli lapsia ilman lastensuojelullista huolta. Heitä ei saatu siirrettyä aina perhesosiaalityön puolelle, koska resurssit siellä nähtiin vielä lastensuojelunkin puolta huonompina. Nämä asiakkuudet veivät haastateltujen mukaan resursseja sellaisilta lapsilta, jotka olivat suojelun tarpeessa. Sosiaalityöntekijät olivat huomanneet työssään, että asiakas saattaa näissä taitekohdissa tippua palveluiden ulkopuolelle. Haastateltujen sosiaalityöntekijöiden mukaan riittämättömät lastensuojelun ulkopuoliset resurssit saattoivat näkyä jopa lasten sijoittamisena kodin ulkopuolelle (mt., 63-64). Heinon ym. mukaan (2016, 23) lastensuojelun järjestämisvastuu tuo helposti näkyviin sektorirajat, kustannusten pallottelun, päätöksenteon sekä johtamisen haasteet sekä ammatilliset sekä yksikkökohtaiset tehtävärajaukset.

Myös Mäkisen (2018) Pro gradussa tuodaan esiin riittämättömiä resursseja sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden puolella. Hänen haastattelemansa sosiaalityöntekijät pohtivat voiko asiakkuuksia lastensuojelusta siirtää perhesosiaalityöhön riittämättömien palveluiden vuoksi, koska pelko siitä, ettei heidän tarvitsemiaan palveluita välttämättä ole (2018, 54).

Heino ym. (2016) mukaan myös lastensuojelun avohuollossa resurssit ovat näyttäneet heikoilta ja palveluiden saatavuudessa on ollut eroavaisuuksia. Erityisesti huomattiin, että sosiaalityöntekijän arvioimien tukitoimien kuten tukihenkilön ja tukiperheen saatavuudessa

oli paljon haasteita. Vanhempien kohdalla kirjoittajat näkivät terveydenhuollossa puutteita muassa päihdepalveluiden saamisessa. Tutkimuksessa haastateltiin sosiaalityöntekijöitä, joiden arvion mukaan kotiavun nähtiin parantaneen lasten tilannetta. Perhetyön nähtiin parantaneen noin joka toisen lapsen tilannetta. Päivähoidon myöntäminen lastensuojelun avoimuuden tukena nähtiin merkityksellisenä, kuin myös taloudellisella tuella. Erityisesti taloudellisesta tuesta nousivat merkityksellisenä esille loma- ja leiritoiminnan tukeminen. Raportin mukaan annetulla tuella on ollut vaikuttavuutta, mutta koska tukea on annettu kaiken kaikkiaan useiden lasten kohdalla määrällisesti vähän, ei lapsen tilannetta ole saatu korjaantumaan riittäväällä tavalla ja näin ollen sijoitus on tullut väistämättä eteen. (Heino ym. 2016, 7-8.)

Resurssien eli palveluiden puute ja niiden vähäisyys voidaan myös nähdä olevan luokkatasojen “tukea pyytävien perheiden” ja “akuuttien asiakastilanteiden” taustalla. Palveluiden oikea-aikaisuus nousee erityisesti näiden kohdalla keskeisen tärkeäksi huomioitavaksi asiaksi.

Kivelä (2020) käsittelee Pro gradu-tutkielmassaan palveluiden rajapinnalle helposti jääviä vastentahtoisia asiakasperheitä sosiaalityöntekijöiden kokemina. Vastentahtoisuus nähtiin kokonaisuutena hyvin haasteellisena rajapintatyöskentelyssä. Sosiaalityöntekijät olivat pohtineet asiakkuuden siirtojen kriteerejä; mikäli perhe ei ottanut palveluja sosiaalihuollosta vastaan, mutta toisaalta mikäli lapsen tilanne ei vaatinut akuuttia suojelun tarvettakaan, asiakkaiden pelättiin jäävän rajapinnalle ilman kummankaan tahon palveluja. (Kivelä 2020, 61-62.) Toisinaan sosiaalityöntekijät olivat todenneet toimivaksi näissä tilanteissa vastentahtoisten perheiden kanssa lastensuojelun konsultoinnin. Vaikka haastateltavat sosiaalityöntekijät olivat kertoneet, ettei tarkoitus ole ollut uhkailla, mutta sijoitusuhasta kertominen on joskus voinut tehotta perheelle ottamaan palveluja vastaan. (mt., 62).

Heinon ym. (2016, 7-8) mukaan noin 15 prosenttia lapsista ei saanut tarvitsemaansa palvelua vanhemman tai lapsen itsensä kieltäytyttyä ottamasta sitä vastaan. Erityisesti koko perheen kuntoutuksesta oli kieltäytytty useasti. Palveluista kieltäytyminen oli kohdistunut myös terveydenhuollon palveluihin kuten yksilöterapiaan, vanhemmalle tarkoitettuun päihdehoitoon sekä psykiatriseen hoitoon.

6.1 Asiakkuuksien rajapinnan portinvartijat ja katutason byrokraatit

Portinvartijuus sekä katutason byrokraatiatyö voidaan määritellä vallankäytön ilmentymiksi (Huurinainen 2016, 15). Tutustuessani tarkemmin aineistoon toista tutkimuskysymystäni silmällä pitäen, löysin aineistosta paljon kirjauksia siitä, miten asiakkuuden siirtoprosessia on organisaation sisällä pohdittu ja kuka viimekädessä on tehnyt päätöksen asiakkuuden siirtämisestä lastensuojeluun. Vaikka aihe ei varsinaisesti tutkimuskysymyksiini vastaakaan, olen pitänyt teeman mukaan ottamista tärkeänä. Aihe on käytännön sosiaalityön kannalta tärkeä ja keskeinen pohdittaessa rajapinnalla tapahtuvaa työskentelyä. Koska olen työskennellyt organisaatiossa, josta aineisto on koottu, tiedän työntekijän roolistani, että työyhteisön sisällä on käyty samaa keskustelua. Näin ollen ajattelen, että teeman avaamisesta ja sen pienimuotoisesta tutkimisesta voisi olla hyötyä käytännön sosiaalityölle. Analysoidessani aineistoa olen pyrkinyt olemaan hyvin tarkka siitä, että tutkimuksessani esiin nostamani havainnot ovat nousseet nimenomaan aineistosta, ei työntekijän roolini takaa. En ole kuitenkaan voinut välttyä täysin ajattelulta, missä huomaan aineiston kautta tulevien tulosten tukevan työyhteisön huomioita käytännön sosiaalityön työskentelystä.

Sosiaalihuoltolaki (2015/1301) määrittää tarkasti sosiaalihuoltolain alaisen asiakkuuden tavoitteet ja päämäärät. Useat lain kohdat ovat kuitenkin tulkittavissa ja sovellettavissa, joten sosiaalityöntekijän vastuulle jää millaiset palvelut hän arvioi lapsen edun mukaisiksi kulloisessakin tilanteessa. Esimerkiksi lain velvoittama asiakkaan hyvinvoinnin edistäminen on hyvin eri tavoin tulkittavissa ja sovellettavissa. Näin ollen työntekijöiden subjektiivinen arviointi kunkin lapsen tilanteessa luo pohjaa asiakkuuden siirtymiselle palvelusta toiseen.

Aineiston mukaan useiden asiakaslasten omatyöntekijänä toimii erityissosiaaliohjaaja, joka toteuttaa tai koordinoi lasten ja perheiden tarvitsemia palveluja tehdyn asiakassuunnitelman mukaisesti. Aineistosta ei nouse esille yhtäkään asiakkuutta, jonka mukaan erityissosiaaliohjaaja olisi päättänyt asiakkuuden siirtämisestä lastensuojeluun itse. Tämä on toteutunut lain hengen mukaisesti, minkä mukaan lastensuojelun tarpeen arvioikin sosiaalityöntekijä: “Lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia” (2014/1302) 27§. Sosiaalityöntekijän voi näin ollen nähdä myös juridisessa merkityksessä olevan portinvartijana suhteessa lapselle tarvittavaan asiakkuuteen ja palveluihin.

Aineistossa nousee esille sosiaalityöntekijän sekä esimiehen suuri rooli portinvartijana asiakkuuden siirron päätöksenteon suhteen. Useissa asiakasdokumenteissa mainitaan erityissosiaaliohjaajien kirjaamina, että lopullisessa päätöksessä asiakkuuden siirrosta on konsultoitu joko organisaatioon kuuluvaa sosiaalityöntekijää tai perhesosiaalityön esimiestä. “Konsultaatio” -termistä voisi päätellä, että sillä on tarkoitettu asiantuntijuuden hyödyntämistä ratkaisunsaantiossa lopullisen vastuun päätöksen tekemisestä ollessa muilla kuin konsultoitavalla työntekijällä. Käytännössä kuitenkin päätösvaltaan sisältyvä vastuu luovutettiin tilanteissa konsultoitavalle työntekijälle. Muutamassa kirjauksessa pohdintaa asiakkuuden siirrosta on käyty myös lastensuojelun avohuollon esimiehen kanssa ja hänen mielipiteensä ratkaisi päätöksen.

Portinvartijuus näyttäytyy tutkimuksessani organisaation sisällä vahvana; ainoastaan sosiaalityöntekijä tai usein esimies on tehnyt päätöksen asiakkuuden siirrosta. Joidenkin kirjausten mukaan saman asiakkaan asioissa on konsultoitu sekä sosiaalityöntekijää että johtavaa viranhaltijaa. Sosiaalityöntekijöillä voi olla näkemuseroja asiakkuuksien kriteereistä ja siitä kuuluivatko ne sosiaalihuoltoon vai lastensuojeluun. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden keskuudessa ollaan tarkempia siitä, että asiakkaina oleville lapsille on pyritty tarjoamaan jo kaikki olemassa oleva apu ja tuki sosiaalihuollon puolelta ennen asiakkuuden siirtämistä lastensuojeluun. (Kivelä 2020, 67.) Mäkisen mukaan (mt., 60) sosiaalityöntekijöiden oli vaikeaa määrittellä kahden lain välistä rajapintaa, ja he pohtivatkin käytännön sosiaalityön kriteerejä sosiaalihuoltolaissa määritellylle erityistä tukea tarvitsevalle lapselle ja lastensuojelun tuen tarpeessa olevalle lapselle, joiden lain määritelmät ovatkin samat perusteet: “Kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä taikka lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään”. (Lastensuojelulaki 2014/1302, 27§ ja Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 3 §), jolloin lapsen asiakkuuteen voitaisiin soveltaa kumpaa tahansa lakia. Lisäksi työntekijöitä hämmensi palveluiden myöntämisen samankaltaisuus sosiaalihuollon ja lastensuojelun puolella, mitkä johtivat sosiaalityöntekijöiden näkemuseroihin siitä riittävätkö lapselle ja perheelle sosiaalihuoltolain mukainen tuki vai onko lapsi suojelun tarpeessa. (Kivelä 2020, 1.) Kivelän (mt., 54) haastattelemat sosiaalityöntekijät toivoivat työssään mahdollisuutta määrittellä tarkemmin asiakkaitaan asiakkuuksien eri vaiheissa, jotta voitaisiin varmistua parhaiten asiakkaan tarvitsemasta tuesta.

Portinvartijuuteen liittyy tutkimukseni perusteella myös arviointia asiakkuuden oikea-aikaisesta siirtämisestä. Muutaman lapsen kohdalla asiakkuuden siirtämistä on harkittu oman organisaation sisällä jopa kuukausia ennen lopullista päätöstä asiassa. Tutkimuksellisesti mielenkiintoista mielestäni on, että toisinaan konsultoitu työntekijä on ollut perhesosiaalityön esimiehen sijaan lastensuojelun esimies. Tässä kohtaa korostuu erityisesti portinvartijuuden vahvuus organisaation sisällä. Pohdittavaksi jää onko konsultaatioon sisältynyt asiakkuuden siirtämisen perustelu asiakkaan edun näkökulmasta pyrkimyksenä päästä portinvartijan portin läpi? Onko perusteluihin sisältynyt erityisesti resursseihin liittyvät seikat ja lastensuojelun on näin ollen nähty tuovan asiakkaan tilanteeseen mahdollisuuksia. Kiinnostavaa on myös se, onko esimiehellä ollut käytössään jokin kriteeristö portista päästämiseksi lastensuojelullisen huolen näkökulmasta vai onko ratkaisut tehty ainoastaan yksilökohtaisen tarkastelun perusteella.

Johanna Hurtig on kirjoittanut (2003) lastensuojelun pulmakysymyksistä ja pohtinut lastensuojelun toimenpiteiden ajoituksen haasteellisuutta. Hänen mukaansa lastensuojelussa on arvioitava hyvin tarkkaan toimenpiteiden oikea-aikaisuutta eli sitä ettei toimita liian varhain tai liian myöhään. Toisaalta on tehtävä päätöksiä siitä, kenen lasten tarpeisiin vastataan heti, kenen tilanteita jäädään seuraamaan ja kenen kohdalla on tärkeää, ettei jäädä seuraamaan liian pitkäksi aikaa. (Lahti 2008, 147.) Mielestäni Hurtigin ajatukset ovat tänä päivänäkin sosiaalihuollon uudistumisen jälkeenkin ajankohtaisia ja ne voidaan käsittää myös sosiaalihuoltoa koskeviksi.

Usein tilanteet ovat aineiston mukaan perheissä jo menneet hyvin pitkälle ennen lastensuojelun asiakkuuteen päätymistä ja työntekijät ovat jääneet arvioimaan asiakkuuden oikea-aikaista siirtämistä. Useat siirrot on tehty vanhempien kanssa yhteistyössä sopien ja vanhempia on pyritty ottamaan myös yhteiseen arviointiin mukaan. Näissä tilanteissa työntekijöiden oma portinvartijuus lapsen tilanteesta on jäänyt vähäisemmäksi:

Vanhempi on tahattomasti väheksynyt X:llä olevia haasteita ja nähnyt ajoittaisissa hetkissä mahdollisuuden muutokseen, muutosta parempaan ei ole kuitenkaan tapahtunut vaan tilanne huonontunut hitaasti. Puhuttu useita kertoja vanhemman kanssa muutoksen tarpeesta ja ehdotettu avohuollon sijoitusta ja lastensuojeluun siirtämistä, koska tilanne ollut jo vuosia samanlainen, vanhemmat kertoneet lopulta halustaan saada X kodin ulkopuolelle koska näkevät ainoana ratkaisuna tilanteessa, vanhemman mukaan hän on vasta nyt ymmärtänyt olevansa vastuussa X:stä ja

ymmärtänyt ettei voi lasta auttaa ja on tehnyt jo kaikkensa, vanhemmilla suuri huoli X:stä; X ei käy missään, ei ystäviä, vuorokausirytmit sekaisin...

Joskus vanhemmat toivovat lapsensa pääsemistä lastensuojelun asiakkuuteen, koska olivat arvioineet, ettei perhesosiaalityön avulla lapsen tilanne ole muuttunut toivottuun suuntaan. Yksi aineiston vanhemmista toivoo lapsensa asiakkuuden siirtämistä parempien resurssien toivossa, mutta asiakkuus päätettiin alkuun vielä perhesosiaalityössä pitää. Portinvartijoina toimii lopulta esimies, joka linjaa, ettei asiakkuutta ole syytä vielä siirtää. Tässä tilanteessa portinvartija antoi lupauksen siitä, että mikäli asiakkaan tilanne muuttuu entistä huonommaksi, siirto tehdään tuolloin lastensuojeluun.

Huurinaisen mukaan (2016, 15-17) sosiaalityön asiakkaat voidaan myös nähdä "tahdottoman toimijuuden" lisäksi oman elämänsä portinvartijoina valintojen tekemisen näkökulmasta. Huurinainen näkee työssään tämän terveydenhuollon näkökulmasta, mutta soveltaessani esimerkkiä sosiaalityöhön, näen tämän etenkin toteutuneeksi niissä tapauksissa missä perhe on itse ottanut yhteyttä sosiaalipalveluihin hakeakseen tukea ja apua tilanteeseensa. Näissä tilanteissa miellän perheellä olevan enemmän "valtaa" lapsen asiakkuuteen liittyen, koska lähtökohta asiakkuuden alkamisessa ei ole vahvasti viranomaisen puuttumisen puolella. Näissä tilanteissa avun hakijalla on myös enemmän valtaa määrittellä mitä tilanteesta halutaan kertoa ja minkälaista apua ja tukea tilanteeseen kaivataan.

Aineiston mukaan syyt lastensuojeluasiakkuuden siirroille ovat moniselitteisiä ja yleensä vasta kun huolta on ollut pidemmän aikaa useasta eri asiasta sekä palvelut todettu riittämättömiksi, on alettu harkitsemaan asiakkuuden siirtoa. Joihinkin asiakkuuksiin on liittynyt vakava sijoituksen uhka tai jo toteutunut sijoitus oli syy siirtää nopeammin asiakkuus lastensuojelun puolelle. Vastentahtoisten asiakkaiden kohdalla arviointi näyttää jäävän pienemmäksi portinvartijuuden näkökulmasta.

Lastensuojeluasiakkuuden alkaminen vastentahtoisissa tilanteissa, joissa perhe ei joko ota palveluja vastaan tai sitoudu käytännössä niihin, on haasteellinen tilanne työskentelyn aloittamiselle. Näkemykseni mukaan joskus asiakkuuden siirto lastensuojeluun kontrollielementtinsä vuoksi voi kuitenkin jo itsessään toimia tarvittavana interventiona tilanteessa lastensuojelullisten huolien ollessa suuret. Aineistossa mainitaan yhden nuoren kohdalla pelko lastensuojelua ja erityisesti huostaanottoa kohtaan. Nämä tilanteet vaativat

työntekijöiltä erityistä hienotunteisuutta ja työskentelyn avaamista perheille, jotta perheille syntyisi kuitenkin mahdollisimman hyvä luottamus lastensuojelua kohtaan.

Yksi aineistosta esiin nousut seikka asiakkuuden siirroissa liittyy siihen, että asiakkuus siirrettiin lastensuojeluun “helpommin” mikäli perheen muilla lapsilla oli jo lastensuojelun asiakkuus. Tämä perustellaan perheen edun kannalta hyvänä ratkaisuna, jotta perheen lasten asiakkuudet olisivat saman työntekijän hallussa.

Aineistosta nousee esiin portinvartijuus myös suhteessa perheille hankittaviin palveluihin. Työntekijä, joka on arvioinut lapsen edun mukaiseksi tietyn palvelun, joutui hakemaan palvelua kunnan omista palveluista. Aineistossa näkyy palveluiden riittämättömyys ja osaa palveluista saattoi joutua odottamaan. Erityisesti perhetyö, tukiperhetoiminta sekä tukihenkilötyöskentely nähdään aineistossa palveluina, joita joutuu odottamaan. Kun palvelua haetaan, joutuu sen tarjoaja priorisoimaan palvelun tarvitsijat, mikä voidaan mielestäni myös nähdä portinvartijuutena. Yhdelle aineiston perheistä ei järjestetty kotipalvelua työntekijöiden tekemästä arvioinnista huolimatta, koska molemmat vanhemmat olivat työttöminä. Toisella aineiston perheellä oli häätöuhka maksamattomien vuokratilanteiden vuoksi. Aikuissosiaalityö kieltäytyi maksamasta näitä, koska olivat arvioineet, että vanhempien arjenhallinnassa on toistuvaa haastetta ja perhettä on tuettu vuokratilanteiden maksamisessa jo aikaisemmin useita kertoja. Esimerkit kuvastavat mielestäni hyvin myös sitä, että asiakkaan tilannetta määritellään usein useammalta taholta ja näin ollen portinvartijoita voi olla ketjussa useita. Haastavaksi arvioinnin tekee lapsen edun määrittely tilanteessa, jossa muut portinvartijat katsovat tilannetta toisesta näkökulmasta.

Osalla aineistossa esiintyvillä lapsilla näkyy asiakkuuden historiassa palveluista toiseen siirtyminen edestakaisena. Näiden lasten kohdalla portinvartijuutta on käytetty usein arvioimaan mihin palveluihin lapsi kulloisenkin tilanteensa perusteella kuuluu. Vaikka lapsista on tullut useita lastensuojeluilmoituksia, ei palveluntarpeen arviointi ollut välttämättä johtanut asiakkuuteen tai jos oli, niin asiakkuus oli saatettu päättää hyvin nopeasti tämän jälkeen. Asiakkuuden prosessi näyttää näiden lasten kohdalla hyvin pirstaleisena. Koska asiakkuus ei ollut suunnitelmallista, prosessinomaiseen työskentelyyn ei perheen kanssa päästy. Asiakkuus näyttää näissä melko tekniseltä ja portinvartijuus siltä, että tilannetta on pyritty arvioimaan ainoastaan siitä näkökulmasta, vaatiiko lapsen asiakkuus suojelua. Lapsen tai perheen tilanteen hetkittäisen paranemisen vuoksi asiakkuus

lastensuojelussa oli päätetty, mutta perheen tilanteen kriisiytyttyä perhesosiaalityön puolella, arvioitiin asiakkuuden vaativan lastensuojeluun takaisin siirtämistä.

Useilla lapsilla on ikäänsä nähden useita asiakkuuden jaksoja tai palveluntarpeen arviointeja, joista kaikki eivät ole johtaneet asiakkuuteen. Aineiston perusteella en ole voinut päätellä mitkä syyt olivat vaikuttaneet siihen ettei asiakkuutta ole syntynyt toistuvista palveluntarpeen arvioinneista huolimatta tai miksi asiakkuudet perhesosiaalityössä tai lastensuojelussa on aiemmin päätetty.

Esimerkki lapsista, jonka asiakkuuden prosessi on hyvin pirstaleinen:

Lapsi 7 vuotta:

Tehty palveluntarpeen arviointeja 7 kpl. Perhetyötä ollut pseossa kahteen eri otteeseen, perhesosiaalityön palvelut eivät ole riittävät muuttamaan perheen tilannetta vakaammaksi ja lapsen kasvua tukevaksi ympäristöksi, lapsen asiakkuuden siirtoa on arvioitu ja pohdittu jo aiemminkin useaan kertaan, siirtoa ei ole tehty koska isä on ollut hetken selvinpäin, äidin kyvystä huolehtia tytön perustarpeista ei ole noussut huolta, mutta äiti ei ole kyennyt tarjomaana tytölle turvallista ja päihteetöntä lapsuutta. Äiti ei ole kyennyt estämään päihtyneen isän tuleamista asuntoon. Äiti altistaa toistuvasti lapsen vaarallisiin ja turvattomiin tilanteisiin.

“Useita palveluntarpeen arviointeja ajalla 2009-2020, jotka eivät johtaneet useinkaan asiakkuuksiin. Asiakkuuden alkaessa se päätettiin nopeasti”, “lapsella asiakkuus vuorotellen perhesosiaalityössä ja lastensuojelussa”.

Lastensuojelun Keskusliiton toteuttamassa tutkimuksessa 2018 (Miten lastensuojelun vyyhti puretaan?) -raportti “hiuksenhienoja rajoja ja työnjaon epäselvyyttä” haastatellut työntekijät kertoivat kokemuksiaan muun muassa siitä miltä sosiaalihuollon mukainen työskentely sekä lastensuojelun rajapinta oli heidän organisaatioissaan näyttäytynyt. Palveluiden rajapinnat tulivat haastatteluissa monella tapaa esille; Useinkaan ei ollut selvää kuuluisiko asiakas lapsiperheiden sosiaalipalvelujen vai lastensuojelun asiakkuuteen. Työntekijät nostivat myös esille lasten asiakkuuksien siirtämisen välillä edestakaisinkin lastensuojelun ja perhesosiaalityön välillä. (Wilén 2018,3.)

Kivelän Pro gradussa (2020, 56) sosiaalityöntekijät kertoivat oikea-aikaisen asiakkuuden siirtämisen olevan vaikeaa senkin vuoksi, koska asiakkaiden tilanteet vaihtelevat välillä nopeastikin. Työntekijät pitivät tärkeänä asiakkaiden tilanteiden stabiiliutta etenkin asiakkuuksien siirroissa lastensuojelusta sosiaalihuoltoon päin, jotta lapselle ja perheelle ei tulisi ylimääräisiä muutoksia. (mt., 56).

Heino ym. toteaa, (2016, 9) että HuosTa-hankkeen työpajoissa käydyn keskustelun perusteella sosiaalihuoltolain uudistuksen mukanaan tuomien toimintakäytäntöjen muuttumisen myötä kynnys päästä lastensuojelun asiakkuuteen näyttää entistä korkeammalta. Keskustelun perusteella näyttää siltä, että perheet ovat saaneet tukea myös sosiaalihuollon puolelta palveluntarpeen arvioinnin jälkeen. Lastensuojeluasiakkaiden tarpeet on nähty pajakeskustelun perusteella yhä monitasoisempina ja ongelmat kietoutuneempina, jolloin tarpeisiin vastaaminen on entistä haastavampaa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnkuvan on nähty muuttuvan yhä vaativammaksi ja työn entistä kuluttavammaksi. (mt., 9.)

Kaiken kaikkiaan tarkastelussa on mielestäni tärkeää ottaa huomioon se, että aineistoni käsittelee ainoastaan yhden kunnan osalta lastensuojeluasiakkuuden alkamisen syitä ja rajapintaa sosiaalihuoltolain mukaisen perhetyön ja lastensuojelun välillä, jotka on jaettu kyseisessä kunnassa eri palveluiksi. On huomioon otettavaa, että kunnissa on hyvin erilaisia tapoja toteuttaa sosiaalihuoltoa. Suurimmissa kunnissa lapsi- ja perhepalvelut on yleensä eritelty omiksi tiimeikseen, joissa sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut on selvästi erotettu lastensuojelun palveluista. Usein myös lastensuojelu on jakautunut sekä avo- että sijaishuollon sekä jälkihuollon tiimeihin. Selvää on, että näiden kahden toimijan tulee tehdä keskenään tiivistä yhteistyötä asiakkaiden edun mukaisesti. Pienemmissä kunnissa on tavallista, että sekä sosiaalihuoltolain että lastensuojelun palvelut on niputettu saman organisaation alle, jolloin samat työntekijät voivat toimia tehden sosiaalihuoltolain mukaista sosiaalityötä sekä lastensuojelua. Uskoisin portinvartijuuden näyttäytyvän organisaation sisällä eri tavalla mikäli sitä tarkasteltaisiin kunnassa, jossa samat työntekijät työskentelevät sekä sosiaalihuoltolain mukaisten asiakkaiden että lastensuojeluasiakkaiden kanssa.

Mielestäni portinvartijuuteen ja katutason byrokraattiuteen sisältyvän vallan voi nähdä sekä kontrollina että työn tukena työntekijän näkökulmasta. On tärkeää työntekijän jaksamisen kannalta, että sosiaalityöntekijällä on työssään kollegoiden ja esimiehen taustatuki ja mahdollisuus näin ollen reflektoidaan keskusteluun päätöksienkin vuoksi. Toisaalta näen

riskin siihen, että tuki saattaa muuttua työntekijän kontrolliksi mikäli asiantuntijuus asiakkaan tilanteen arvioimisesta käytännössä siirtyykin etenkin kokonaan toiselle tiimille lastensuojeluun.

7. POHDINTA

Olen eritellyt pohdintaosion kahteen osaan. Aloitan sen tutkimustulosten tarkastelulla ja tämän jälkeen siirryn johtopäätöksiin, jossa nostan myös esiin ajatuksiani jatkotutkimusaiheista.

7.1 Tulosten tarkastelu

Käytettävissä olleen aineiston ja siitä koottujen tutkimustuloksien mukaan asiakaskohtaisen lastensuojelun asiakkuuden alkamiselle ei ole löydettävissä yhtä ainoaa selittävää tekijää tai lastensuojelullista huolta. Kaikkien aineistossa esiintyneiden lasten asiakkuus on johtunut lastensuojeluun pitkään jatkuneen huolen seurauksena, jotka ovat koostuneet useista eri tekijöistä. Lastensuojelulliset huolet liittyvät niin lapsen kasvuolosuhteisiin ja vanhemmuuteen liittyviin seikkoihin sekä lapseen itseensä koskevaan huoleen. Lasta itseään koskevia huolia on aineiston perusteella mahdotonta jättää irrallisiksi, koska kaikissa asiakasdokumenteissa lapsen tilanne on vaikuttanut myös vanhemmuuteen vieden esimerkiksi voimavaroja vanhemman ollessa uupunut lapsen tilanteesta. Toisaalta aineistosta ei voinut suoraan päätellä mistä ongelmat nuorella olivat alkaneet. Koska lapsen kasvuolojen ja vanhemmuuden merkitys lapsen hyvinvoinnille tiedetään, oletan lasten käytökseen liittyvien haasteiden alkamisen yhtenä syynä olleen myös vanhemmuuteen liittyviä syitä.

Pyrin kartoittamaan ensimmäisen tutkimuskysymykseni avulla lastensuojeluasiakkuuden alkamiseen liittyneitä lastensuojelullisia huolia. Näihin kuuteen yläluokkaan mahtui paljon erilaisia huolenilmauksia lasten ja perheiden tilanteista. Aineiston perusteella lasten omaan käytökseen liittyvät huolet liittyvät koulunkäynnin haasteisiin, vapaa-ajan viettoon, päihteiden käyttöön ja psyykkiseen vointiin ja väkivaltaiseen käytökseen. Yleisimpinä koulunkäynnin haasteina mainitaan runsaat koulupoissaolot. Nuorten vapaa-ajan vietto huolestuttaa kahdella tavalla; nuorten vapaa-aika kuluu epäsosiaalisessa seurassa, jossa

käytetään päihteitä. Tähän saattaa kuulua myös varastamista ja väkivaltaa. Toisaalta aineistosta nousee myös huoli nuorisoikäisten kotiin jäämisestä. Kotona vietetty aika kuluu tietokoneella pelaten. Näitä nuoria kuvaillaan aineistossa syrjäytymisvaarassa oleviksi. Päihteiden käyttö koostuu nuorisoikäisten kohdalla tavallisimmin alkoholin ja kannabiksen käytöstä, mutta aineistosta nousee esiin myös bentsodiatsepiinien, huumaavien sienien, liottimien ja liimojen käyttö. Psykkistä vointia lapsilla ja nuorilla kuvataan ahdistus- ja masennusoireiseksi. Osalla nuorista on paniikkihäiriöön kuuluvia oireita. Aineistosta löytyy myös itsetuhoisuutta, mikä näyttäytyy vakavimmillaan itsemurhayrityksinä.

Vanhemmuuteen liittyvät huolet koskevat päihteiden käyttöä, vanhemman psykkistä vointia, väkivaltaisuutta sekä erilaisia vanhemmuutta ja perhe-elämää koskevia asioita. Vanhempien päihteiden käyttö liittyy alkoholiin sekä huumaus- ja lääkeaineisiin. Vanhempien psykinen vointi näyttäytyy aineiston mukaan masennuspainotteisena. Osa vanhemmista näyttäytyy impulsiivisina, ahdistuneina ja paniikkioireisina. Vanhemman väkivalta esiintyy aineistossa sekä henkisenä että fyysisenä perheväkivaltana sisältäen kuritusväkivallan. Vanhemmuuteen sisältyy paljon erilaisia haasteita; vanhemman voimavarat ja jaksaminen olivat monissa perheissä koetuksella, vanhemmilla on voimakasta uupumusta ja huolta lasten tilanteesta. Perheissä kuvataan kasvatuksellisia haasteita, joihin sisältyy kommikaatiovaikeuksia erityisesti lasten ja vanhempien välillä. Vanhemmuuden arvioidaan olevan joissakin perheissä puuttellista muun muassa lasten perushoidon suhteen. Erovanhemmuus näyttäytyy aineistossa kompleksisena usean perheen kohdalla. Perhe-elämään liittyvissä huolissa painottuvat vanhempien arjenhallinnan haasteet sekä perheen sisäisen ilmapiirin vaikutukset koko perheeseen.

Toisen tutkimuskysymyksen avulla kartoitin aineistosta muita asiakkuuksien siirtoihin liittyneitä syitä. Tässä kokonaisuudessa korostuu sosiaalityön arvioinnin ja portinvartijuuden osuus ja merkitys käytännön sosiaalityön kentällä. Useimpien asiakkuuksien kohdalla resurssit näyttelevät suurta osaa asiakkuuden siirtymisessä lastensuojeluun. Useimpien lasten kohdalla tarjotut palvelut ovat osoittautuneet riittämättömiksi saamaan aikaiseksi tarvittavaa muutosta lasten ja perheen tilanteessa. Yleisin aineistosta noussut ilmaus on "Ei ole perhesosiaalityön keinoin autettavissa". Useimmilla aineiston lapsilla tilannetta on yritetty tukea erityisesti perhetyön ja tukihenkilötoiminnan keinoin, mutta ne ovat työntekijöiden arvion mukaan osoittautuneet riittämättömiksi tilanteeseen nähden. Resursseihin liittyy myös ilmaukset, minkä mukaan perhesosiaalityön työntekijöillä ei ollut

käytettävissä palveluita, joita asiakkaiden oli arvioitu tarvitsevan ja tämän vuoksi perheiden oli ajateltu saavan lastensuojelusta parempaa apua ja tukea tilanteeseensa. Tulosten perusteella perhesosiaalityön käytössä oleva palveluvalikko näyttäytyy kapealta. Palveluita saatettiin joutua myös odottamaan eikä ostopalveluja ollut mahdollista käyttää. Usein työntekijät ovatkin arvioineet ettei lapsen edun mukaista ole jäädä odottamaan palveluja perhesosiaalityön kautta. Näin ollen lastensuojeluasiakkuus alkaa näiden asiakkaiden osalta riittämättömien resurssien vuoksi.

Toinen tutkimuskysymykseni tarkastelee myös tukea hakevia perheitä sekä vastentahtoisuutta. Tukea hakevissa perheissä korostuu vanhempien aktiivisuus. Muutaman lapsen kohdalla aktiivisuus tarkoittaa vanhempien suhteen sitä, että vanhemmat ovat pyytäneet lapsensa asiakkuuden siirtoa perhesosiaalityöstä lastensuojeluun. Myös tämän pyynnön jälkeen on tehty työntekijöiden arvioita ja käytetty portinvartijuutta kysymällä asiasta esimieheltä tai toiselta työntekijältä. Yhden lapsen asiakkuus siirtyi tämän jälkeen lastensuojeluun, mutta toisien ei. Mielestäni kiinnostavaa on, että yhden lapsen kohdalla vanhempien toiveesta huolimatta asiakkuutta pidettiin perhesosiaalityön asiakkuudessa "ehdollisena"; esimiehen kanssa sovittiin, että mikäli lapsen tilanne menee huonompaan suuntaan, siirretään myöhemmin lastensuojeluun. Akuutit asiakastilanteet nähdään myös aineiston perusteella olevan toisinaan lastensuojeluun siirtämisen syy. Näihin sisältyy joko vakava sijoituksen uhka tai jo tehty sijoitus perhesosiaalityön puolella.

Terveysten ja hyvinvointilaitoksen HuosTa-hankkeessa (2014-2015) kartoitettiin muun muassa lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syitä. Hankkeen päätulosten mukaan perheen köyhyys ja huono-osaisuus näkyy erityisesti nuorempien lasten perheissä. Tulosten mukaan alle kouluikäisten lasten äideistä neljännes on poissa työelämästä, eläkkeellä tai pitkäaikaissairas. Tutkimus tehtiin haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä, jotka arvioivat asiakasperheidensä toimintakykyä. Taloudellisten vaikeuksien lisäksi yli puolet (58%) vanhemmista arvioitiin hyvin uupuneiksi, joiden jaksaminen on koetuksella arjen paineissa. Kolmasosa vanhemmista nähtiin arjen tasolla useassa suhteessa avuttomina, johon liitettiin myös osaamattomuutta. Puolilla vanhemmista esiintyi sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan epäsovivaa kasvatustyyliä ja perheen sisäisiä ristiriitoja jatkuvana arjessa näkyvänä ilmiönä. Erityisesti uusperheiden haasteet näkyivät selvästi ja perheiden sisäiset ja uusperheiden välisiä vuorovaikutusongelmia raportoitiin jollakin tavalla näkyvänä jopa 76% perheistä. Perheväkivaltaa tai sen uhkaa tiedettiin olevan jollakin tasolla taustalla lähes jatkuvasti läsnä

olevana lapsen tilanteessa (23%). Vanhempien ongelmallista käytöstä raportoitiin kolmasosalla vanhemmista, mikä näkyi erilaisina mielenterveydellisinä haasteina. Päihteiden käyttöä esiintyi noin neljäsosalla (26%). Tutkimuksen mukaan uutena ilmiönä sijoitukseen johtaneista syistä nähtiin (24% vanhemmista) vanhemman toiminnan ohjaukseen liittyvät haasteet, joihin ei ollut saatavilla riittäviä tukitoimia lapsen asuessa vielä kotona. Kymmenesosalla lapsista näkyi lasta repivät huolto- ja asumisriidat ja 23%:lla lapsista kokonaisuudessaan oli huoltoriitoja taustalla. (Heino ym. 2016, 7, 70.)

HuosTa-hankkeen tuloksissa näkyi myös asiakaslasten kohdalla identitettiin rakentumisen haasteet yli kolmasosalla (35%), neljäsosalla vaikeudet sosialisissa kaverisuhteissa. Lähes puolella lapsista (49%) näkyi lapsen aseman heikkous uusperheessä ja saman verran raportoitiin lapsen ja hänen vanhempansa välisistä ristiriidoista. Suurin yksittäinen taustatekijä liittyi tutkimuksen mukaan koulunkäyntiin liittyviin haasteisiin, joita raportoitiin lasten kohdalla 47%:lla ja nuoruusikäisillä peräti 70%:lla. Lasten ja nuorten psyykkistä oireilua oli yli kolmanneksella (37%) ja päihteiden käyttöä päihteestä riippuen 13-14%. (mt., 7.)

Huosta-Hankkeen (2016, 7) tulosten mukaan lähes kaikki lapset (98 %) olivat saaneet jotain palvelua. Ennen sijoitusta tavallisin saatu palvelu oli tuki koulun ja oppilashuollon kautta sekä kotona tehtävä perhetyö. Joka kolmannen lapsen perhe oli saanut taloudellista tukea lastensuojelun kautta. Lapsista 15 prosenttia oli saanut kaikkia niitä palveluja, joita sosiaalityöntekijän arvion mukaan he olivat tarvinneet, mutta 85 prosenttia lapsista oli jäänyt vaille jotain niistä palveluista, joita sosiaalityöntekijä oli arvioinut hänen tarvitsevan.

HuosTa-hankkeen (2014-2015) tulokset ovat teemallisesti hyvin samansuuntaisia kuin tässä tutkimuksessa. Vaikka hankkeessa tarkasteltiin sijoitusten taustalla olevia syitä ja käytettyjä palveluja ennen sosiaalihuoltolain voimaantulemistä ja pian sen jälkeen, on sen tuloksilla paljon yhteneväisyyttä tähän päiväänkin niin sosiaalihuoltolain mukaisten asiakkuuksien kuin lastensuojelun asiakasperheidenkin kanssa. Tulokset kertovat myös siitä, että pitkittyessään perheen ongelmat syvenevät ja perheet tulevat vaikeammin autettaviksi, jolloin olemassa olevilla palveluilla on vaikeampaa saada muutosta perheen tilanteessa aikaan. Jotta lasten ja nuorten kodin ulkopuolisilta sijoituksilta välttyttäisiin, olisi ensiarvoisen tärkeää panostaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa perheen ja lasten haasteisiin riittävillä, oikeanlaisilla ja oikea-aikaisilla palveluilla.

7.2 Johtopäätökset

Tulosten perusteella palveluiden rajapinnan voisi kuvailla olevan kuin veteen piirretty viiva: lasten arvioitiin olevan suojelun tarpeessa, mutta selkeää kriteeristöä lastensuojeluasiakkuuden alkamiselle on vaikeaa havaita. Esimerkiksi nuorten päihteiden käyttö on aineiston mukaan ollut tiedossa jo perhesosiaalityön asiakkuuden aikana, mutta se muodostaa työntekijöiden arvion mukaan suojelun tarpeen vasta siinä vaiheessa, kun perhesosiaalityön palvelut osoittautuvat riittämättömäksi tekemään muutosta nuoren tilanteessa. Selkein ero sosiaalihuoltolain mukaisen asiakkuuden ja lastensuojelun välille tulee aineiston mukaan niiden asiakkaiden kohdalle, joiden kohdalla on arvioitu sijoituksen uhka kodin ulkopuolelle.

Käytännössä muutostyötä voidaan perhesosiaalityön puolella aineiston mukaan toteuttaa sosiaaliohjauksen, sosiaalityön, lapsiperheiden kotipalvelun, tukihenkilö- tai tukiperhetyöskentelyn tai perhetyön avulla. Käytännössä ainoana tukimuotona useissa perheissä käytetään perhetyötä. Erityisesti nuoruusikäisten kohdalla perhetyön vaikuttavuus tilanteissa jää pieneksi. Tukihenkilötyöskentelyssä sekä perhetyössä käytetään ainoastaan kunnan omia palveluita, joita joutuu ruuhkaantumisen vuoksi usein jonottamaan. Koska käytössä ei ole ollut ostopalveluja ja keinot etenkin nuoruusikäisten auttamiseen ovat hyvin rajalliset, asiakkuudet siirtyvät lastensuojeluun toimimattomien resurssien vuoksi. Lastensuojelutyön nähdään voivan auttaa tilanteessa enemmän.

Tutkimukseni aineiston valossa näyttää siltä, ettei sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukaisten palvelujen käyttäminen ole tutkimuskunnassa riittävällä tasolla. Sosiaalipalveluihin tarvitaan enemmän resursseja, joilla asiakkaita voidaan tukea riittävän varhaisessa vaiheessa. Tämä on edellytys sille, että asiakkuudet voidaan sosiaalihuoltolain mukaisesti hoitaa. Lähes kaikki aineistossani esiintyneet asiakkuudet siirrettiin lastensuojeluun monipuolisempien palveluiden saamisen toivossa. Koska tämä ei ole ollut sosiaalihuoltolain tarkoitus eikä tavoite, voidaan tämän tutkimuksen perusteella todeta, ettei sosiaalihuoltolain mukaisilla palveluilla ole onnistuttu riittävässä määrin tukemaan asiakkaita. Tutkimukseni ei kohdentunut muiden palveluiden kuten terveydenhuollon toimivuuteen ja niiden vaikutuksiin lasten ja perheiden tilanteisiin. On kuitenkin tärkeää, että lapsiperheiden ja erityisesti nuoruusikäisille suunnattujen palvelujen kuten nuorisopsykiatrian resursseja voitaisiin myös parantaa lähitulevaisuudessa, jotta perheiden tilanteita päästäisiin tukemaan yli palvelualojen paremmin ja lapset saisivat tarvitsemansa avun helpommin. Näin ollen

myös sosiaalityön painetta saataisiin osaltaan helpottamaan eikä vastuu perheiden tilanteista kasaantuisi ainoastaan sinne.

Tutkimusaineistoni oli määrällisesti melko suppea ja käsitti yhden organisaation asiakasdokumentteja. Tämä vaikuttaa tutkimustulosten luotettavuuteen yleisellä tasolla. Toisaalta tutkimustuloksiani tukevat aiempaa julkista keskustelua sosiaalihuoltolain ja lastensuojelun välisestä rajapinnasta ja vahvistavat aikaisemmin samasta aihealueesta tehtyjä tutkimuksia.

Mirjam Araneva (2016, 112-113) on kommentoinut, ettei tavoite riittävän varhaisesta havaitsemisesta ja puuttumisesta ole tarkoitettulla tavalla toteutunut. Hänen mukaansa perustason palveluille asetettiin tämä tavoite jo vuosikymmeniä sitten. Lastensuojelu saa usein kritiikkiä kasvavista asiakasmääristään, kun kritiikin kuuluisi Aranevan mukaan mennä perustason palveluihin, joissa ei ole puututtu lapsiperheen ongelmiin riittävän ajoissa. Sosiaalityön sisällä olisi tarvetta saada enemmän aikaa siihen, että asiakkuuksia voidaan arvioida nykyistä huolellisemmin ja yhtenäisemmin. (Mäkinen 2018, 52-29.)

Tavoitteista huolimatta ei asiakkuuden painopistettä ole onnistuttu täysin siirtämään lastensuojelusta sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen ensisijaisuuteen vaan apu haetaan edelleen ensisijaisesti lastensuojelusta. Lastensuojelun työntekijät toivovatkin, että käytäisiin enemmän yhetiskunnallista keskustelua lasten hyvinvoinnin vastuusta kaikilla palvelunaloilla, mikä saattaisi kääntää työskentelyä enemmän ehkäisevän tuen suuntaan. (Wilén 2018, 2.)

Käytännön sosiaalityön tasolla tutkimustulokseni kannustavat jatkamaan keskustelua organisaation sisällä palveluiden rajapintatyöskentelystä; etenkin asiakkuuden siirtoihin liittyvistä prosesseista ja portinvartijuuteen liittyvistä rajanvedoista. Työskentelyssä olisi tärkeää huomioida myös asiakkaan kannalta sujuva asiakkuuden prosessi, jotta palveluista toiseen siirtymistä useamman kerran voitaisiin välttää. Olisi myös tärkeää pohtia riittävän pitkää siirtymäaikaa lastensuojelun työskentelyn jälkeen kannattelevana, jonka kautta voitaisiin varmistaa ettei lapsen tilanne vaadi lastensuojelua ennen perhesosiaalityöhön siirtymistä. Olisi tarpeen tarkastella tehdäänkö kannattelutyötä perhesosiaalityössä vai lastensuojelussa asiakkaan etu huomioiden. Tämän tutkimuksen valossa useisiin asiakkuuksiin liittyvät haasteet voitaisiin nähdä sekä perhesosiaalityön että lastensuojelun puolen asiakkuuksissa. Tämän vuoksi yhteistä pohdintaa olisi hyvä myös käydä

lastensuojeluasiakkuuden yhteneväisistä kriteereistä ja mahdollisuuksista. Sosiaalityössä painottuu lapsikohtainen harkinta ja yksilöllisyys palveluja tehdessä, joten täysin pitävää kriteeristöä ei ole tarkoituksenmukaista tehdä.

Ensiarvoisen tärkeänä näen kehitystyön liittyen sosiaalihuoltolain mukaisista resursseista, jotta perhesosiaalityöllä olisi tosiasialliset paremmat mahdollisuudet tukea riittävässä määrin perheitä nykyisillä resursseilla perhesosiaalityössä. Koska ei ole realistista odottaa perhesosiaalityön resurssien merkittävää paranemista lähitulevaisuudessa, olisi tärkeää tehdä perhesosiaalityön puolella jokaisen asiakkuuden kohdalla niin sanottu riskianalyysi erityisesti suuren huolen lapsista ja perheistä (esimerkiksi päihteillä oireilevien nuorten kohdalla) ja pohtia oikea-aikaista asiakkuuden siirtoa lastensuojeluun. Palveluiden oikea-aikainen saatavuus ja mahdollinen siirto lastensuojeluun on ensiarvoisen tärkeää ja lapsen edun mukaista, jotta lapsi ei jää ilman tarvitsemiaan palveluja. Tämä voisi myös estää lapsen asiakkuuden siirtymisen lastensuojeluun vakavan sijoitusuhan alla, mikä ei ole ollut sosiaalihuoltolain mukainen tarkoitus.

Sosiaalihuoltolain muutoksen myötä (1.4.2015) lapsiperheille tarkoitettua varhaista tukea täytyy vahvistaa, jotta erityisen tuen tarpeessa olevat lapset saisivat heille kuuluvia oikea-aikaisia palveluita. Esimerkiksi Helsingin kaupunki on kertonut verkkosivuillaan (2021) ennustavansa perhesosiaalityön asiakkuuden kasvua ja tavoitteena onkin, että lastensuojelun palveluiden ei tarvitsisi paikata perhesosiaalityön resursseja, vaan palvelut voitaisiin järjestää perhesosiaalityön puolelta. Tavoitteena näin ollen on, ettei lastensuojelu ruuhkautuisi ja siellä olisi selkeästi vain suojelun tarpeessa olevia lapsia asiakkaina.

Vaikka sosiaalihuoltolain voimaan tulemisesta on useita vuosia aikaa, näyttää siltä että perhesosiaalityö hakee vielä paikkaansa ja kehittyy omassa tahdissaan. Muutoksen läpiviemiseen tarvitaan paljon työtä; pelkkä lainsäädännön uudistaminen ei itsessään uudista toimintakäytäntöjä. (Wilén 2018, 30.)

Perhesosiaalityön palvelut tulisi kohdentaa niille lapsille, jotka olisivat ilman matalan kynnyksen palveluja vaarassa syrjäytyä ja näin ollen saattaisivat tarvita korjaavia (muun muassa lastensuojelun) palveluja tulevaisuudessa. Erityisesti vallalla olevan koronapandemian pitkittyessä näillä palveluilla on hyvin suuri merkitys perheiden jaksamisen tukena.

Jatkotutkimusaiheina näkisin tärkeänä selvittää laajemmalti sosiaalihoitolain ja lastensuojelun rajapinnan työskentelyn toimivuutta ja lastensuojeluasiakkuuden kriteereitä ympäri Suomen. Tärkeänä näkisin ensisijaisesti sosiaalihoitolain mukaisten lapsiperheiden resurssien riittävyyden tutkimisen eri puolilla Suomessa ja eri kokoisissa kunnissa. Olisi tärkeää saada kerättyä kokemuksia myös kunnista, joissa sosiaalityöntekijät tekevät niin sanottua yhdennettyä sosiaalityötä eli samat sosiaalityöntekijät hoitavat niin sosiaalihoitolain kuin lastensuojelunkin alla olevia asiakkuuksia. Kehittämistyön kannalta näkisin myös järkevänä tutkia asiakkuuden päättämisen syitä erityisesti sosiaalihoitolain mukaisissa palveluissa. Tärkeää olisi tutkimuksellisesti selvittää, mitkä palvelut ja millaiset resurssit on nähty toimivina eri tilanteissa.

Lähteet

Bardy, Marjatta 2009. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Tampere

Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto: 2007. Tutkijan arkipäivän etiikka. Vastapaino, Tampere.

Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104355/URN_ISBN_978-952-245-833-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 2.5.2021.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha: 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Hakalehto-Wainio, Suvianna 2011. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Bookwell Oy, Juva, 60-61

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 2016: Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset : Huostaanottoon (2014- 2015) päätulokset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy ,Tampere https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Viitattu 4.4.2021.

Heino, Tarja & Oranen, Mikko 2012: Lastensuojelun asiakkaiden koulunkäynti- Erityistäkö? http://sijoitettulapsikoulussa.fi/wp-content/uploads/2014/04/Lasten_erityishuolto_ja_opetus_suomessa-_2013.pdf Viitattu 1.4.2021.

Helsingin kaupungin perheosiaalityö 30.11.2020 <https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/lastensuojelu/perhesosiaalityo/> Viitattu 30.4.2021.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula: 2013. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Hurtig, Johanna 2006: Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Lapset ja sosiaalityö. PS-kustannus, Jyväskylä. 167-193.

Huurinainen, Riitta 2016: Kelan työkyvyttömyyseläkkeiden hylkäykset ja niiden vakuutuspiirikohtainen vaihtelu. Lisensiaattityö. Turun yliopisto. https://www.utu.fi/sites/default/files/public%3A/media/file/Huurinainen_Riitta.pdf Viitattu 15.5.2021.

Hämeen-Anttila, Lotta 2017: Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähtinen, Martti & Marjamäki, Pirjo. Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma, Helsinki. 232-234.

Kallio, Johanna & Kouvo, Antti: 2015: Street- level Bureaucrats' and the General Public's Deservingness Perceptions of Social Assistance Recipients in Finland. Social Policy & Administration 49 (3), 316–334. https://www.researchgate.net/publication/272794943_

Street-level_bureaucrats%27_attitudes_towards_the_Finnish_labour_market_allowance
Viitattu 27.4.2021.

Kallio, Johanna & Saarinen, Arttu 2013: Katutason byrokraattien käsitykset työttömistä ja työttömyysturvasta. Työelämän tutkimus. Vol 11 Nro 3 (2013). 3. (tai 194)
<https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/87200/46111> Viitattu 25.4.2021.

Kaltiala,-Heino, Riittakerttu 2016: Uutta tutkimustietoa nuorten alkoholinkäytöstä ja sosioekonomisesta asemasta. [https://www.tays.fi/fi-fi/Uutta_tutkimustietoa_nuorten_alkoholinka\(58973\)](https://www.tays.fi/fi-fi/Uutta_tutkimustietoa_nuorten_alkoholinka(58973)) Viitattu 5.4.2021.

Kaltiala, RiittaKerttu 2020: Nuorten mielenterveyden häiriöiden kasvu on hätähuuto yhteiskunnan muutoksesta. [https://www.tays.fi/fi-FI/Nuorten_mielenterveyden_hairioiden_kasvu\(102911\)](https://www.tays.fi/fi-FI/Nuorten_mielenterveyden_hairioiden_kasvu(102911)) Viitattu 21.4.2021.

Kananoja, Aulikki 2011: Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) : Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy, Helsinki, 21. 3.uudistettu painos. 1. painos 2007. 21.

Karjalainen, Sakari & Launis, Veikko & Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (Toim.) 2002. Tutkijan eettiset valinnat. Tammer-Paino, Tampere.

Kivelä, Jonna 2020: Lapset sosiaalihuollon ja lastensuojelun rajapinnalla. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija 2011: Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa- eettinen näkökulma. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Bookwell Oy, Juva. 260.

Kääriäinen, Aino & Leinonen, Ansa & Metsäranta, Hannele: 2007. Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Palmenia. Helsinki yliopistopaino, Helsinki.

Lahti, Sari. 2008: Sosiaalipäivystys osana lastensuojelutyötä. Teoksessa Huotari, Kari & Hurtig, Johanna (toim.) 2008: Sosiaalityötä monitoroimassa. 147

Laiho, Kristiina 2011: Elämänkaaren mukaan jäsentyvä sosiaalityö. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) : Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy, Helsinki, 21. 3.uudistettu painos. 1. painos 2007. 174.

Lastensuojelun keskusliitto 2018: Lastensuojelun uudistukset – liian pieniä tekoja. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarjan osa 1. Lastensuojelun Keskusliitto, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisut, 3 /2018. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Lastensuojelun-uudistukset-liian-pienia-tekoja.pdf> Viitattu 22.4.2021.

LSL Lastensuojelulaki (13.4.2007/417).

Meriläinen, Mikko 2020: Kohti pelisivistystä: Nuorten digitaalinen pelaaminen ja pelihaitat kotien kasvatuskysymyksenä. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 66 Helsingin yliopisto. Yliopistopaino Unigrafia, Helsinki

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/309143/Merilainen_vaitoskirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 5.4.2021.

Muukkonen, Tiina Marika 2009: Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. 135

Mäkelä, Anu 2018: Sosiaalihuoltolain mukaisten asiakkuuksien arviointi sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63674/Anu_Makinen_gradu.pdf?sequence=1&isAllowed=y, Viitattu 5.4.2021.

Mäkinen, Olli: 2006. Tutkimusetiikan ABC, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Mäkinen, Sanna & Halonen, Terhi 2019: Januskasvoinen portinvartija: ohjaus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. https://www.researchgate.net/publication/331413100_Januskasvoinen_portinvartija_ohjaus_tukena_ja_kontrollina_julkisissa_palveluissa. Viitattu 20.4.2021.

Niemi, Klaus 2020: Suomalaisten nuorten päihteiden käyttö on vähentynyt – humalajuominen huolettaa silti. <https://www.helsinginuutiset.fi/paikalliset/3159279> Viitattu 5.4.2021.

Niiniluoto, Ilkka 2000: Tieto ja Valta. Teoksessa Räikkä & Wennberg (toim.) 2000. Mitä on valta? Oy UNIPress AB. Kuopio, 35.

October, Martta (toim.) 2018: Lasten, nuorten ja aikuisten kokemuksia väkivallasta Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kysely- ja väestötutkimusten tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 28/2018. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137106/URN_ISBN_978-952-343-160-7.pdf Viitattu 30.4.2021.

Ólafsdóttiri Jóna Margrét 2020: Päihderiippuvaisuus perheessä – päihdeongelman vaikutus perhejärjestelmään. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. <https://www.ulapland.fi/news/Vaitos-Paihderiippuvaisuus-perheessa---paihdeongelman-vaikutus-perhejarjestelmaan/2247/4a8ffbe8-b0b1-47e7-b542-8214449ea56f> Viitattu 15.4.2021.

Pangritz, Johanna & Berghan, Wilhelm 2020: Punitiveness devaluating among social work keepers. SW&SI Social work and society international online journal. <https://ejournals.bib.uni-wuppertal.de/index.php/sws/article/view/642> Viitattu 6.5.2021.

Pekkarinen, Elina 2017: Lastensuojelun tarve kytkeytyy kielteisiin oppimiskokemuksiin. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (toim.). Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Verkkojulkaisusarja Nuorisotutkimusseura. https://www.researchgate.net/publication/327767126_Pekkarinen_2018_Lastensuojelun_tarve_kytkeytyy_kielteisiin_oppimiskokemuksiin Viitattu 5.4.2021.

Päkkilä, Hanna: 2008: Lähtökohtana lapsen etu ja lapsilähtöisyys. Teoksessa Kari Huotari & Johanna Hurtig (toim.) Sosiaalityötä monitoroimassa. Yliopistopaino, Helsinki. 161.

Pösö, Tarja. Havainnot suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus vol. 18 (4) 2010., <https://journal.fi/janus/article/view/50583/15324> Viitattu 29.4.2021.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokangas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Bookwell Oy, Juva, 238.

Raunio, Minna 2020: Vanhemman ja lapsen välisen kasvatussuhteen tukeminen vanhemman uupuessa. Vanhempien omakohtaisia kokemuksia. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): 2010. Haastattelun analyysi, Vastapaino, Tampere.

Räikkönen, Outi & Virtanen, Sirpa & Räikkönen, Outi & Virtanen, Sirpa 2016: Päihdetilastollinen vuosikirja 2016 (sivu 26) <https://www.slideshare.net/THLfi/paihdetilastollinen-vuosikirja-2016> Viitattu 5.5.2021.

Räty, Tapio 2015: Lastensuojelulaki, käytäntö ja sen soveltaminen. Edita Publishing Oy, 3. uudistettu painos. Helsinki.

SHL Sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301).

Sinkkonen-Tolppi, Merja 2006: Paljonko on paljon? Sosiaalipalvelujen talous ja vaikuttavuus Esitutkimusraportti. Sosiaalitaito- https://sosiaalitaito.fi/wp-content/uploads/2021/02/POP_esiselvitys_2006.pdf Viitattu 1.5.2021.

Soidinsalo, Henna 2017: Vanhemman alkoholin tai huumeiden käyttö lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin taustalla : minkälaisena lastensuojelun palvelutarpeen arvioinnin prosessi näyttäytyy kahden eri asiakasryhmän välillä? Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <https://docplayer.fi/57555701-Henna-soidinsalo-pro-gradu-tutkielma-jyvaskylan-yliopisto-yhteiskuntatieteiden-ja-filosofian-laitos-kokkolan-yliopistokeskus-chydenius.html> Viitattu 6.4.2021.

Solantaus, Tytti & Paavonen, E. Tytti 2009: Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja lasten psykiatriset ongelmat. Aikakauskirja Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/duo98270> Viitattu 26.4.2021.

Sorkkila, Matilda & Aunola, Kaisa 2019: Korkeat vaatimukset uuvuttavat vanhemmat. <https://www.jyu.fi/fi/ajankohtaista/arkisto/2019/10/korkeat-vaatimukset-uuvuttavat-vanhemmat> Viitattu 30.4.2021.

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017: Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Julkaisuja 2017:5. Helsinki. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/70008/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202006174235.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 2.4.2021.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25. Helsinki. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74237/Selv200625.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 14.4.2021.

Tamminen, Tiina. 2019: Koulu, Enemmän kuin oppimisen paikka! Varsinais-Suomen lastensuojelujärjestöt. <https://vslj.fi/kouluhyvinvointi/> Viitattu 6.4.2021.

Taskinen, Sirpa: 2007. Lastensuojelulaki (417/2007), soveltamisopas. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, oppaita 65. Gummerus kirjapaino Oy, Vaajakoski.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Väkivallan muodot. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/vakivallan-muodot> Viitattu 27.4.2021.

THL Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326

Toikko, Timo: 2012. Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.

Tolmunen, Tommi 2019: Professori: Yhä useampi nuori on moniongelmainen – nuorten mielenterveyspalveluiden tarve on kasvanut räjähdysmäisesti. <https://yle.fi/uutiset/3-10900293> Viitattu 7.4.2021.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11.uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Valtioneuvosto Helsinki 2020: Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen Sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön asettama ryhmä. Valtioneuvostonjulkaisuja 2020:19. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162283/VN_2020_19.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 25.4.2021.

Vanas, Antti 2018: Lastensuojelun tarve ja kouluvaikeudet kytkeytyvät toisiinsa. Lapsen maailma. <https://lapsenmaailma.fi/artikkeli/koulu-ei-ole-kaikille-yhta-kiva/> Viitattu 5.5.2021.

Wilén, Leena: 2018. Kohtaamisia? – lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarjan 2.osa. Lastensuojelun Keskusliitto. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 4/2018. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/mitakuuluulastensuojelu2_19.8.pdf Viitattu 1.5.2021.

Wilén, Leena: 2018. Lastensuojelun vyyhti puretaan? Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarjan 3. osa. Lastensuojelun Keskusliitto, ISBN: 978-952-7002-33-9 (pdf), ISSN: 2489-4885, Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 5/2018. https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Miten_mitakuuluuls_3_19.8.pdf . Viitattu 21.4.2021.

Wuorio, Heidi 2018: Asiakkaan valikoinnin kriteerit palvelutarpeen arvioinnissa : Sosiaalisten ongelmien tulkintatyön ja rajatyön näkökulmia perhepalveluihin ja lastensuojeluun. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102856/1518165073.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 3.5.2021.